

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAHE

Fakulta medzinárodných vzťahov

Katedra svetovej ekonomiky

Hlavná špecializácia: Medzinárodný obchod

Nástup Číny v globalizujúcom sa svete

Diplomová práca

Vypracoval: Tomáš Daniš

Vedúci diplomovej práce: prof. Ing. Jaroslav Jakš, DrSc.

Prehlásenie

Prehlasujem, že diplomovú prácu na tému
„Nástup Číny v globalizujúcom sa svete“
som vypracoval samostatne.

Použitú literatúru a podkladové materiály
uvádzam v priloženom zozname literatúry.

V Prahe dňa 27.11.2006

Podpis

OBSAH

1	ÚVOD	5
2	VÝVOJ PO 2. SVETOVEJ VOJNE A HISTORICKÉ POZADIE REFORIEM.....	7
2.1	KULTÚRNA REVOLÚCIA	8
3	EKONOMICKÉ REFORMY	10
3.1	HYBNÉ MOMENTY REFORIEM.....	10
3.2	OFICIÁLNE VYHLÁSENIE REFORIEM.....	12
3.3	HLAVNÉ REFORMNÉ KROKY	13
3.4	VÝSLEDKY	15
4	VNÚTROPOLITICKÝ VÝVOJ V ČÍNE OD 90. ROKOV	16
4.1	STABILIZÁCIA REŽIMU PO ROKU 1989 A POTVRDENIE REFORMNÉHO KURZU	17
4.2	ZVÝŠENIE VÝZNAMU ARMÁDY V 90. ROKOCH A JEJ EKONOMICKÉ AKTIVITY	22
4.3	NÁSTUP CHU ŤIN-TCHAA K MOCI A ZAČIATOK JEHO ÉRY	32
5	ZAHRANIČNÁ POLITIKA ČĽR.....	34
5.1	VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA.....	34
5.1.1	Zmena čínskej zahraničnej politiky.....	37
5.2	VZŤAHY V RÁMCI BLÍZKEHO OKOLIA V ÁZII	40
5.2.1	Stredná Ázia.....	40
5.2.2	Japonsko.....	41
5.2.3	Severná a Južná Kórea	43
5.2.4	ASEAN	44
5.3	ČÍNSKO-AMERICKÉ VZŤAHY	47
6	ČÍNSKA EKONOMIKA V 90. ROKOCH.....	53
6.1	PRIAME ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE.....	58
6.2	ZAHRANIČNÝ OBCHOD	61
6.2.1	Obchodná bilancia.....	62
6.2.2	Teritoriálna štruktúra.....	64
6.2.3	Komoditná štruktúra.....	65
6.3	OTVORENIE ČÍNSKEHO HOSPODÁRSTVA VSTUP ČÍNY DO WTO.....	67

7	VPLYV REFORIEM ZO SPOLOČENSKÉHO HĽADISKA	71
8	NAJBLIŽŠIA BUDÚCNOSŤ	74
9	ZÁVER.....	77
10	LITERATÚRA	80

1 ÚVOD

Čína je v týchto dňoch všade. Je najrýchlejšie sa meniaci veľká ekonomika na svete a ovplyvňuje životy každého človeka, či už ako spotrebiteľa, zamestnanca alebo občana. Dnes už takmer na hociakom výrobku môžeme nájsť nápis „Made in China“ – v Číne sa vyrába viac odevov, obuvi a hračiek než v ktorejkoľvek inej krajine. Ale tým ako čínska ekonomika stúpa po technologickom rebríčku, sa táto krajina stala najväčším producentom spotrebnej elektroniky. Najnovšie Čína smeruje ešte vyššie – rýchlo a odborne preniká do oblasti biotechnológií a výroby počítačov.

Od konca 70. rokov zaznamenáva Čína obrovský ekonomický rast. V médiách sa často diskutuje o jej postavení vo svete, či už z politického alebo ekonomického hľadiska a o jej postavení v budúcnosti a možnosti, že sa tam presunie ťažisko svetového hospodárstva zo Západu.

Cieľom mojej práce je teda zmapovať politický a ekonomický vývoj Číny od ukončenia 2. svetovej vojny až po súčasnosť, so zameraním na jej politické a ekonomické postavenie vo svete v 90. rokoch a v súčasnosti a načrtnúť možný smer kam sa vývoj bude uberať v nasledujúcich rokoch.

Práca je rozčlenená do siedmych kapitol. Úvodná kapitola popisuje roky bezprostredne po ukončení 2. svetovej vojny a obdobie vlády Mao Ce-tunga a jeho ekonomických experimentov.

V druhej kapitole sa pozrieme bližšie na vývoj po smrti Mao Ce-tunga a nástupu reformných politikov na čele s dnes už legendárnym Teng Siao-pchingom. Popíšeme si hlavné faktory, ktoré viedli k započatiu reforiem a na konci kapitoly si poíšeme jednotlivé fázy ich zavádzania a dosiahnuté výsledky až do konca 80. rokov.

Tretia kapitola sa venuje hlavne vnútropolitickému vývoju v krajine po spornom roku 1989 a masakre na Námestí nebeského pokoja (Tchien-an-men) v Pekingu. Nakrátko došlo k rozporom v strane, ale čoskoro prevládli proreformné nálady. O tom je prvá časť tejto kapitoly. Zvyšok kapitoly sa venuje vzrastu významu armády v čínskom hospodárstve na počiatku dekády, no a koniec je venovaný doterajšiemu vládnutiu súčasného lídra strany Chu Ťin-tchaa.

S reformami prišlo aj k otvoreniu sa Číny svetu, dôležitý význam má teda zahraničná politika. Tomu sa venuje štvrtá kapitola. Pravá časť je zameraná na

všeobecnú charakteristiku, druhá sa venuje postaveniu Číny v Ázii, a jej vzťahom v tomto regióne a aj čínsko-americkým vzťahom.

Piata kapitola sa venuje čínskej ekonomike v od 90. rokov všeobecne, na konci sa konkrétne zameriava na priame zahraničné investície, zahraničný obchod krajiny a vstupu do WTO.

Reformy majú takisto vážne sociálne dopady. O tom je ďalšia kapitola.

Napokon posledná kapitola sa venuje najbližšej budúcnosti.

2 VÝVOJ PO 2. SVETOVEJ VOJNE A HISTORICKÉ POZADIE REFORIEM

Moderná história Čínskej ľudovej republiky je spojená s vývojom v prvej polovici 20. storočia. Pod vplyvom vývoja v Rusku sa v 20. a 30. rokoch minulého storočia objavujú snahy novovzniknutej komunistickej strany ovládnuť krajinu. Ďalší vývoj bol narušený japonskou agresiou v rokoch 1937 – 1945.

Po kapitulácii Japonska v auguste 1945 zostala Čína rozdelená na vládnú Kuomitang, ktorý bol v politickom diania krajiny zastúpený Národnou ľudovou stranou, a na partizánske oddiely komunistickej strany Číny. Kuomitang prevzal od Japoncov južné a východné provincie, komunistická strana kontrolovala vidiecky sever.

Začiatkom roku 1946 sa začali objavovať náznaky občianskej vojny, ktorá síce prepukla, ale nebola ani dlhá, ani zničujúca, ako sa mnohí Číňania obávali. Veľmi skoro bol známy výsledok tejto vojny – aj napriek podpore USA silám Kuomitangu, zvíťazila komunistická strana. 1. októbra 1949 bola oficiálne vyhlásená Čínska ľudová republika a rozhodujúcou osobnosťou sa stal Mao Ce-tung, ktorý až do svojej smrti v roku 1976 zostal predsedom komunistickej strany Číny.

Medzi prvé úlohy, ktoré bolo treba riešiť, mimo otázok vojensko-politických, patrila predovšetkým obnova hospodárstva. Čínske hospodárstvo bolo v roku 1949 silne poľnohospodárske, viac než 80% pracovnej sily pracovalo v tomto sektore, priemysel bol sústredený len v niekoľkých mestách pri pobreží a zodpovedal skôr japonským potrebám. Infraštruktúra v krajine bola nedostatočná. Ekonomickú úroveň krajiny výrazne oslabovala vysoká inflácia.

Medzi základné kroky, ktoré boli uskutočnené v hospodárskej oblasti patrili:

- agrárna reforma, spočívajúca v konfiškácii statkárskej pôdy a jej odovzdanie do rúk roľníkom
- industrializácia a likvidácia privilégií zahraničného kapitálu
- znárodnenie základných priemyselných aktív (výrobné faktory)

Čína prevzala od ZSSR prax ročných, päťročných a dlhodobých plánov. Prvý plán bol vyhlásený v roku 1953. Avšak vývoj čínskej ekonomiky sa neprispôboval úplne týmto plánovacím obdobiam a okrem prvej päťročnice a obdobia od roku 1978

boli podrobnosti plánov a ich výsledky zverejňované nesystematicky, ale predovšetkým nehodnoverne. Ciele prvého päťročného plánu z roku 1953 sa koncentrovali na rozvoj ťažkého priemyslu a na jeho centrálné riadenie. Aj keď úlohy pre priemyselný sektor boli splnené, poľnohospodárstvo vykazovalo skôr zmiešané výsledky, čo sa okrem iného prejavilo v rozdieloch v príjmoch. Urýchlené tempo ekonomického rozvoja bolo dosahované pri nadmernom zapojení všetkých zdrojov.

V reakcii na tieto a ďalšie ťažkosti Mao Ce-tung obhajoval dosahovanie ešte vyšších mier ekonomického rastu, rozšírenie investičného programu, opustenie centrálného plánovania a vytváranie ľudových komún, ktoré sú založené na zapojení ohromného množstva živej práce. Toto obdobie od roku 1958 do roku 1965 sa nazýva politikou Veľkého skoku. Je pravda, že mechanické prenášanie plánovania z iných socialistických krajín nebolo vhodné a situácia veľkého nadbytku pracovných síl, nedostatku pôdy a dopravnej infraštruktúry vyžadovala novú politiku a inštitúcie. Na druhej strane však bola zrejماً posadnutosť teóriou, že cestou ako zvýšiť hospodársku dynamiku je jej destabilizácia. Táto politika viedla k vážnym nedostatkom v čínskej ekonomike. Preto boli postupne od roku 1961 prijímané nové opatrenia a priority hospodárskej politiky (tzv. politika úprav). V tomto období napríklad až o tretinu poklesla produkcia obilnín, preto bola prijatá nová poľnohospodárska politika, ktorá podporovala okrem iného investície do elektrifikácie, umelých hnojív a mechanizácie. Reorganizovali sa tiež ľudové komúny. V celej ekonomike došlo k miernej recentralizácii plánovania a boli tiež upravené ostré nerovnováhy. Do roku 1965 tak ekonomika fungovala pomerne úspešne, celková produkcia jednotlivých sektorov sa zotavila a dosiahla väčšinou úroveň z roku 1957.

2.1 KULTÚRNA REVOLÚCIA

Toto obdobie, od roku 1966 do roku 1970, znamenalo ďalšie bolestné obdobie pre čínsku ekonomiku a celú spoločnosť. Kultúrna revolúcia nebola primárne motivovaná ekonomickými cieľmi. Odrážala boj v politických a kultúrnych sférach s ekonomickými dôsledkami, väčšinou veľmi škodlivými. Pôvod Kultúrnej revolúcie ešte nie je úplne známy, ale pravdepodobnou príčinou je politický vývoj na konci 50. rokov. Otrasy vo východnej Európe v roku 1956 a Maove rastúce pochybnosti o vtedajšom sovietskom vedení ho viedli k presvedčeniu, že aj napriek

revolúcii a vytvoreníu socialistickej spoločnosti na leninskom modeli, je stále možný návrat ku kapitalizmu. Tohto sa Mao obával a dospel k presvedčeniu, že pokiaľ sa s tým niečo neurobí, mohlo by k tomuto dôjsť aj v Číne.

Mao preto v obavách z poklesu revolučného étosu v Číne spustil tzv. Veľkú proletársku kultúrnu revolúciu. Ekonomika bola zasiahnutá v dvoch líniách:

- prostredníctvom vzdelávacej politiky – čistky Červených gárd, ktoré rozvrátili pokrokové vzdelávanie a školenie
- znížením efektívnosti plánovacieho systému – vlny politického rozdeľovania

Už v krátkom období bolo zaznamenávané narušovanie priemyselnej výroby, čo ovplyvnilo negatívne hlavne export a v kombinácii so xenofóbiou narušovalo obnovenie zahraničného obchodu z polovice 60. rokov. V poľnohospodárstve bol vplyv Kultúrnej revolúcie omnoho zákernejší a dlhodobejší. Bola podkopávaná motivácia, čo spolu s nezvyšovaním cien produkcie viedlo k obmedzeniu individuálneho úsilia. Predmetom útoku boli aj individuálne časti pôdy, ktoré hrali významnú úlohu pri zotavení poľnohospodárstva po Veľkom skoku. Za známky konca Kultúrnej revolúcie sa dá považovať až zjazd Komunistickej strany Číny v roku 1969.

Po roku 1970 povolil Mao Ce-tung opätovné zdôraznenie ekonomických cieľov, čo už bolo nanajvyš nutné. Trendy v poľnohospodárstve sa zhoršovali a naproti tomu obyvateľstvo vykazovalo vysoký rast. Aj napriek značnému pokroku v priemysle Čína zaostávala v technológii oproti vyvinutejším ekonomikám. Efektívnosť nových investícií bola významne nižšia než v 50. rokoch. Ekonomický program premiéra Čou En-laja sa zameril na riešenie populačného problému, znovu počítal s veľkými dovozmi investičných celkov zo zahraničia a oprášil program „štyroch modernizácií“, ktorý bol prvýkrát ohlásený už v roku 1964 a zameriaval sa na modernizáciu priemyslu, poľnohospodárstva, obrany a vedy a techniky. V rokoch 1970-1976, teda až do smrti Mao Ce-tunga, ale pretrvávali rozpory vo vedení ohľadne ekonomického programu a nekonzistentné vrcholové vedenie sa odrážalo negatívne v zmätkoch na nižších článkoch riadenia a naďalej pretrvávala ekonomická neefektívnosť. Napriek tomu sa toto obdobie vyznačuje jedným významným pozitívom, čo sa týka hospodárskej politiky, a to pokusom o znovuo tvorenie ekonomiky vonkajšiemu svetu. Boli napríklad nadviazané diplomatické vzťahy s USA a Japonskom.

3 EKONOMICKÉ REFORMY

Rast čínskej ekonomiky je závatný a podľa niektorých odhadov predstihne HDP Čínskej ľudovej republiky HDP súčasnej najväčšej ekonomiky, čiže ekonomiky Spojených štátov niekedy v priebehu tohto storočia. Už dnes absorbuje Čína svetovo najväčšie množstvo priamych investícií zo zahraničia. Obrovský rozmach čínskej ekonomiky, umožnili reformy, ktoré sa podarilo presadiť dnes už legendárnemu Teng Siao-pchingovi. Podarilo sa mu v Číne vytvoriť obrovský potenciálny trh a zároveň nádejné investičné ovzdušie. Boli to hlavne ekonomické reformy, ktoré dnes robia z Číny regionálnu ekonomickú veľmoc. Týmto reformám (ich príčinám, priebehu a dôsledkom) by preto mala byť venovaná väčšia pozornosť.

3.1 *HYBNÉ MOMENTY REFORIEM*

Charakter a silu hybných momentov reforiem môžeme odvodiť z troch skupín faktorov: ekonomických, politických a sociálnych.

1. EKONOMICKÉ FAKTORY: Ekonomické výsledky predchádzajúceho systému direktívneho plánovania neboli zanedbateľné, boli však narušované politickými zmätkami. Ekonomické výsledky boli v porovnaní s väčšinou rozvojového sveta úspešné. V priebehu rokov 1952 – 1978 bolo dosiahnuté priemerné ročné tempo rastu v priemere 6%. Relatívne úspešne bola vytvorená priemyselná a technická základňa bez ekonomickej a politickej závislosti na zahraničí. Boli uskutočnené dôležité štrukturálne zmeny. Rýchly rozvoj nastal hlavne v ťažkom priemysle (strojárenskom, chemickom, hutníckom aj ropnom) a výrobe elektrickej energie.

Tieto údaje však nadhodnotili reálne ekonomické fungovanie a zakryli základné problémy, ktoré sa v 60. a 70. rokoch zhoršovali. Striedali sa obdobia boomu a recesie. Prílišná koncentrácia na ťažký priemysel poddimenzovala financovanie ostatných sektorov a spomalila ich rast. Do polovice 70. rokov politické náklady ekonomickej neefektívnosti dosiahli vysokú úroveň. Príjmy väčšiny obyvateľstva na vidieku, ale aj v meste, stagnovali, alebo len mierne rástli, rovnako ako úroveň reálneho materiálneho blahobytu. To pôsobilo na sociálnu nespokojnosť a vytváralo bludný kruh, v ktorom nedostatok motivácie viedol k ekonomickej pasivite.

Prehlbujúca sa chudoba, technologické zaostávanie (za ostatnými krajinami regiónu) a rozširujúca sa ekonomická neefektívnosť v porovnaní s úspechmi niektorých okolitých krajín boli zdrojom záujmu Teng Siao-pchinga a ďalších straníckych predstaviteľov a politicky motivovali podporu reformným ekonómom.

2. POLITICKÉ FAKTORY: Posun k ekonomickým reformám bol predovšetkým ovplyvnený skôr politickými faktormi než neefektívnym fungovaním ekonomiky. Politické skúsenosti predchádzajúcich dvoch dekád, do značnej miery poškodili spoločnosť a znížili efektívnosť všetkých inštitúcií. Ekonomika trpela známymi nedostatkami sovietskeho modelu centrálného plánovania, tie však boli zosilnené politickou nestabilitou a konfliktami behom maoizmu.

V období pred Kultúrnou revolúciou sa Čína potýkala s obdobnými problémami typickými pre komunistické režimy. Veľmi rozšíreným sa stal hlavne odpor k rastúcej moci jednej strany a frustrácia z byrokratizácie spoločnosti a ekonomiky. Toto napätie našlo svoju odozvu v kritike behom rokov 1956 – 1957 v kampani „sto kvetov“ a taktiež v prvom období Kultúrnej revolúcie (1966 – 1968), keď veľké skupiny mestského obyvateľstva využili možnosti oficiálnej kampane boja proti „tým, ktorí idú kapitalistickou cestou“ a dali priechod svojej podráždenosti voči ich politickým a administratívnym vodcom.

Kultúrna revolúcia mala za následok rozkol vo vedení strany, čo sa prejavilo v strate určitej politickej výhody (vierohodné revolučné dedičstvo, značný stupeň konsenzu vo vedení, organizačná súdržnosť a ideologická zhoda). V priebehu Kultúrnej revolúcie boli tieto výhody postupne oslabované. Predchádzajúca organizačná stabilita sa stala predmetom nebezpečnej politickej hry. Tým boli postihnutí hlavne radoví členovia spoločnosti, členovia strany a úradníctvo. Verejné postoje k politike sa zmenili v určitý cynizmus, apatiu, či aktívnu opozíciu. Rástol antagonizmus medzi štátom a spoločnosťou a z tohto pohľadu boli reformy istou reakciou na rastúce napätie medzi štátom a spoločnosťou a v skutočnosti boli určitou vzburou voči štátu. Ekonomické reformy tak mohli byť prostriedkom k náprave politických škôd. Ak mala byť obnovená autorita čínskeho socializmu, boli ekonomické reformy nevyhnutné pre obnovu politických a administratívnych inštitúcií.

3. SOCIÁLNE FAKTORY: Spoločnosť, ako celok bola vystavená tlaku stranického vedenia a v dobe smrti Mao Ce-tunga bola značne rozšírená sociálna nespokojnosť s maoistickým systémom.

Poľnohospodári boli na jednej strane politicky umiernení, no na druhej strane, popudení inštitucionálnymi reštrikciami systému komún so zvláštnymi politickými obmedzeniami radikálnych maoistov (napr. obmedzenie súkromného poľnohospodárstva, pridruženie produkcie miestnych trhov, diverzifikácie produkcie do ziskovejších plodín, či odchodov za prácou do mesta). V priemere ich životné príjmy a životná úroveň nerástli a neboli splnené sľuby maoistov o znížení rozdielov medzi mestami a vidiekom. Výsledkom neboli búrlivé nepokoje, ale skôr sa prejavovala pasívnym prístupom k práci (výsledkom bol pokles produktivity práce).

V mestách bola väčšina manuálne pracujúcich privilegovanou skupinou v porovnaní s ďalšími zamestnancami mimo štátny sektor, ale ich reálne mzdy rástli pomaly. Taktiež narážali na rôzne prekážky a obmedzenia pri snahe zvýšiť svoje príjmy, či pri postupe na zodpovednejšie miesto i za lepšie platenou prácou.

Najviac zasiahnutá vrstva spoločnosti a vrstva, ktorá mohla najviac získať zastavením Kultúrnej revolúcie bola vzdelaná inteligencia. Taktiež úradníci vo vláde i stranická byrokracia boli naklonení zmene, pretože boli predmetom maoistickej politiky a mohli byť označení za „frakciu“ tých, ktorí sú pri moci v strane a idú kapitalistickou cestou.

Všeobecne tak bol rozšírený pocit nutnej zmeny. Z veľkej časti išlo o snahu odkloniť sa od maoizmu a nastúpiť cestu pokroku. Nešlo o jasnú alternatívnu koncepciu. Hlavne v tom spočívala príležitosť ekonomických reforiem (samozrejme spojených s politickou normalizáciou). Pre každého sa tak objavoval predpoklad vyššej životnej úrovne, väčšej osobnej slobody a všeobecne spokojnejšieho života.

3.2 OFICIÁLNE VYHLÁSENIE REFORIEM

Za oficiálne vyhlásenie reforiem sa v prípade Číny dá považovať rozhodnutie na 3. plenárnom zasadnutí 11. funkčného obdobia ÚV KS Číny v roku 1978, a to v oblasti poľnohospodárstva a otvárania sa svetu. Reformy v mestských oblastiach boli prijaté na 3. plenárnom zasadnutí 12. funkčného obdobia ÚV KS Číny v roku 1984. Konkrétne plány ďalšieho postupu v 90. rokoch boli špecifikované v 8. päťročnom pláne (1991 – 1995), 9. päťročnom pláne (1996 – 2000) a Dlhodobom pláne do roku 2010.

Rozhodujúcim momentom vo vývoji hospodárskej politiky ČĽR od konca 70. rokov bolo ale prvé zasadanie parlamentu (VZLZ - Všečínsky zjazd ľudových zástupcov) 4. obdobia v januári 1975, na ktorom okrem vyhlásenia ústavy ČĽR bol v ústrednom prejave vytýčený strategický cieľ, premeniť Čínu do roku 2000 v mohutnú ekonomickú a politickú veľmoc. Tento plán bol špecifikovaný do plánu štyroch modernizácií (modernizácia poľnohospodárstva, modernizácia priemyslu, modernizácia obrany, vedy a techniky). V rámci dlhodobého programu modernizácie krajiny bol potom neskôr stanovený konkrétny cieľ: do roku 2000 zoštvornásobiť HNP/obyvateľa z 250 USD dosiahnutých v roku 1980 na 1000 USD/obyvateľa, čo by zabezpečilo pomerne uspokojivú životnú úroveň obyvateľstva. V ďalekom horizonte sa predpokladá dosiahnutie veličiny ekonomickej úrovne vo výške 4000 USD/obyvateľa (v cenách r. 1990), do roku 2030 – 2050. Vedľa ekonomickeho rastu boli ďalšími prioritami zlepšovanie ekonomickej efektívnosti a udržanie cenovej stability a to pri kontrole populačného rastu, ktorá je v prípade Číny – najľudnatejšej krajiny sveta, životnou nutnosťou. Novou rozvojovou stratégiou k dosiahnutiu týchto cieľov sa stalo uskutočňovanie ekonomickej reformy a politiky otvárania sa svetu.

3.3 Hlavné reformné kroky

Tieto reformné kroky môžu byť rozdeľované podľa rôznych kritérií. Pre nás je dôležité ich zaradenie do ôsmich oblastí a rozdelenie z hľadiska časového do štyroch období.

Čo sa týka zamerania na oblasti, išlo o vidiecke reformy, reformy obchodného sektora, reformy ostatných podnikov, finančného sektora, fiškálne reformy, zahraničný obchod, priame zahraničné investície a sociálne reformy.

Vyššie uvedené reformné kroky v súlade s gradualistickým princípom však boli uskutočňované postupne s rôznou intenzitou. Bežne sa používa ich delenie z hľadiska časového na niekoľko fáz, presnejšie na štyri.

1.Prvá fáza (1978 – 1984). Na začiatku sa prijatá politika podobala politike z počiatku 60. rokov, ktorá smerovala k obnove ekonomiky po Veľkom skoku. Veľký dôraz bol kladený na materiálnu stimuláciu a väčšiu úlohu trhu. Konkrétne sa to týkalo zvýšenia cien poľnohospodárskych výrobkov, podporovaná bola diverzifikácia a špecializácia poľnohospodárskej produkcie, odstránené boli prekážky pre rozvoj vidieckych trhov a poľnohospodárska výroba bola

decentralizovaná na úroveň domácností. V priemysle bol znovu zavedený systém príplatkov (bonusov) a začalo experimentovanie s ponechaním si ziskov na úrovni podnikov. V oblasti vonkajších ekonomických vzťahov bolo udelené preferenčné postavenie zvláštnym ekonomickým zónam s cieľom prilákať investície a technológie, podpory vývozu a fungovanie oblastí ako skúšobného centra pre trhovo orientované reformy.

2. Druhá fáza (1984 – 1988). Úspech vidieckych reforiem podporilo prijatie mnohých reformných opatrení v priemyselnom sektore v mestách. Bol zavedený duálny cenový systém, zdaňovanie podnikov, systém odmeňovania začal byť viac spätý s vývojom produktivity, zrušený bol monobankový systém. Podniky si začali požičiavať od bánk na financovanie projektov a poklesla tak úloha štátneho rozpočtu. Miestne vlády si mohli ponechať väčší podiel vybraných príjmov. Pre prilákanie zahraničného kapitálu a know-how boli zriadené otvorené prístavné mestá a vznikli swapové centrá pre obchodovanie s devízami, decentralizované boli podniky zahraničného obchodu a bol prijatý systém zodpovednosti na základe kontraktov pre podniky rovnako ako tomu bolo v poľnohospodárstve.

3. Tretia fáza (1988 – 1991). V tomto období šlo o pozastavenie reforiem. Došlo totiž k veľkému zväčšeniu dopytu a výroby, ktoré viedli k nárastu dvojciferej inflácie. Pozastavená bola ohlásená cenová reforma, zavedená bola kontrola cien a bol prijatý plán úprav. Ten viedol k stabilizácii cien, ale rovnako citeľne spomalil rast ekonomiky, najmä sektor priemyslu. Narástli tak straty štátnych podnikov, vzrástol medzifiremný dlh a nahromadili sa zásoby. V snahe odvrátiť nejasne sa rysujúcu krízu, bola na konci roku 1990 prijatá monetárna a investičná politika k aktivácii ekonomiky a v priebehu roku 1991 sa ekonomika začala zotavovať. Obdobie stabilizácie cien bolo využité k úprave relatívnych cien a liberalizácii cien niektorých komodít.

4. Štvrtá fáza (1992 – dodnes). Na začiatku roku 1992 bol ohlásený koniec programu úprav a oznámený zámer akcelerovať reformy a otvorenie sa svetu. Tento proces kulminoval v jeseni roku 1992, kedy komunistická strana vyhlásila, že trhový systém je kompatibilný s ideálmi socializmu a bolo vyhlásené budovanie socialistickej trhovej ekonomiky. Novo prijaté paradigma znamenalo ideologický

prielom a umožnilo formulovať plán k vytvoreniu skutočne trhovo orientovanej ekonomiky. Ďalšia iniciatíva bola zameraná na akceleráciu práce nad právnym a regulatívnym rámcom na podporu trhovej ekonomiky, bolo rozhodnuté reštrukturalizovať úlohu a funkcie štátu a urýchliť podnikové, finančné a sociálne reformy.

3.4 VÝSLEDKY

ČĽR sa v 80. rokoch zaradila medzi najdynamickejšie sa rozvíjajúce ekonomiky sveta a jej ekonomický rast pokračuje aj v 90. rokoch. Ešte vyššie tempo rastu dosahovala Čína v oblasti vývozu, čo znamená, že rastie miera otvorenosti čínskej ekonomiky a dokazuje to najmä odklon od sebestačnosti k širšiemu zapojeniu do medzinárodnej del'by práce. Od počiatku reforiem je totiž zaznamenaný vysoký ekonomický rast kolísuci v rozmedzí 3,8 % - 15,2 % a priemerné ročné tempo rastu vývozu dosahovalo takmer 13 %.

Jedným z vážnych problémov objavujúcich sa v priebehu ekonomickej reformy je rast miery inflácie, ktorá dosiahla v rokoch 1988 a 1989 mieru cez 18%. Za hlavné príčiny je treba považovať nadmerný dopyt, resp. nesúlad medzi agregátnou ponukou a dopytom a monetárnu expanziu zameranú na ekonomický rast. Ďalšími významnými dôsledkami reforiem sú zmeny odvetvovej štruktúry. Došlo k zmene z tradičnej štruktúry na základný (nižší) typ štruktúry industrializačnej. Najrýchlejšie zo všetkých sektorov rástol priemysel. Jeho priemerný ročný prírastok v priebehu ekonomickej reformy činil 12,1 % ročne (1979 – 1996). O niečo pomalšie rástol sektor služieb a najpomalšie sektor poľnohospodárstva. Tieto zmeny sa prejavili aj v zmene štruktúry zamestnanosti.

Významné zmeny sa týkajú aj životnej úrovne. Od roku 1978 do počiatku 90. rokov stúpala materiálna spotreba na obyvateľa priemerne o 7 % ročne a životná úroveň občanov sa viac ako zdvojnásobila.

Posledným, no menej dôležitým dôsledkom ekonomických reforiem je rozvoj neštátneho sektora. V priebehu 80. rokov minulého storočia došlo k výrazným zmenám, čo sa týka podielu neštátnych podnikov na priemyselnej výrobe. Ich podiel vzrástol z 24 % v roku 1980 na 47,1 % v roku 1991. Z toho najväčší podiel mali podniky v kolektívnom vlastníctve. Zároveň od druhej polovice 80. rokov v dôsledku pokračujúcej liberalizácie politiky voči zahraničným investíciám nastal rast podielu

podnikov so zahraničnou účasťou z nepatrných 0,5 % v roku 1980 na 5,7 % v roku 1991.¹

4 VNÚTROPOLITICKÝ VÝVOJ V ČÍNE OD 90. ROKOV

Reformný proces v Číne, ktorý začal na konci 70. rokov 20. storočia zavádzaním trhových prvkov do ekonomiky, bol sprevádzaný nevyhnutným oslabením totalitného systému. Tento proces je podobný so situáciou v ostatných komunistických krajinách, kde decentralizačné tendencie a zoslabenie priamej politickej kontroly – najmä nad ekonomikou – viedli k obecnej destabilizácii pôvodne totalitných režimov.

V súvislosti s násilným potlačením prodemokratických demonštrácií v Pekingu v roku 1989 je verejnosťou v demokratickom svete, nielen na Západe, ale napríklad aj v Ázii, je masaker na námestí Tchien-an-men vnímaný ako krach nádejí na politickú liberalizáciu v Číne. Bolo tomu tak nepochybné tiež vplyvom médií a prehnaným očakávaním, že ekonomické reformy musia všade viesť k demokratizácii. Čínska lekcia z júna 1989 naznačuje, že obecné prognózy a politická prax sa môžu rozchádzať.

Dramatické udalosti 1989 mali širší kontext, nie je možné ich redukovať len na stret liberálnych síl s konzervatívcami, ktorí ovládali represívny aparát štátu a médiá. V straníckom vedení existovalo viac názorových rozdielov v prístupe k reformám, ktorých realizácia prebiehala od konca 70. rokov za nejednoznačnej politickej podpory, v názorovej nezhode medzi pragmatickým – proreformným krídlom a ľavicovo-konzervatívnou opozíciou. Medzi týmito dvoma prúdmi existovalo viacero vecných, ideologických a osobných sporov.

Prvý stranícky tajomník Čao C'-jang zahájil s podporou Teng Siao-pchinga už v roku 1988 reformu maloobchodných cien. Tento krok vyvolal prudký nárast inflácie, najhorší od roku 1949, podľa oficiálnych údajov 18,5 % (neoficiálne odhady okolo 50%).² V atmosfére neistoty a šíriacej sa nákupnej paniky Čao predniesol v politbyre svoj návrh ukončiť štátny dohľad nad cenami v horizonte 4-5 rokov a ďalej pristúpiť k devalvácii meny za účelom podpory exportu. Tento ambiciózny

¹ Všetky čísla prevzaté z China Statistical Yearbook 2005, National Bureau of Statistics of China, a niektoré vlastné prepočty, <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2005/indexeh.htm>.

² Dreyer, June Teufel, China's Political System, Modernization and Tradition, Macmillan Press, 2002, s. 122.

plán (tzv. „šoková terapia“) však za vtedajších okolností narazil na nesúhlas ľavice, dokonca aj Tenga samotného, hoci údajne predtým k týmto krokom sám nabádal. Teng nakoniec zaujal opatrnejšie stanovisko a odvrátil svoju priazeň od Čaa, ktorý sa stal nielen terčom kritiky za ekonomické problémy, ale o rok neskôr v dobe demonštrácií v Pekingu vzbudil averziu svojou ochotou jednať so stávkujúcimi študentmi a počúvať kritiku obviňujúcu stranícke špičky z korupcie.

V Tibetskej autonómnej oblasti prepukla v roku 1988 vlna demonštrácií, ktoré boli potlačené s nasadením armády a v nasledujúcom roku bolo v Tibete nastolené stanné právo. Je teda treba vziať do úvahy, že dôvodov k stretu názorov vo vnútri politbyra existovalo viac a k ich vyhroteniu došlo v júni 1989 pri spore o zastavenie vlny demonštrácií s použitím armády, ktorá sa spočiatku k zásahu v Pekingu postavila nejednoznačne. S prihliadnutím k vyššie uvedenému sa udalosti v roku 1989 javia ako systémová kríza a ostrá roztržka v samotnom vedení strany, a dokonca aj armády, ktorú komunistický štát vyriešil svojim špecifickým spôsobom – použitím vojenskej sily a straníckou čístkou.

Kritický rok 1989 bol teda od kultúrnej revolúcie prvou otvorenou krízou, ktorá sa odohrala v najvyšších politických kruhoch. Vzhľadom k nedostatočnému vplyvu Čaa vo vojenských kruhoch a k silnejúcej pozícii stúpcov neoautoritárstva, ktorí zásadne nesúhlasili s politickou liberalizáciou, bolo v dôsledku nahromadenia všetkých problémov o politickom osude prvého tajomníka rozhodnuté.

4.1 STABILIZÁCIA REŽIMU PO ROKU 1989 A POTVRDENIE REFORMNÉHO KURZU

Udalosti súvisiace so 4. júnom 1989 možno označiť za politický prevrat. Nasledovali personálne zmeny vo vedení strany, verejné demonštrácie boli zakázané a ukončené s nasadením polície a armády, rozsiahla čistka postihla všetky médiá a rozbehlo sa celoštátne pátranie po iniciátoroch demonštrácií. Pri vlne zatýkaní došlo tiež k popravám. Neúspech „pekingskej jari“ sa zdal byť víťazstvom autoritárskej ľavice, avšak neskorší vývoj naznačil, že tomu tak bolo len čiastočne a nie na dlho. Do čela strany postúpil v lete 1989 Ťiang Ce-min, nepríliš známy stranícky tajomník zo Šanghaja.³

³ Keesing's Record of World Events, China 1989.

Ťiang Ce-min so svojou osobnou charizmou a prestížou aj patričným rešpektom v armádných kruhoch nemohol rovnať svojim predchodcom formátu Mao Ce-tunga a Teng Siao-pchinga. Politické postoje ho priradovali skôr do tábora reformistov, než aby mohol byť považovaný za stúpenca ľavice.

Skutočným politickým vodcom však bol v ústraní Teng Siao-pching, ktorý si ponechal predsedníctvo v Ústrednej vojenskej komisii (ÚVK), t.j. v najvyššom straníckom orgáne bezpečnosti štátu, stojacom aj nad ministerstvom obrany. V súvislosti s júnovými udalosťami 1989 sa obmenilo vedenia a novými členmi Stáleho výboru sa stali skôr proreformní politici a toto nové ústredné politické jadro sa nijako zásadne nevychýlilo doľava. Teng Siao-pching v novembri 1989 rezignoval na svoju poslednú významnú funkciu – predsedníctvo ÚVK. Popri tejto skupine sa posilnilo postavenie bratov Jangov (Jang Šang-kchun, Jang Paj-ping), ktoré bolo dané o.i. ich členstvom v ÚVK a ich „zásluhami“ počas vojenského zásahu v roku 1989.

Peking sa oficiálne naďalej usiloval o politické a najmä ekonomické kontakty s okolitým svetom, ktorý však niekoľko mesiacov bezprostredne po júnovom masakri v roku 1989 si otvorene nevedel rady. Kompromitovanej čínskej vláde sa však skoro podarilo vymaniť z diplomatickej izolácie s významnou podporou Japonska a najmä USA, ktoré potrebovali aspoň tichý súhlas Číny v Rade bezpečnosti OSN pre chystanú operáciu Púštnej búrky proti Iraku (r. 1991).

Prvé dva roky po kríze z roku 1989 sa vnútorná politika Pekingu naďalej orientovala na pokračovanie v ekonomických reformách, avšak pokusy o liberalizáciu politického štýlu boli zastavené. Bolo vyhlásené celoštátne pátranie po vodcoch študentských demonštrácií a disidentoch. V nasledujúcich mesiacoch sa pred súdmi ocitli známi liberálni intelektuáli a disidenti.⁴

Rozsiahle personálne obmeny postihli všetky médiá, najmä tie, ktoré poskytovali priame spravodajstvo, avšak väčšina z nich už počas chystaných vojenských akcií proti demonštrantom zahájila ostrú ideologickú kampaň, ktorá nabádala ľudí k disciplíne a odsudzovala verejné prejavy demonštrantov ako akt anarchie a protištátneho správania. Odstránený Čao C'-jang a jemu blízke osoby boli v strane a médiách obviňovaní z deštrukcie štátu a propagácie buržoázneho liberalizmu. Už v lete 1989 sa v oficiálnych médiách objavuje nový tón v štátnej

⁴ Keesing's Record of World Events, China 1989.

propagande, a to v podobe výziev k vlastenectvu a národnej záchrane. Začiatkom tejto kampane boli prejavy hlavných vodcov, ktoré sa obracali najmä k mladej generácii, ktorá bola dramaticky varovaná pred „národným nihilizmom“.

Hoci sa účastníci demonštrácií na námestí Tchien-an-men tiež dovoľávali patriotizmu, avšak v zmysle lásky k vlasti bez ohľadu na politický režim, nová vlna štátom riadeného patriotizmu mala za úlohu ho premeniť tak, aby bol lojálny ku komunistickej strane a politickému zriadeniu. Vlastenecké prejavy na študentských demonštráciách, ktoré odhaľovali korupciu na najvyšších postoch strany, boli prehlušené obvinením štátnej propagandy, že demonštrácie boli riadené zo zahraničia, a teda boli podvratne motivované s cieľom uškodiť čínskej vlasti.

Napätie vnútri strany bolo súčasne kompenzované zmiernením čistiek. Niekoľko vplyvných postáv s okruhu Čao C'-janga bolo čoskoro rehabilitovaných a v roku 1991 im boli pridelené posty vicepremiérov.

Neistota, do akej miery utuženie režimu po júni 1989 bude ovplyvňovať pokračovanie reforiem, bola prvýkrát výrazne rozptýlená ostentatívnou cestou Teng Siao-pchinga na juh – do samotného centra reformného boomu a moderného životného štýlu – do provincie Guangdong a zvláštnych ekonomických zón (ZEZ) Shenzhenu a Zhuhuaia, priliehajúcich ku kapitalistickému Hongkongu a Macau. Význam tohto politického kroku naznačoval zhodu množstva okolností. Symbolická cesta sa uskutočnila začiatkom roku 1992, na ktorý bol v októbri plánovaný 14. zjazd komunistickej strany. Stranícke zjazdy boli mimoriadnymi udalosťami, ktoré rozhodovali o politickom vývoji na mnoho rokov dopredu. Personálne zloženie delegácie do Guangdongu v čele s tzv. „patriarchom“ Tengom, ktorého na verejnosti už nebolo často vidieť, a za účasti straníckych a armádnych špičiek tiež dalo oficiálnej návšteve patričný dôraz.⁵

Celému turné bola venovaná pozornosť hongknských oznamovacích prostriedkov, nezávislých aj Pekingom riadených, ktoré prezentovali mnoho Tengových prejavov, v ktorých patriarcha zdôraznil nevyhnutnosť pokračovania ekonomických reforiem a označil úspešné južné ZEZ za príklad hodný nasledovania. Teng sa údajne vyjadril, že ak má kapitalizmus nejaké pozitíva, socializmus by ich mal využiť.⁶

⁵ Keesing's Record of World Events, China 1992.

⁶ Keesing's Record of World Events, China 1992.

Médiá v Číne o Tengovej ceste neinformovali. Zato Ťiang Ce-min ešte v ten istý rok na zasadaní politbyra zopakoval Tengove výroky a zdôrazňoval nutnosť pokračovania reforiem aj cestou využitia prvkov kapitalizmu. Médiami bola táto udalosť bohato prezentovaná, dokonca bolo pripustené, že je možné sa inšpirovať západným kapitalizmom, ako doplnkom k socialistickej ekonomike pre potreby reformnej Číny. Opatrný posun v ideológii potvrdil vývoj v ekonomickej politike, kedy v septembri roku 1992 vláda pristúpila na uvoľnenie cien necelých šiestich stoviek položiek tovaru a materiálu ako „krok k liberalizácii ekonomiky“.⁷

Vnútropolitickou udalosťou roku 1992 bol 14. zjazd komunistickej strany, kde bol zaznamenaný triumf reformistov. Programovo sa zjazd priklonil k pokračovaniu trhových reforiem na základe učenia Teng Siao-pchinga o budovaní „socializmu s čínskymi špecifikami“, podľa ktorého bola urobená revízia znenia ústavy ČĽR. Kľúčovým bodom politického programu sa stal tak trochu nejednoznačne znejúci výraz „trhový socializmus“ a ďalej dôraz na ekonomický rast krajiny a vzostup individuálnej životnej úrovne.

Pod uvedeným pojmom socializmu s čínskymi špecifikami možno rozumieť druh byrokraticky riadenej ekonomiky, ktorá umožňuje existenciu štátneho, polosúkromného a súkromného sektora zároveň. Hlavná makroekonomická váha spočívala na existencii štátneho sektora, ktorý dominuje v ťažobnom priemysle, energetike a v strojárstve a stavebnom priemysle. Štátny sektor je financovaný štátnymi bankami, ktoré nesú bremeno nízkej návratnosti úverov. Zdôrazňovanie pojmu socializmu samotného ideologicky odkazuje na pokračovanie režimu a naznačuje záväzok vlády za udržanie sociálnej stability. Súkromné podnikanie sa rozširovalo najmä vo sfére služieb a spotrebného priemyslu, najproduktívnejšou zložkou čínskej ekonomiky sa stávali podniky v zahraničnom vlastníctve alebo spoločné podniky s podielom zahraničného kapitálu, koncentrované najmä vo zvláštnych ekonomických zónach.

Zároveň však jednoznačne bola odmietnutá myšlienka na politický pluralizmus a potvrdil sa princíp vedúcej úlohy komunistickej strany. Pre ďalší osud reforiem boli podstatné najmä personálne zmeny vo vedení strany, ktoré možno zhrnúť ako ústup konzervatívne ľavice a príchod mladšej generácie funkcionárov. Do

⁷ Keesing's Record of World Events, China 1992. Uvoľnenie cien sa týkalo najmä pohonných hmôt, asfaltu, hliníka, mazadela, niektorých železných, strojárnských a elektronických položiek. Táto čiastočná cenová liberalizácia sa dotkla hlavne štítných priemyselných podnikov.

Ústredného výboru KS bolo zvolených 47 percent nových členov, prevažne s relatívne nižším vekovým priemerom a s vysokoškolským vzdelaním. Početne posilnilo zastúpenie príslušníkov armády ako výraz vzostupu vplyvu armády po udalostiach roku 1989. Premenu prešlo aj politbyro, do ktorého sa prvýkrát dostal aj súčasný prezident Chu Ťin-tchao.⁸

Bývalý prvý tajomník Čao C'-jang bol zjazdom považovaný za zodpovedného za „zmätok“ v roku 1989, avšak členstvo v strane mu nebolo zrušené. Jeho prípadnú rehabilitáciu zjazd odmietol a nikdy potom, až do konca jeho života v roku 2005, sa neuskutočnila.

Zaujímavý je aj ústup niektorých vedúcich členov napojených na armádu, ktorí boli silnými spojencami Tenga. Ich odchod z najvyššieho vedenia je možné interpretovať ako významný mocenský posun. Podľa niektorých prameňov, sa údajne Teng Siao-pching mohol obávať rodiaceho sa alternatívneho mocenského centra.⁹

Sám Teng Siao-pching bol najväčšou osobnosťou zjazdu, hoci sa symbolicky zúčastnil len jeho otvorenia. Jeho osobná charizma pripomínala postavenie samotného Maa, avšak v nasledujúcich rokoch po zjazde zostával naďalej v ústraní a jeho vplyv na výkon moci bol verejnosti skrytý. Ťiang Ce-min bol ako muž číslo jeden potvrdený, jeho pozícia v strane a najmä v armáde musela byť v priebehu nasledujúcich rokov ešte upevňovaná. Povýšenie ďalších reformistov do straníckych špičiek môže byť považované ako predzvesť ďalšej etapy reformného kurzu.

Pretože sa Číne v roku 1992 podarilo vymaniť aj z medzinárodnej izolácie, priaznivá konštelácia umožnila sústrediť sa na ekonomické reformy, ktoré začínajú týmto rokom v poslednej dekáde 20. storočia privodili ohromujúce tempo rastu HDP a tiež razantný vzostup individuálnej životnej úrovne.

O tom, ako postupne silnela pozícia Ťianga, ktorý nemal moc v strane celkom vo svojich rukách, svedčili aj ďalšie osobné výmeny, ktoré sa odohrali v nasledujúcich rokoch. Veľmi pozoruhodné bolo spolužitie civilnej a vojenskej elity, ktoré Ťiang zdedil od Tengovho politického pôsobenia.

⁸ Keesing's Record of World Events, China 1992.

⁹ Keesing's Record of World Events, China 1992.

4.2 ZVÝŠENIE VÝZNAMU ARMÁDY V 90. ROKOCH A JEJ EKONOMICKÉ AKTIVITY

Jedným z pozoruhodných javov reformného obdobia Číny po roku 1989 boli ekonomické aktivity čínskej armády. Právo armády vlastniť majetok a vystupovať ako ekonomický subjekt nie je v politickej kultúre mnohých ázijských krajín ničím neobvyklým. V Číne je však táto skutočnosť pre dotvorenie predstáv o reformnom období príznačná. Stojí za zmienku, že komunistické ozbrojené jednotky ž v dobách svojho vzniku (v 20. rokoch dvadsiateho storočia) boli ekonomicky odkázané prevažne na vlastné sily. V dobe návratu Teng Siao-pchinga k moci na konci 70. rokov reformný program („štvoro modernizácií“) zahŕňal aj modernizáciu ozbrojených vojenských jednotiek a racionalizáciu financovania armády. Z tohto dôvodu získala Čínska ľudovo oslobodenecká armáda (ČĽOA) oficiálnu podporu pre obmedzené ekonomické aktivity, ktoré však už aj predtým existovali. Oficiálnym účelom obmedzenie výdavkov štátu na obranu. Vojaci smeli pre vlastné potreby prevádzkovať poľnohospodárske farmy, vyrábať obuv a ošatenie a iný materiál formou pridruženej výroby, ale tiež za stanovených podmienok za poplatok prenajímať civilnému sektoru vlastné technické a logistické zázemie.

Rok 1989 bol dôležitým testom lojality ČĽOA. Armáda síce nakoniec zastavila demonštrácie za použitia tankov a automatických zbraní, napriek tomu však niektorí dôstojníci prejavili otvorený nesúhlas s rozkazom zakročiť proti civilistom a odmietli ho splniť. Časový súbeh udalostí v Číne v roku 1989 a rozpad východného bloku, najmä prevrat v Rumunsku, kde sa armáda postavila proti prezidentovi Nicolae Ceausescuovi, v čínskom vedení presvedčivo zapôsobil. Stranícke vedenie preto muselo zvážiť, ako posilniť svoju moc nad armádou a udržať si jej lojalitu. Východiskom bola vlna vyšetrovaní nepoddajných dôstojníkov a súčasne tiež ideologická kampaň vo vlasteneckom duchu proti „podvratným buržoáznym ideám“, ktorá mala ideologicky upevniť moc nad armádou.

Ďalším krokom komunistického vedenia bola podpora kariérneho rastu mladšej generácie dôstojníkov a zvýšenie výdavkov na modernizáciu armády, ktorá tiež podnietila záujem vojakov o profesionálny vzostup a prehľbovanie kvalifikácie (výskum a vývoj, vojenské školstvo, nákupy raketovej techniky, elektroniky, laserovej techniky, výskum vesmíru). Ťiang Ce-min, ktorý v ČĽOA nemal vzhľadom

žiadne kontakty a ani v nej nemal takú prestíž ako je mocní predchodcovia, musel svoju pozíciu voči špičkám armády dlho a ťažko budovať.

Po roku 1989 politická moc armády viditeľne vzrástla, aj vďaka potlačeniu demonštrácii. V priebehu 90. rokov sa postupne rozširovalo pole pôsobnosti ČĽOA v hospodárstve, čo sa týka odvetví aj objemu obratu. Čínska armáda sa postupne stávala významným ekonomickým subjektom, ktorý smel podnikat' prakticky vo všetkých odboroch. Vojenské jednotky, ktoré získali príslušnú licenciu, boli oprávnené vlastniť nehnuteľný majetok, vykonávať stavebnú činnosť, komerčne využívať svoje (alebo prenajímať zo štátneho majetku ČĽOA) dopravné, skladovacie a iné prostriedky, vykonávať zahraničný obchod, ťažiť nerasty, podnikat' vo všetkých odboroch priemyslu. Ničím výnimočným nebolo ani vlastníctvo luxusných hotelov alebo výroba spotrebného tovaru (napr. spotrebná elektronika).

Vo vzťahu k civilnému sektoru mohla ČĽOA používať zvláštne privilégia, napríklad prostredníctvom prednostného prístupu ku geologickým mapám pre ťažbu surovín alebo získavaním licencií pre vybrané položky exportu a importu (najmä zbraní a s obranou súvisiacich technických prostriedkov a technológií).¹⁰

Ekonomické aktivity armády sa rozrastali čo do objemu (odhad ročného obratu asi 30 000 subjektov sa v roku 1998 pohyboval v rozmedzí 1-3 mld. USD)¹¹ a postupne sa vymykali akejkolvek kontrole, vrátane vojenských podnikov samotných, ktoré neboli schopné viesť presnú evidenciu rozsahu vlastného hospodárenia. Podnikanie armády výrazne rozširovalo možnosti pre všeobecne bujnajúcu korupciu, daňové úniky, úverové machinácie a organizované pašovanie zahraničného tovaru. Vojenské podniky s príslušnou licenciou od ÚVK nespadali pod systém civilnej štátnej kontroly, mali zvláštne postavenie vo vzťahu k bankám, niektoré dokonca smeli oficiálne zakladať spoločné podniky so zahraničnými partnermi. Silnejúca ekonomická moc armády sa stávala politickou hrozbou v podobe vznikajúceho štátu v štáte aj významným faktorom vo formovaní mocných regionálnych klúč, zlučujúcich stranícke, hospodárske a vojenské elity.

Konexie medzi armádou a politickými špičkami, najmä Teng Siao-pchingom, vyvoláva dohady, či nešlo o druh mocenskej dohody medzi Tengom a ČĽOA, stojacej za politickým návratom Tenga v 70. rokoch a udržaním jeho vplyvu až do

¹⁰ Tai Ming Cheung, *Serve The People*, Far Eastern Economic Review, 14.10.1993.

¹¹ Dreyer, June Teufel, *China's Political System, Modernization and Tradition*, Macmillan Press, 2002, s. 208.

konca jeho života (1997). Mnoho vojenských podnikov, v ktorých figurovali spojenci alebo rodina Tenga sa v 90. rokoch výrazne podieľalo na predaji a nákupe zbraní a ich vývozu a predaji v zahraničí. Príležitosť aspoň čiastočne zastaviť vojenské podnikateľské aktivity získal Ťiang Ce-min až po smrti Teng Siao-pchinga), kedy sa mu podarilo vojenským kádrom vo vedení strany čiastočne obmedziť vplyv.

Pozícia Ťiang Ce-mina vo vedení strany a štátu nebola počiatkom 90. rokov celkom istá. Ťiang v prvej polovici 90. rokov svoju moc práčne posilňoval obradnými návštevami v regiónoch a početnými stretnutiami s miestnymi zastupiteľstvami, vrátane vojenských funkcionárov. Teng Siao-pching sa objavoval verejne len občas a keď bol Ťiang v roku 1993 zvolený parlamentom za prezidenta Číny, prechod moci sa tým oficiálne potvrdil. Masívny ekonomický rast (dvojciferné hodnoty HDP) a úspešné zvládnutie prejavov prehriatej ekonomiky (najmä dvadsaťpercentná inflácia) ku stabilizácii politickej atmosféry prvej polovice dekády.

Darilo sa aj čínskej zahraničnej politike prekonať komplikácie z roku 1989. Nepříjemnou okolnosťou, ktorá spôsobila celonárodné rozčarovanie, bolo odmietnutie kandidatúry Pekingu na letné olympijské hry, ktorý usporiadateľstvo tesnou väčšinou pri hlasovaní v roku 1993 získala Austrália (Sydney 2000). Táto udalosť bola pre vzťahy so západným svetom príznačná a ilustrovala vzájomné odcudzovanie. Zatiaľ čo do roku 1989 sa Peking tešil rastúcemu záujmu a uznaniu za reformnú politiku, v nasledujúcej dekáde vzťahy Číny a demokratického sveta značne ochladli. Západné (najmä v USA) oznamovacie prostriedky sa voči Pekingu stavali ostro kriticky, čo čínske médiá opätovali. Niektoré z amerických politologických prác podnietili v ČLR presvedčenie, že západný svet Čínu nechápe a vymedzuje sa proti nej príliš kriticky a nespravodlivo.

V roku 1995 si zasluhujú vo vnútornej politike ČLR pozornosť dve udalosti. Tou prvou bol koniec politickej kariéry Čchen Si-tchungu, primátora v Pekingu, ktorý sa stal jednou z prvých významných obetí ťaženia vlády proti korupcii. V tom istom roku došlo tiež k jednému pozoruhodnému javu, kedy v parlamente bol pri hlasovaní vyslovený dovtedy nevídaný neúplný súhlas s hodnotením práce vicepremiérov v rezorte priemyslu a poľnohospodárstva.¹² Tento trend naznačoval

¹² Keesing's Record of World Events, China 1995.

premenu vnútroptickej atmosféry, v ktorej sa stále viac presadzovali noví ľudia tzv. tretej generácie s väčším zmyslom pre vecnosť na úkor ideológie.

Rok 1997 bol sám o sebe bohatý na symbolické udalosti. Jednak po dlhej chorobe zomrel Teng Siao-pching, ktorý sa na verejnosti objavil naposledy v roku 1994. O jeho zdravotnom stave dlho kolovali špekulácie, najmä o pokračujúcom štádiu Parkinsonovej choroby. Šesť dní trvajúce smútočné obrady sa potom stali jednou z hlavných mediálnych udalostí roka.

Omnoho pompéznejšou mediálnou udalosťou však bola slávnosť pri príležitosti odovzdania Hongkongu z britskej správy do jurisdikcie ČĽR. Na námestí Tchien-an-men bola umiestnená digitálna časomiera, ktorá rok dopredu odčítala čas, ktorý ostával do navrátenia Hongkongu. Tridsiateho júna 1997, v deň odovzdania Hongkongu, bol slávnostný ceremoniál prenášaný celoštátnou televíziou. Táto slávnosť sa niesla v duchu patriotizmu, v ktorom z čínskej strany prevládala pocit zadosťučinenia za historické príkoria a nezaznievala v nej protizápadná, resp. protibritská, rétorika.

Ďalšou významnou udalosťou v roku 1997 bolo prehradenie toku Dlhej rieky v rámci výstavby priehrady „Tri sútesky“ v Sečuáne.¹³

Kľúčovou udalosťou vnútornej politiky sa stal v roku 1997 15. zjazd Komunistickej strany Číny, ktorý bol výrazným víťazstvom Ťiang Ce-mina osobne, a aj reformistov všeobecne. Vo svojom prejave na zjazde generálny tajomník strany ohlásil zámer ďalekosiahlej reformy štátnych priemyselných podnikov (ŠPP) ako hlavnú ekonomickú tému blízkej budúcnosti. ŠPP mali nevyhnutne prejsť urýchlenu reformou vyžadujúcou reštrukturalizáciu s využitím všetkých dostupných prostriedkov – vrátane premeny vlastníckych vzťahov privatizáciou, formou zmeny na akciové spoločnosti, vstupom zahraničného kapitálu, priamym predajom atď., a v krajnom prípade aj zatváraním nevýnosných prevádzok. Základná politická téma prednesená Ťiang Ce-minom sa niesla v duchu budovania „socializmu s čínskymi špecifikami“ pre 21. storočie, založeného na teoretickom základe učenia Teng Siao-pchinga, ktoré spája prvky socializmu s trhovou ekonomikou (téma v podstate rovnaká ako na predchádzajúcom zjazde). V budúcej vízii politického systému Ťiang vyzdvihol nutnosť pokračovania autoritatívneho systému s centrálnym dohľadom nad oznamovacími prostriedkami a bránením kultúrnej infiltrácii. Oznamil tiež

¹³ Keesing's Record of World Events, China 1997.

zámer dôsledne potierať rastúcu korupciu, aj za cenu trestu smrti. Návrat Hongkongu v jeho prejave symbolizoval význam národného zjednotenia a predznamenal možnú budúcu politiku voči Tchaj-wanu. Ťiang tiež oznámil zámer modernizácie a početnej redukcie armády.

Osud straníckeho tajomníka Pekingu Čchen Si-tchung, ktorý bol vyšetrovaný pre podozrenie z korupcie (od roku 1995), sa stal varovaním, že ťaženie proti korupcii môže v budúcnosti zasiahnuť aj do vyšších sfér straníckej hierarchie. Čchen bol na 15. zjazde zo strany vylúčený.¹⁴

Ťiang Ce-min na zjazde zaznamenal niekoľko víťazstiev. Podarilo sa mu presadiť vekový limit pre členstvo v ústrednom výbore KS, vďaka tomuto opatreniu dosiahol odchod do dôchodku hlavne pre starších členov ČĽOA, tým pádom nezostal žiadny predstaviteľ armády v Stálom výbore politbyra. Zloženie Stáleho výboru sa tak výrazne obmenilo.

Výsledok kádrových zmien potvrdil trend smerujúci k nižšiemu vekovému priemeru a zvyšovaniu podielu vysokoškolského vzdelania, najmä technického typu, ktoré dáva predpoklad k technokratickému štýlu myslenia a správania, ktoré patrí k vlastnostiam politickej elity „tretej generácie“. Táto generácia funkcionárov je však v porovnaní s elitami, napr. na Tchaj-wane, v Singapure a Hongkongu, bez vzdelania a skúseností z iného než domáceho prostredia. Dôležitý je u tejto novej generácie to, že pochádza prevažne nie z chudobného vnútrozemia (sever, severozápad), ale väčšinou z prímorských provincií, kde tempo reforiem prinášalo väčšie možnosti podnikania a zahraničného obchodu.

Táto „tretia generácia“ straníckych funkcionárov vyznáva vecnejšie, neideologické prístupy, popritom však jednoznačne kladie dôraz na uchovanie autoritárskeho systému. Vedúca politická strana, pôvodne revolučného typu, sa tak v priebehu reforiem a generačnou výmenou premenila na autoritatívnu byrokratickú štátostranu s vyšším profesionálnym štandardom.

Výmena obsadenia dala tušiť úbytok vplyvu starých kádrov, stúpcov Tenga, ktorí stelesňovali v armáde „podnikateľskú lobby“.

V toku 1998 Ču Žung-ti vystriedal Li Pchenga v pozícii premiéra a menoval nových ministrov. Počet ministerstiev bol zredukovaný zo 40 na 25.¹⁵

¹⁴ Keesing's Record of World Events, China 1997.

¹⁵ Keesing's Record of World Events, China 1998.

V tom istom roku Ťiang Ce-min vyhlásil reformy armády. Došlo k početnej redukcii, z pôvodných 3 miliónov príslušníkov ČĽOA sa početný stav mal znížiť na pol milióna osôb. Významným krokom bol taktiež vydaný zákaz podnikania v armáde.. Podľa tohto opatrenia, ktoré bolo v zahraničí hodnotené pozitívne, bol tiež posilnený systém dohľadu nad exportmi a importmi vojenskej techniky. Zákaz podnikania armády bol sprevádzaný jej reorganizáciou v regiónoch. Nákup a výroba zbraní boli podriadené civilnej kontrole, nákup zbraní mal byť za trhové ceny a nie prídelmi zadarmo. Ďalším úradom, ktorý uskutočňuje kontrolu vyzbrojovania, sa stalo tzv. Hlavné oddelenie pre vyzbrojovanie (GAD), ktoré má za úlohu narušiť predchádzajúce obchodné konexie v armáde a presadiť kontrolu zhora. Že reforma armádneho financovania nebola ľahkou záležitosťou, dávali tušiť finančné kompenzácie v ekvivalente 2 miliárd USD, ktoré musela vláda údajne poskytnúť ako náhradu ušlých príjmov zrušených vojenských podnikov. Zákaz podnikanie tiež nepostihol úplne všetky podniky, ktoré boli zriadené armádou, nevzťahuje sa na niektoré podniky leteckého a strojárkeho priemyslu, výrobcov satelitnej techniky, počítačov atď.¹⁶ Napriek tomu je utlmenie ekonomických aktivít ČĽOA považovať za radikálny krok k obmedzeniu ilegálnej ekonomiky a zastavenia nebezpečného trendu vzniku ďalšej mocenskej štruktúry.

Koniec 90. rokov bol obdobím politickej stability a hospodárskeho rastu. Režim však pokračoval v represióch proti prejavom otvoreného nesúhlasu ako v prípade disidentov (napr. zatknutie členov Čínskej demokratickej strany, založenej v r. 1998 pred očakávanou návštevou prezidenta Clintona v ČĽR), tak aj niektorých príslušníkov kultúrnych a etnických menšín (Tibeťania, Ujgurovia, Mongoli) a stúpcov náboženských menšín (sekta Falun Gong, katolíci, protestanti). Ďalšou skupinou osôb stíhaných režimom sa stali predstavitelia nezávislých odborov.

Väčšine obyvateľstva, ktorá je politicky neaktívna a nehlási sa k žiadnej organizovanej štruktúre, ktorú by štátna moc mohla považovať za podvratnú, nové spoločenské pomery priniesli väčšiu mieru osobnej nezávislosti, než kedykoľvek predtým v histórii Číny. Bolo to spôsobené rozmachom ekonomických aktivít jednotlivcov, ktoré štát toleroval a sám priamo podnecoval. Rozvoj drobného

¹⁶ Stand-Down Order, Far Eastern Economic Review, 6.8.1998.

privátneho podnikania a rodinného hospodárenia na farmách ani už nemohol byť naďalej regulovaný, lebo štát má na to len obmedzené prostriedky.

Dôsledkom toho je jednak oslabenie základných funkcií štátu (výber daní, verejná bezpečnosť, hygiena, starostlivosť o životné prostredie, sociálna starostlivosť atď.), ale aj značný úbytok politickej moci štátu nad jednotlivcami. Zatiaľ čo vidiek býval tradične baštou vplyvu komunistickej strany, reformný proces formou dekollektivizácie prispel k oslabeniu moci KS. Minxin Pei uvádza na príklade čiastkových štatistík, že v priebehu 90. rokov došlo k masovému úbytku členov KS nielen na vidieku, t.j. v poľnohospodárstve, ale aj v priemysle. Komunistická strana nielen stráca svoj politický vplyv prostredníctvom úbytku svojich členov v miestnych straníckych organizáciách (hlavne predsedov roľníckych družstiev), ale straníci nemajú ani dostatočnú profesionálnu spôsobilosť, aby sa v novom trhovom prostredí mohli na zodpovedajúcich postoch uplatniť. Liberalizácia ekonomiky umožňuje mobilitu osôb na trhu pracovných síl, kde existujú iné priority než členstvo v KS, navyše mladá generácia získava, čo sa týka zárobku, aj iné a častokrát lepšie možnosti než zostávať na vidieku za plat vidieckeho funkcionára. Vzťah straníckych organizácií a farmárov sa navyše čoraz častejšie a otvorenejšie vyhrocuje, roľníci mnohokrát obviňujú miestnych funkcionárov z úplatkárstva a nezákonných praktík.¹⁷ K popularite miestnych funkcionárov na vidieku určite neprispieva ich povinná účasť v komisiách na kontrolu pôrodnosti alebo vyberanie daní.

Tengove reformy umožnili koncom 80. rokov vytváranie systému vidieckej samosprávy. Podľa príslušného zákona, ktorého zavádzanie bolo pozdržané a nakrátko spochybnené udalosťami v r. 1989, sa v dedinách zriaďujú volené zastupiteľstvá, ktoré sú oprávnené vykonávať miestnu správu a hospodáriť s vlastnými prostriedkami. Zavádzanie tohto nového systému sa dialo pod dozorom Ministerstva pre občianske záležitosti, štátnych výskumných inštitúcií, médií, aj s asistenciou zahraničných akademických organizácií. Americká diplomacia sa o projekt miestnych samospráv aktívne zaujíma, pre čínske úrady hrá úlohu tiež skúsenosť Tchaj-wanu, kde sa za autoritatívneho systému s časovým predstihom pred ČĽR začalo s miestnou samosprávou taktiež experimentovať.¹⁸

¹⁷ Pei, Minxin, *Is China Democratizing?*, Foreign Affairs, Vol. 77, No. 1, January/February 1998.

¹⁸ Dreyer, June Teufel, *China's Political System, Modernization and Tradition*, Macmillan Press, 2002, s. 131.

Zatiaľ čo v prvej polovici 90. rokov sa režim mohol zaštitíť očividným rastom životnej úrovne a uvoľnením životného štýlu, v druhej polovici desaťročia sa čoraz častejšie prejavovali aj negatívne dopady reforiem. K nim patrí hlavne rozpad sociálneho systému viazaného na štátne podniky (a predtým tiež vidiecke komúny). Vzhľadom k tomu, že veľká väčšina štátnych podnikov aj za trhových reforiem prežívala len vďaka pokračujúcemu nevratnému úverovaniu, tento systém sa stal naďalej neudržateľný a nútil vládu k postupnej reforme finančného systému. Cenou za tieto nevyhnutné kroky je prepúšťanie zamestnancov štátnych firiem bez zodpovedajúceho (resp. dostatočne účinného) záchytného systému sociálnej starostlivosti. Pokračujúca sociálna diferenciácia, ktorá je paradoxným javom za existencie systému, ktorý je oficiálne nazývaný ako socializmus s čínskymi špecifikami, a narastajúce sociálne pnutie vedú k ekonomicky motivovanému politickému napätiu v spoločnosti. Pre vládnu elitu sa tak ekonomický rast stáva politickou prioritou a argumentom, ako zabrániť úpadku legitimacy režimu, kompromitovaného ťažko skrývanými korupčnými škandálmi.

Alarmujúce bujnenie korupcie ilustruje škandál v provincii Fujian v roku 2000, kde bolo k súdu privedených asi 200 miestnych úradníkov z radov straníckych špičiek, colného úradu, polície a armády, a bolo vynesených 14 rozsudkov smrti. Medzi podozrivými (nie však odsúdenými) figuroval medzi inými aj napr. stranícky tajomník Fujianu.¹⁹

K iným známym prípadom odhalenej korupcie patrí vyšetovanie a odsúdenie k trestu smrti bývalého miestopredseda parlamentu a straníckeho tajomníka autonómnej oblasti Guangxi, stíhaní boli aj zástupca starostu a šéf colného úradu Shezhenu. V roku 200 bol za korupciu popravený bývalý viceguvernér provincie Jiangxi Chu Čchang-čching.²⁰

Boj proti korupcii sa stal jednou z hlavných tém oficiálnych kampaní post-tengovského obdobia. Premiér Ču Žung-ťi na zasadaní parlamentu v roku 2000 vyhlásil, že zodpovednosť za porušovanie zákona ponesú aj funkcionári bez ohľadu na výšku svojho postavenia. Do akej miery a ako dôsledne sa to bude plniť, je však otázne. V autoritatívnom systéme vlády jednej strany, resp. v systéme s prežívajúcimi totalitnými prvkami bez možnosti nezávislej kontroly, je štát a vláda jediným subjektom, ktorý kontroluje sám seba.

¹⁹ Keesing's Record of World Events, China 2000.

²⁰ Keesing's Record of World Events, China 2000.

Oddelenie ekonomickej a politickej sféry je v Číne (podobne ako aj v iných ázijských krajinách) neprehľadné. V čínskom prípade neexistuje legálna opozícia, či nezávislé médiá, akákoľvek nezávislá kontrola vládneho aparátu je teda prakticky vylúčená. Korupcia v Číne má svoju špecifickú tradíciu, avšak v dobe maoizmu bola do značnej miery obmedzená. Trhové reformy aplikované v prostredí centralizovanej ekonomiky bez zodpovedajúceho legislatívneho a inštitucionálneho zaistenia však vytvorili pre korupčné správanie mimoriadne vhodné podmienky, proti ktorým nemá štát dostatočné nástroje kontroly. Mediálne kampane vlády tak aspoň demonštrujú vôľu s korupciou bojovať.

V roku 1999 došlo k navráteniu Macaa pod nadvládu Číny, a týmto sa čiastočne zavŕšil proces národného zjednotenia. Zostáva tu však ešte nevyriešená otázka Tchaj-wanu.

V tomto roku došlo aj k menovaniu Chu Ťin-tchaa za miestopredseda ÚVK, to predznamenovalo očakávania, že na ďalšom kongrese v roku 2002 dôjde k výmene na čele strany po predpokladanej abdikácii Ťiang Ce-mina.

V roku 1999 sa zrodila štátna kampaň „otvárania sa západu“²¹, ktorá predstavuje súbor rozsiahlych investičných akcií centrálnej vlády, ktorých cieľom je ekonomicky stabilizovať chudobné provincie a autonómne oblasti vo vnútrozemí a na periférii na západe (Tibet, Xinjiang, Vnútorne Mongolsko, Yunnan, Sichuan, Qinghai, Shannxi, Ningxia, Gansu, Guangxi, Guizhou). Tento megaprojekt, ktorý čo sa rozsahu týka, je porovnateľný s výstavbou tzv. tretej fronty za éry maoizmu, si kladie za cieľ dobudovať infraštruktúru v zaostalých oblastiach (dopravné spoje, plynovody, ropovody, vodné diela, zavlažovanie), umožniť ich integráciu do ekonomických štruktúr v rozvinutejších provinciách na východe a takisto sociálne stabilizovať riedko obývané oblasti s vysokým pomerom nečínskeho obyvateľstva. Jedná sa teda nielen o akciu prednostne ekonomického rázu, ale tiež o významný zásah do sociálnej a najmä etnickej štruktúry obyvateľstva, ktorým pokračuje proces asimilácie menších cestou riadenej migrácie väčšinového etnika do periférií. Kampaň otvárania sa západu, ktorá bola oficiálne vyhlásená v roku 2000, sa stala jednou z priorít vládnej agendy. Organizačne bola zaistená vytvorením zvláštnej komisie vedenej Ťiang Ce-minom a Ču Žung-ťim, v čele odborných sekcií stoja rezortní

²¹ China Quarterly, No. 178, June 2004.

ministri. Táto rozsiahla investičná akcia je financovaná prevažne z vládnych obligácií a čiastočne aj zahraničným kapitálom.

Vo vnútropolitickom dianí na konci desaťročia bolo významným prelomom plenárne zasadanie ÚV KS Číny, na ktorom Ťiang Ce-min vyhlásil zámer podporovať súkromný podnikateľský sektor a umožniť väčšiu účasť občanov na rozhodovaní. Zavádzanie prvkov demokracie má byť súčasťou socialistickej vlády zákona.²² Táto zmena rétoriky zdôrazňujúca úlohu zákona a možnosť širokých vrstiev podieľať sa na rozhodovaní („demokracia“) sa stala pre politický štýl vedenia príznačnou. Ešte viac oficiálnej priazne podnikateľskej vrstve sa dostalo v roku 2001, keď vo svojom prejave prezentovanom agentúrou Xinhua prezident Ťiang behom svojej cesty do Guangdongu formuloval svoju víziu „trojitej reprezentácie“, v ktorej vyjadril ochotu komunistickej strany prijímať do svojich radov podnikateľov. Generálny tajomník vyslovene uviedol, že ak strana chce prežiť, musí reflektovať zmeny v spoločnosti. Podľa agentúry Xinhua musí ísť o...“občanov vlastencov, ktorí si ctia zákony, platia dane, reinvestujú väčšinu svojich ziskov a využívajú svoje bohatstvo pre blaho spoločnosti“. Ťiangovo poňatie trojitej reprezentácie vychádza z formulácie, že... „KS Číny vždy reprezentovala záujmy progresívnych a produktívnych síl, pokrokovej kultúry a väčšiny obyvateľov Číny“.²³

Prvoradou politickou udalosťou novej dekády bol 16. zjazd KS, od ktorého sa už vopred očakávali personálne zmeny vo vedení strany, najmä odstúpenie Ťiang Ce-mina a jeho nahradenie Chu Ťin-tchaom na poste prvého tajomníka. V roku konania zjazdu (2002) sa v tlači objavovali špekulácie, či ohlasované kádrové zmeny nebudú predsa len odsunuté a že nástup Chua na najvyšší post nemá definitívnu podporu. Zjazdu a aj voľby a zmeny v ňom odhlasované prebiehali značne neprehľadne.

Nakoniec sa generálnym tajomníkom predsa len stal Chu Ťin-tchao značnými personálnymi zmenami prešiel Stály výbor politbyra, ako aj Ústredný výbor. Uskutočnila sa takmer kompletná obmena vedenia strany, a takisto sa znížil vekový priemer členov najvyššieho vedenia.

Zjazd potvrdil platnosť teórie „trojitej reprezentácie“, ktorá bola začlenená do straníckych stanov a navrhnutá ako doplnok znenia preambuly Ústavy. Stala sa tak súčasťou oficiálnej štátnej ideológie vedľa už existujúceho učenia marxizmu-

²² Keasing's Record of World Events, China 2000.

²³ Keasing's Record of World Events, China 2001.

leninizmu, učenia Mao Ce-tunga a učenia Teng Siao-pchinga. Dovtedajší predseda Ťiang vo svojom kľúčovom prejave oznámil, že krajina dosiahla v budovaní „socializmu s čínskymi špecifikami“ mnoho úspechov, hlavne v ekonomickej oblasti – v značnom vzostupe životnej úrovne, dosiahnutím úrovne blahobytu „siao-kchang“²⁴ a tiež sa aj posilnila medzinárodná prestíž ČĽR.

Šestnásty zjazd bol jedinečný aj tým, že prvýkrát mohli byť volení aj uchádzači z podnikateľskej sféry. Nakoniec sa do ÚV dostal len jeden adept, a to Čang Žuej-min.

Treba spomenúť aj zmeny v ÚVK, predsedníctvo si tu ponechal odstupujúci prezident Ťiang, ale zvyšní členovia odišli do dôchodku boli vymenení mladšími nástupcami. V súlade s tradíciou v Číne si však odstupujúci „patriarcha“ ponechal značný vplyv, aj napriek tomu, že formálne ustúpil do pozadia. V Stálom výbore tak bola väčšina členov stúpenkami odstupujúceho Ťianga, tak aby vyvažovali moc nového vodcu.²⁵

Úspechom je aj hladký priebeh výmeny garnitúry bez sprievodnej politickej krízy, a neopakovala sa tak rozkol v stane ako v roku 1989.

Chu aj ostatní členovia vedenia predstavujú tzv. „štvrtú generáciu“ straníckych lídrov. Jedná sa o generáciu narodenú v 40. a 50. rokoch minulého storočia a poznamenanú udalosťami kultúrnej revolúcie. Prešla teda v ranom veku búrlivým obdobím, plným násilia a mediálnej manipulácie a sklamaním z úpadku ideológie, v ktorej duchu bola vychovaná. Názorovo netvorí jednotný blok, zhoduje sa v pragmatizme, patriotizme a neoautoritárstve, nie je otvorene prozápadná. Profesionálne je pokladaná za silnejšiu generáciu, než tá pred ňou, dominantným vzdelaním sú technické a prírodovedné odbory na čínskych univerzitách. Existencia osobných známostí medzi vysokými funkcionármi a privilégií potomkov prominentných kádrov aj naďalej zohráva významnú úlohu v najvyšších politických kruhoch.

4.3 NÁSTUP CHU ŤIN-TCHAA K MOCI A ZAČIATOK JEHO ÉRY

Nový prezident ČĽR Chu Ťin-tchao je pokladaný za osou s ťažko odhadnuteľnými povahovými a intelektuálnymi rysmi. Už od mladosti bol aktívnym

²⁴ Tento pojem je možno preložiť ako „elementárny blahobyť“ (termín označujúci prekonanie hranice chudoby).

²⁵ Lawrence, S.L., The Top Winners and Losers in China's Hierarchy, Far Eastern Economic Review, 28.11.2002.

funkcionárom komunistickej strany, prešiel mnohými funkciami v provinčných oblastiach. Zaslúžil sa aj o utuženie miestneho režimu počas nepokojov v roku 1989 v Tibete. Jeho pôsobenie v Tibete v rokoch 1988-1989 ho ochránilo od straníckych konfliktov. Teng Siao-pching ho presadil do Stáleho výboru už v roku 1992, odvtedy bol aj považovaný za jedného z favoritov prezidenta Ťiang Ce-mina.

Chu bol už v 90. rokoch dôležitou osobou v strane, bol poverovaný citlivými politickými úlohami (výstup v televízii po zničení veľvyslanectva Číny v Belehrade počas bombardovania). Zúčastňoval sa aj čoraz častejšie medzinárodných návštev, neskôr ich už aj sám viedol.

Vzťah Ťiang Ce-mina a Chu Ťin-tchaa bol skôr pragmatický ako priateľský. Je to znateľné hlavne v tom, že Ťiang Chuovi prideloval nepopulárne úlohy a takisto sa snažil zmierňovať jeho vplyv prostredníctvom iných členov, ako už bol spomenuté vyššie.

Chu Ťin-tchao má dosť výraznú podporu v regionálnych výboroch strany, ktorých vplyv sa čoraz viac presadzuje aj v celoštátnom merítku, napriek tomu Chu nemal spočiatku až také silné postavenie vo vedení.²⁶

Zasadanie parlamentu v marci 2003 prinieslo personálne zmeny vo vedení a potvrdilo sa nové smerovanie politického programu. V rámci štrukturálnych reforiem došlo k ďalšiemu zníženiu počtu ministerstiev z 29 na 21 (rušením aj zlučovaním). Bola zriadená aj Komisia pre dohľad nad bankovým sektorom.²⁷

Črtajú sa tu aj rysy zmeny štýlu politiky prezidenta Chu, ktorý je odlišný od predchádzajúcich vodcov. Napriek počiatočnému slabšiemu postaveniu Chu Ťin-tchaa v priebehu prvého roku vládnutia dokázal získať dominantný vplyv na vnútornú aj zahraničnú politiku, a nepotvrdili sa tak očakávania, že Ťiang Ce-min bude „ŕahať za nitky“ z ústrania. Chu Ťin-tchao má aj úplne odlišné vystupovanie oproti svojmu predchodcovi, pri verejných vystúpeniach je menej okázalý, nepoužíva stranícku rétoriku, je vecnejší a odbornejšie založený. Za jeho vedenia vzrastá aj úloha tzv. think-tankov, resp. mozgových trustov – sú to stranícke vzdelávacie a výskumné strediská a hlavné univerzity. Prezident sa nimi rád obklopuje a majú o dosť výraznejšiu úlohu pri formulovaní priorít v domácej, ale aj zahraničnej politike. Zároveň si Chu do vlády dosadzuje ľudí z odborných kruhov.²⁸

²⁶ www.chinatoday.com, Who is who.

²⁷ www.bbc.co.uk.

²⁸ www.csis.org.

Zároveň na zasadaní parlamentu bola schválená novela Ústavy, ktorá garantuje nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva a ochranu ľudských práv. Zároveň práve vtedy bola do preambuly zahrnutá už spomínaná teória „trojitej reprezentácie“.

Čo sa týka dodržovania ľudských práv, táto novela by mohla znamenať prechod ku štandardnejšiemu správaniu režimu v tejto oblasti, ako je to bežné aj v iných ázijských krajinách. Zatiaľ sa však toto v praktickej oblasti priveľmi neprejavilo.

Veľkou skúškou pre nové vedenie sa stalo vypuknutie epidémie SARS. Jej vznik v provincii Guangdong a následné rozšírenie do zvyšku Ázie a sveta, malo citeľné dopady najmä na ázijské ekonomiky. Čínske úrady najprv hrali rolu „mŕtveho chrobáka“ (podobne ako predchádzajúce vlády, o ničom neinformovali), až po intervencii Svetovej zdravotnej organizácii sa rozhodli zmeniť taktiku. Bol odvolaný minister zdravotníctva, boli odtajnené informácie o novovzniknutej chorobe a v spolupráci s WHO sa rozbehla aj kampaň a boli prijaté preventívne opatrenia na zastavenie epidémie. Táto zmena oproti minulosti, keď bolo bežné zapierať, že sa niečo stalo, potvrdzuje obrat politiky Chu Ťin-tchaa smerom k otvorenejšiemu informovaniu o problémoch.²⁹

V druhej polovici roku 2004 Ťiang Ce-min nečakane abdikoval na svoju funkciu v Ústrednej vojenskej komisii, a predsedom sa tak stal Chu Ťin-tchao. Toto len potvrdzuje fakt, že nový prezident sa veľmi razantne a rýchlo vymanil spod vplyvu bývalého prezidenta a neopakuje sa situácia so zákulisným ovplyvňovaním politiky z doby Teng Siao-pchinga.

5 ZAHRANIČNÁ POLITIKA ČĽR

5.1 VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA

Čínska zahraničná politika má jasne stanovené priority: posilniť medzinárodný vplyv krajiny a aktívne sa podieľať na formovaní medzinárodného prostredia tak, aby si Čína zabezpečila výhodné podmienky pre vlastný ekonomický rast. To že ČĽR je aktívna v medzinárodnom prostredí možno doložiť jej členstvom v množstve významných medzinárodných organizácií. Z najvýznamnejších možno zmieniť členstvo v OSN, kde je zároveň stálym členom Rady bezpečnosti,

²⁹ www.csis.org.

UNESCO, združenie APEC, Medzinárodný menový fond, Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj (IBRD), Svetová zdravotnícka organizácia (WHO), Svetová obchodná organizácia (WTO), atď. Čína je tiež signatárom mnohých medzinárodných mnohostranných dohôd.³⁰

Čínsku zahraničnú politiku možno od konca 80. rokov až po súčasnosť hodnotiť ako značne úspešnú. Ukončenie studenej vojny a rozpad sovietskeho bloku, vrátane ZSSR posilnilo geopolitické postavenie USA a de facto ich ustanovenie ako jedinej svetovej superveľmoci. Toto preskupenie moci však posilnilo aj ČĽR, hlavne v Ázii. Čína tak nemusela riešiť, ku ktorej superveľmoci sa pridá, a teda dostala priestor na utváranie vlastnej zahraničnej politiky. Vedomá si svojej ekonomickej váhy vo svete, mohla Čína sama vystupovať ako regionálna veľmoc.

Aký postoj má zaujať svet voči čínskej politike, je predmetom skúmania mnohých publikácií.

Čínske poňatie medzinárodných vzťahov a štýl diplomacie je obvykle západnými autormi vnímané ako egoistické a málo zamerané na kolektívne riešenie medzinárodných problémov. Čína zastávala krajnú interpretáciu štátnej suverenity a pevne oponovala všetkým medzinárodným intervenciám, či už to boli intervencie z humanitárnych dôvodov, alebo motivované skôr politicky. Napríklad v dobe kosovského konfliktu nesúhlasila s intervenciou NATO, aj keď zjavne boli porušované práva kosovských moslimov a podporovala režim Slobodana Miloševića. Je to pochopiteľné, keďže ČĽR sa obáva, že by podobné vojenské akcie mohli vytvoriť precedens, ktorý by sa mohol v budúcnosti vzťahovať na niektorú z jej provincií (napr. Tibet).

Aj keď z hľadiska medzinárodného práva neboli výhrady Číny voči zasahovaniu do štátnej suverenity neprípustné, kolektívne riešenie humanitárnych kríz a postavenie ľudských práv nad otázku štátnej suverenity sa stalo medzinárodným trendom, ktorý má aj podporu na pôde OSN. Čína sa takto vyčlenila mimo hlavný prúd globálneho spoločenstva.

Čína sa však nezrieka intervencií v oblasti svojho vplyvu, ale len pod podmienkou posvätenia OSN. Peking tak napríklad súhlasil s mierovou misiou OSN v Kambodži v 80. a 90. rokoch v Kambodži, alebo v prípade otázky Východného Timoru.

³⁰ Podrobnejšie viď internetová stránka Ministerstva zahraničných vecí, <http://www.mzv.cz/www/mzv/stat.asp?StaID={7F7ECA5C-4318-4C9C-881C-ECA5E7CAD6E5}>

Čo sa týka teoretického prístupu, je od konca 80. rokov zrejмый odklon od marxizmu-leninizmu a príklon k využitiu súčasných západných prúdov. Napríklad využívanie pojmu „národný záujem“ v modernejšej a vecnejšej podobe, hlavne v kontexte potreby spolužitia v globálnej spoločnosti.

Čínska zahraničná politika býva západnými autormi značne kritizovaná. Tu je príklad stručnej charakteristiky. Čínske prístupy k medzinárodným vzťahom vychádzajú z vlastných medzinárodných priorít a taktiež z vnútropolitického rámca. Čína svoju súčasnú zahraničnú politiku stavia na princípe suverenity a nezasahovania do vnútorných záležitostí štátov navzájom. Svoje záujmy definuje úzko a odmieta akceptovať prvky západnej demokratickej kultúry, ktorá pokladá rešpekt k ľudským právam za jednu zo základných hodnôt. Čína uplatňuje prístup „maxi-mini“, ktorý údajne maximalizuje vlastné práva a záujmy len za cenu minimálnych ústupkov. Medzinárodnú ekonomickú politiku ČĽR je považovaná za neomerkantilistickú. Štýl jej politiky je charakterizovaný ako realistický, egoistický a úzkoprsý, vychádzajúci z tradícií čínskeho politického systému, ktorý kladie dôraz na moc, hierarchiu a osobné konexie. ČĽR sa odvoláva na štátnu dynastickú tradíciu, ktorá jej umožňuje odôvodniť jej teritoriálne nároky v dosahu bývalého mocenského okruhu (vrátane periférií ako Tchaj-wan, Tibet, Vnútrotné Mongolsko), a odvoláva sa na historické krivdy utrpené v minulosti. Peking využíva svojich odborníkov žijúcich v zahraničí ku komunikácii s cudzincami, avšak aj napriek stále väčšej otvorenosti v ekonomike je vzťah Číny k nečínskeму prostrediu naďalej rezervovaný. Súčasná Čína je podľa tejto charakteristiky obrnená vlastným kultúrnym nacionalizmom.³¹

Kritické hodnotenie čínskej zahraničnej politiky bolo dozaista ovplyvnené pokazenou medzinárodnou reputáciou Číny po masacre na námestí Tchien-an-men v roku 1989. Ku kompromitácii čínskeho režimu vtedy významne prispeli svetové masmédiá. Nasledovná medzinárodná izolácia ČĽR nemala len podobu zmrazenia kontaktov na najvyššej úrovni, ale aj napr. zastavenie rozvojového programu zo strany Japonska. Spojené štáty vyhlásili embargo na vývoz zbraní do Číny, obmedzili investície a obchod a pozastavili ČĽR poskytovanie úverov. K embargu sa pripojila aj Európska únia. Toto embargo trvá až dodnes a vedú sa spory o jeho zotrvaní.

Po tragických udalostiach z polovice roku 1989 pokračovali diplomatické kontakty skôr na polooficiálnej úrovni (neoficiálna návšteva bývalého amerického

³¹ Yahuda, Michael, How Much has China Learned about Independence?, in Goodman, David, and Segal, .Gerald, China Rising, Routledge, London, New York, 1997.

prezidenta Nixona a jeho stretnutie s Teng Siao-pchingom koncom roku 1989 v Pekingu). Na jeseň toho roku sa však už konala schôdzka ministrov zahraničných vecí USA a ČĽR. O rok neskôr, napriek procesom s disidentmi, Japonsko ako prvá krajina zrušilo sankcie a dokonca svoj rozvojový program v Číne. Prvým významným politikom, ktorý podnikol návštevu na najvyššej úrovni po udalostiach roku 1989, bol japonský premiér Tošiki Kaifu.

Dočasná medzinárodná izolácia Číny skončila v roku 1991. Počas krízy v Perzskom zálive, a prípravy NATO na zásah v Iraku pod hlavičkou OSN, bolo potrebné, aby ČĽR, ako stály člen Bezpečnostnej rady OSN, nepožila svoje právo veta. Prvým západným politikom, ktorý navštívil Čínu, bol britský premiér John Major, ktorý v septembri 1991 jednal s čínskou stranou o navrátení Hongkongu.

Od druhej polovice 90. rokov nastal menší obrat v čínskej zahraničnej politike, a tá sa stavia viac do kooperatívnej pozície. Čína v polovici 90. rokov normalizovala vzťahy s Ruskom, a dokonca dosiahla najlepšie bilaterálne vzťahy s USA od roku 1949 vytvorením tzv. „strategického partnerstva“.

Problémom naďalej zostáva nevyriešený vzťah s niektorými krajinami zoskupenia ASEAN, a hlavne vzťah s Tchaj-wanom.

5.1.1 Zmena čínskej zahraničnej politiky

Koncom dvadsiateho storočia nastal obrat v pohľade čínskej komunistickej strany na význam medzinárodného obchodu a investícií. Reformné vedenie strany sa odklonilo od izolacionizmu konzervatívnych maoistov a pripustilo závislosť krajiny na svetovom trhu. Čínski komunisti pochopili, že bez moderných technológií a zahraničných investícií by krajina nebola schopná vlastnými silami zaistiť ekonomický rast. Týmto krokom sa ale Čína stáva krajinou závislou na globálnom ekonomickom systéme (viď ázijská ekonomická v rokoch 1997-1998). Strata odbytu čínskych exportov a prísunu energetických surovín, najmä ropy, by znamenala koniec ekonomického rastu, ktorý je hlavnou prioritou z hľadiska vnútro politickej stability. Ekonomická previazanosť Číny s globálnym ekonomickým spoločenstvom, a hlavne jej členstvo vo WTO od roku 2001, zväzuje ruky čínskym predstaviteľom v možnostiach prístupu k zahraničnej politiky, najmä vo vzťahu ekonomicky silnejšiemu „Západu“.

Ďalšou okolnosťou ovplyvňujúcou čínsku zahraničnú politiku bola udalosť 11. septembra 2001 v USA a následné medzinárodné ťaženie proti globálnemu

terorizmu. ČĽR reagovala spôsobom, ktorý jej umožnil ospravedlniť vlastný spôsob boja proti terorizmu na svojom území a prejavíť svoju vôľu k medzinárodnej spolupráci. Čína podporila dve rezolúcie OSN obecné odsudzujúce terorizmus a v roku 2002 podporila rezolúciu OSN vyžadujúcu vyslanie zbrojných inšpektorov do Iraku. Následne Peking dokonca súhlasil so zásahom USA a NATO v Afganistane v roku 2003. Podobne prekvapovala aj reakcia Číny na inváziu v Iraku, s ktorou Peking podľa očakávaní nesúhlasil.

Iným pozoruhodným úkazom v čínskej zahraničnej politike bola nevýrazná reakcia na vyhlásenie americkej „Národnej bezpečnostnej stratégie“ (National Security Strategy, NSS), na základe ktorej si Spojené štáty v ťažení proti medzinárodnému terorizmu vyhradujú právo predbežného vojenského zásahu kdekoľvek na svete. Túto reakciu možno hodnotiť ako prekvapivo pasívnu a voči USA ústretovú. Peking nielenže neodpovedal obvyklým spôsobom mediálnej rétoriky odsudzujúcej americký „hegemonizmus“ a „neokoloniálne“ videnie sveta, ktorá sa v tomto prípade ponúkala viac než kedykoľvek predtým, ale z úradu prezidenta, vlády a najvyššieho vedenia strany neprišla žiadna výrazne negatívna reakcia. Prezident Ťiang v októbri 2002 na sklonku svojej štátnickej kariéry navštívil USA a prijal prestížne pozvanie prezidenta Busha na jeho ranč v Texase. Toto obojstranné symbolické gesto a fakt, že prezident Ťiang sa vo svojom prejave o NSS vôbec nez zmienil, nasvedčuje snahe Číny o bezkonfliktné vzťahy s Washingtonom. Na 16. zjazde komunistickej strany, ktorý bezprostredne nasledoval v novembri toho istého roku, sa prezident Ťiang vo svojom hlavnom prejave problému NSS vôbec nedotkol.³²

Zmena štýlu čínskej zahraničnej politiky, viditeľnejšia ešte viac od nástupu nového vedenia v čele s prezidentom Chu, má pozitívne ohlasy. Média vyzdvihujú flexibilné a sofistikovanejšie správanie čínskej diplomacie a jej rastúcu profesionalitu. Tvorba zahraničnej politiky odráža viac odborný a konsenzuálny štýl práce straníckej byrokracie a využíva dovedy nevídanou mierou odborné zázemie straníckych aj nestraničských akademických pracovníkov.³³

Čínska kooperatívna diplomacia zbierala po roku 2002 úspechy. Peking využil svoje kontakty s Pakistanom, aby ho presvedčil k súhlasu s inváziou NATO

³² www.fmprc.gov.cn.

³³ Medeiros, Evan S., and Fravel, Taylor M., China's New Diplomacy, Foreign Affairs, No. 6, Nov/Dec. 2003, s. 22-35.

do Afganistanu. ČĽR aktívne spolupracuje na potieraní medzinárodného terorizmu, napríklad prostredníctvom výmeny spravodajských informácií a konzultácií a monitoringu finančných zdrojov teroristických organizácií.

V roku 2003 Čína donútila Severnú Kóreu usadnúť k jednaciemu stolu a sprostredkovala v Pekingu prvú sériu stretnutí „dva plus štyria“ (Severná Kórea, Južná Kórea plus USA, Čína, Rusko, Japonsko), ktoré sa zaoberali zažehnaním jadrovej krízy.

ČĽR taktiež zahájila novú stratégiu voči krajinám ASEAN. V roku 2002 podpísala obecný záznam pravidiel (Code of Conduct), ktorým by sa mali riadiť jednania o sporné súostrovia Spratley, a v nasledujúcom roku navrhla spoločenstvu ASEAN každoročné stretnutia zamerané na spoločnú bezpečnostnú politiku. Záujem Číny integrovať sa do štruktúr ASEAN a postupne tu vyvažovať vplyv USA, kodifikovaný dvojstrannými bezpečnostnými dohodami, je nepriehľaditeľný. Namiesto demonštrácie sily sa javí politika „dobrých susedských vzťahov“ ako efektívny nástroj k naplneniu vlastných priorít. Výsledkom tohto trendu je nadviazanie „strategického partnerstva“ s Indonéziou. Zdá sa, že zmierlivá politika voči svojim susedom pomáha Pekingu úspešne eliminovať vlastné obklúčenie krajinami, ktoré by mohli prozápadnou orientáciou poslúžiť americkej stratégii zadržiavania.

ČĽR tiež vyslala symbolicky jedného policajta do mierového zboru v Afganistane a neprotestovala proti podpornej účasti japonského námorníctva v Indickom oceáne počas akcií NATO. Zdá sa, že aj rezervovaný prístup Pekingu voči medzinárodným intervenciám môže postupne dospieť k pragmatickému prístupu.

Kľúčové krajiny v zahraničnej politike ČĽR z politického hľadiska:

- Spojené štáty americké
- Rusko
- Stredoázijské republiky, ktoré vznikli po rozpade ZSSR
- Japonsko
- Severná a Južná Kórea
- India
- Európska únia
- Pakistan (tradičný spojenec medzi islamskými krajinami)

- ASEAN (hlavne po roku 1989)

Ekonomické aktivity v čínskej zahraničnej politike sa koncentrujú najmä na bohaté západné krajiny, najmä USA a EÚ, v Ázii na Japonsko.

Čo sa týka zahraničnej politiky Číny voči krajinám tretieho sveta, ČLR sa aj naďalej snaží v treťom svete vystupovať ako alternatíva voči Západu a hlavne USA tak, že poukazuje na nerovnosť postavenia bohatého „Severu“ a chudobného „Juhu“. Čínsky dôraz na nespokojnosť s neokolonializmom a sociálnu nerovnosť vo vzťahu k týmto krajinám je už v rovine argumentov pomerne neaktuálny. Občas však dôjde k zblíženiu záujmov, najmä pri pomoci so získavaním finančnej pomoci pre Afriku. Čína sa tu sústreďuje najmä na hľadanie nových odbytísk pre vývoz zbraní.

5.2 VZŤAHY V RÁMCI BLÍZKEHO OKOLIA V ÁZII

5.2.1 Stredná Ázia

Od konca 90. rokov vzrastá v uvažovaní čínskej diplomacie význam stredoázijských štátov. Rast ekonomiky Číny zvyšuje potrebu dovozu ropy a zemného plynu. Importy zo zahraničia, v ktorých prevažujú dodávky ropy zo Saudskej Arábie, je treba značne rozšíriť. Preto má vybudovanie ropovodu z Kazachstanu a plynovodu z Turkmenistanu do ČLR zásadnú dôležitosť. Obidve tieto trasy sa zbiehajú na území Xinjiangu a pokračujú až na východné pobrežie, plynovod až na sever do Pekingu. Vláda musí zaistiť bezpečnosť všetkých týchto trás v tých oblastiach, kde je na vzostupe radikálny islam.

Ďalším bodom záujmu Čínskej vlády je rázne zvýšenie americkej vojenskej prítomnosti v Strednej Ázii v súvislosti s potlačovaním hnutia Taliban v Afganistane a s inváziou do Iraku.

Popritom je ešte dôležité si všimnúť nespokojnosť Číny s vlnou tzv. „farebných revolúcií“, ktoré sa v nedávnej minulosti udiali v neďalekých krajinách a ktoré boli výrazne podporované americkou exekutívou a aj Európskou úniou.³⁴ Revolúciu v Uzbekistane sa podarilo miestnemu režimu potlačiť, prezident vypovedal americkú vojenskú základňu z územia Uzbekistanu a zároveň získal podporu Ruska aj Číny.

³⁴ Napr. Revolúcia ruží v Gruzínsku (2003), oranžová revolúcia na Ukrajine (2004), žltá revolúcia v Kyrgizstane (2005).

Zápas troch veľmocí – USA, Ruska a Číny o vplyv v Strednej Ázii a kontrolu nad ropnými zdrojmi v tejto oblasti, je aktuálnou témou na počiatku nového tisícročia, hlavne v súvislosti s rastom cien ropy na svetových trhoch.

Šanghajske medzinárodné združenie v roku 2001 prijalo oficiálny názov Šanghajska organizácia pre spoluprácu (SCO) a rozrástlo sa po prijatí Uzbekistanu na 6 členských krajín (Čína, Rusko, Kazachstan, Kyrgyzstan, Tadžikistan, Uzbekistan). Štatúty pozorovateľov získali ďalšie štyri štáty – Mongolsko, Pakistan, India a Irán.

5.2.2 Japonsko

Od normalizácie čínsko-japonských vzťahov uplynuli už tri dekády (1972) a Japonsko sa stalo dôležitým ekonomickým partnerom, hlavne čo sa týka vzájomného obchodu a investícií. V dobe ázijskej ekonomickej krízy v rokoch 1997 a 1998, ktorá bola v Japonsku sprevádzaná stagnáciou a miernym poklesom, si čínska ekonomická politika získala značný kredit, keď nebola ochotná pristúpiť na devalváciu juanu. V dobe krachujúcich podnikov a bánk v juhovýchodnej a východnej Ázii, keď boli trhy zahltené zlacneným tovarom, by čínske exporty zlacnené devalváciou spôsobili oslabeným hospodárstvám postihnutých ázijských krajín zdrvivú ujmu.

Významným momentom v čínsko-japonských bilaterálnych vzťahoch bola historicky prvá návšteva japonského cisára v Číne vôbec. Cisár Akihito prišiel na návštevu v októbri roku 1992. Kontakty na najvyššej úrovni od 90. rokov boli časté, avšak v obojstranných vzťahoch nebol núdza o kritické momenty, hlavne tak po roku 2000.

Japonské výhrady sa v 90. rokoch týkali najmä vyzbrojovania čínskej armády, vývoja čínskych balistických rakiet a rozvoja jadrového programu. Existujú tu však aj výhrady voči dlhodobému patronátu Číny na severokórejskom režime. Medzi oboma krajinami dochádza tiež občas k bežným, rutinným obchodným sporom.

Kritika ČĽR na adresu Japonska sa týkala hlavne historicky citlivých tém. Pobúrenie spôsobili najmä každoročné okázalé návštevy premiéra Koizumiho (od roku 2001) vo svätyni v Jasukuni v Tokiu, ktorá je zasvätená japonským vojnovým hrdinom. Predmetom sporov je tiež problém reparácií a žalôb za prejavy japonského militarizmu v dobe japonsko-čínskej vojny (hlavne čo sa týka tzv. Nanjingského

masakru v r. 1937) a takisto tiež neskôr odhalených škandálov súvisiacich s ďalšími zločinmi na civilnom obyvateľstve (použitie biologických a chemických zbraní Japonskom).

K mediálne známym japonsko-čínskym sporom patrí taktiež spor o neobývané súostrovie Diaoyutai, ktoré leží 100 námorných míľ severne od pobrežia Tchaj-wanu. Obidve krajiny si nárokujú toto územie ako svoje vlastné. V roku 1996 sa na týchto ostrovoch demonštratívne vylodila skupina pravicových nacionalistických aktivistov z Japonska. Tento čin vyvolal pobúrenie nielen v pevninskej Číne, ale aj na Tchaj-wane a v Hongkongu.

K ďalším citlivým témam patria americko-japonské vojenské kontakty. Americká politika, po nástupe prezidenta Busha mladšieho do úradu, presadzovala aktívnejšiu úlohu Japonska v medzinárodných bezpečnostných vzťahoch. V Číne panujú obavy z toho, aby sa Japonsko znovu nemilitarizovalo. Teoreticky by Japonsko mohlo byť schopné premeniť svoj technologický potenciál na vojenské využitie. Japonsko síce nevlastní atómové zbrane, ale je hostiteľom amerických vojenských jednotiek. K sporným záležitostiam japonsko-čínskych vzťahov patrí tiež otázka Tchaj-wanu a tchajwansko-japonských kontaktov. Zástupca Tchaj-wanu sa zúčastnil na oficiálnej ceremónii Ázijských športových hier v Hirošime v roku 1994, podobne sporne vyznieva návšteva bývalého prezidenta Li Teng-chueja v Japonsku v roku 2001.³⁵ K napätiu medzi obidvoma štátmi prispel tiež výrazne zamietavý postoj Pekingu pri príležitosti reformy OSN, v rámci ktorej Japonsko žiada o post stáleho člena Rady bezpečnosti.

V roku 2005 sa začal vyhrocovať čínsko-japonský spor o podmorské náleziská zemného plynu vo Východočínskom mori. Obidve strany v danom mieste uplatňujú nárok na ťažbu s odvolaním na dosah námorného ekonomického pásma. Treba spomenúť, že obidve krajiny patria k najväčším svetovým dovozcom energetických surovín. (Čína je druhým najväčším importérom ropy, Japonsko je na treťom mieste). ČĽR začala v roku 2005 po prípravných vrtoch s ťažbou vo svojom ekonomickom pásme. Japonsko však namieta, že nedošlo k bilaterálnej dohode o vymedzení nárokov (ekonomické pásma sa v dôsledku malej vzdialenosti obidvoch štátov prekrývajú) a že ťažením zásob Čína čerpá na úkor Japonska, ktoré samo nemá žiadne prírodné zdroje a k ťažbe vo Východočínskom mori nevydávalo pre

³⁵ www.fmprc.go.cn.

nevyjasnené podmienky s ČLR zatiaľ žiadne licencie. Japonská strana tak odpovedala na čínsku ťažbu vyslaním prieskumných vrtných tímov, ktoré boli sprevádzané vojenskými jednotkami. V rámci súťaže o prístup k energetickým zdrojom Japonsko dosiahlo čiastočný úspech, keď presvedčilo ruskú stranu o odklone sibírskeho ropovodu do Nachodky namiesto do čínskeho Daquingu. Toto vyvolalo nespokojnosť čínskej strany.

Atmosféru vzájomnej nedôvery v roku 2005 zvýraznila vlna demonštrácií proti japonskou vládou schválenú verziu školských učebníc dejepisu, ktoré bagatelizujú násilie spáchané japonskou armádou na čínskom civilnom obyvateľstve v období čínsko-japonskej vojny.

Zhoršenie vzťahov medzi Čínou a Japonskom od začiatku tohto desaťročia je teda zrejmý a znepokojujúci.

5.2.3 Severná a Južná Kórea

Podobne ako v prípade Japonska, vzťahy ČLR s Južnou Kóreou boli od polovice 50. rokov minulého storočia takisto poznamenané okolnosťami studenej vojny. K prielomu vo vzájomných vzťahoch došlo až, na rozdiel od Japonska, v roku 1992, keď Južná Kórea vypovedala dlhoročné spojenectvo s Tchaj-wanom a nadviazali diplomatické styky s pevninskou Čínou. Toto nadviazanie diplomatických stykov vyvolalo doslova „boom“ vzájomných ekonomických vzťahov, ku ktorým už vývoj situácie dlhodobo smeroval. Objem vzájomného obchodu v porovnaní s rokom 1980 vzrástol do roku 2000 rádovo tisícnásobne. Čína zároveň figuruje na prvom mieste u juhokórejských zahraničných investícií a je taktiež na 2. mieste v príjme vývozu z tejto krajiny. Južná Kórea je jednou z mála krajín, ktoré majú s Čínou aktívnu obchodnú bilanciu.³⁶

Dvojstranné politické vzťahy sú oproti tým ekonomickým o čosi komplikovanejšie. ČLR naďalej podporuje severokórejský režim, ktorý je teraz po strate ochrany Ruska najmä pod ochranou čínskou a je závislý od Pekingu. Pre Čínu je však existencia bezpečnostnej hrozby v Severnej Kórei skôr na príťaž. V Pekingu prevláda záujem udržať severokórejský vojenský režim, avšak aspoň navonok nejako zásadné nie je proti zjednoteniu oboch krajín niekedy v budúcnosti. Humanitárna kríza, ktorá v Severnej Kórei panuje zvyšuje riziko stupňovania severokórejsko-amerického napätia, a tým aj vojenské ohrozenie Južnej Kórei. V neposlednom rade

³⁶ www.csis.org.

však táto humanitárna situácia komplikuje situáciu v Číne, ktorá musí čeliť davom utečencov, ktorí hľadajú azyl na zahraničných ambasádach v Pekingu.

Čínska diplomacia svoje plusy aj mínusy v tejto oblasti dokáže zúročiť vo vzťahoch s USA, Japonskom aj Južnou Kóreou. Nová čínska vláda „štvrtej generácie“ už nezdieľa postoje so svojimi predchodcami, ktorí sa jednoznačne prikláňali na stranu severokórejského režimu. Prístup Číny k obom kórejským krajinám sa presunul k rovnovážnemu prístupu voči obom stranám, s cieľom udržať nemenný stav a vyhnúť sa kolapsu na severe. Vo svojich humanitárnych príspevkoch ČĽR v súčasnosti minie v Severnej Kórei štvrtinu až tretinu svojho rozpočtu, určenému na tieto účely. Zvýšená intenzita bilaterálnych stykov medzi ČĽR a Južnou Kóreou vytyčuje smer, ktorým sa bude v najbližšej budúcnosti uberať čínska diplomacia, a to k nárastu váhy Južnej Kórei.

5.2.4 ASEAN

Rastúci politický vplyv Číny v Ázii je možné premietnuť do vzťahov s krajinami ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) ako príznačný test budúceho možného správania sa silnejúcej regionálnej veľmoci. K tradičným spojencom ČĽR v Indočíne patria Laos, Kambodža a najmä Barma (Myanmar). Čínsko-barmská aliancia sa v priebehu 90. rokov stále viac upevňovala, predovšetkým vďaka politickým a vojenským väzbám barmského režimu na ten čínsky. Čína je dodávateľom zbraní do Barmy, významne sa podieľa na výstavbe a prevádzke námorných vojenských základní a radarových staníc zriadených na pobreží Andamanského mora a na príľahlých súostroviach. ČĽR usporadúva s barmskými jednotkami spoločné vojenské cvičenia a vydržiava v Barme svoj odborný vojenský personál. Posilnenie vojenskej prítomnosti ČĽR v strategicky významnom mieste ponúka prístup do Indického oceánu s možnosťou monitorovať aktivity v oblasti Bengálskeho zálivu (t.j. Indie) a Malackého prielivu, kde vedie námorná cesta pre obchodné lode a tankery, smerujúce zo Stredného východu na Ďaleký východ. Posilnenie vplyvu Číny ide v tomto smere na úkor Indie, Thajska, Malajzie a Indonézie a je posunom v regionálnej geopolitickej rovnováhe.³⁷ Pre politické udržiavanie barmského režimu je tiež podstatná finančná podpora z Pekingu.

³⁷ Lintner, Bertil, Burma Road, Far Eastern Economic Review, 6.11.1997.

S výrazným ekonomickým rastom Číny a jej periférnych provincií dochádza tiež k ekonomickej expanzii z Číny do Barmy, Laosu, Kambodže a čiastočne aj Thajska. V prípade Barmy je nárast ekonomických vzťahov sprevádzaný prudkým rozvojom dopravnej infraštruktúry a čínskou migráciou. Prenikanie čínskeho vplyvu na juhozápad (najmä do Barmy) je vidieť napríklad na používaní čínskej meny juanu ako vedľajšieho platidla a v šírení čínskeho jazyka.

Vzťah Číny a krajín ASEAN v 90. rokoch skomplikovali vzájomné teritoriálne nároky na neobývané súostrovie Spratley (Nansha qundao) v Juhočínskom mori. Dôvodom záujmu o túto oblasť je jej strategický význam. Ostrovy okrem svojej nepatrnej plochy predstavujú tiež teritórium v dosahu 12 námorných míľ a súčasne tiež okruh do 200 námorných míľ ekonomickej zóny. Z práva na suverenitu nad danými ostrovmi potom vyplývajú nároky, ktoré by mohli mať závažné dopady na lodnú dopravu v oblasti, svojím významom porovnateľné napríklad so Suezským prieplavom. Popri vojenskostrategických aspektoch je oblasť súostrovia Spratley tiež dôležitá ako potenciálny zdroj ťažby ropy a zemného plynu. Teritoriálny spor o ostrovy Spratley medzi skupinou krajín (ČĽR, Tchaj-wan, Filipíny, Vietnam, Brunej, Malajzia, Indonézia) je právne veľmi komplikovaný, okrem neho v príľahlej oblasti pretrvávali tiež nejasnosti v prípade Tonkinského zálivu a Thajského zálivu.

Čína v roku 1995 vybudovala na útese Mischief v súostroví Spratley „rybársky prístrešok“, vrátane prístávacej plochy pre vrtuľníky, obytných budov, palebných zariadení, radarov a satelitnej antény. Táto udalosť mala bohatú publicitu, pretože pripomenula pripojenie Paracelských ostrovov k Číne (1974), náležiacich pôvodne k južnému Vietnamu, a tiež čínsko-vietnamskú námornú potýčku o Spratley v roku 1988. Čína však nie je jedinou krajinou, ktorá si v priestore súostrovia Spratley vybuďovala obdobné stanovisko, a tiež nie je jediným aktérom vzájomných prestreliek. Čína volila od polovice 90. rokov metódu bilaterálnych jednaní z obavy o „internacionalizáciu problému“.³⁸

Priestor Juhočínskeho mora pritom zostáva do budúcnosti oblasťou stretu záujmov, kde sa pozícia Číny výrazne posilnila po kompletnom stiahnutí amerických vojsk zo základní na Filipínach (1992) a sovietskych jednotiek zo základne vo Vietname (začiatok 90. rokov). Dôvodom sporov sú tiež podmorské ropné náleziská,

³⁸ Song, Yan-huei, *United States and Territorial Disputes in the South China Sea: A Study of Ocean Law and Politics*, Maryland Series in Asian Studies, No.1, 2002.

do ktorých investovalo mnoho silných nadnárodných i národných spoločností (o.i. tiež USA).

V rámci novej čínskej politiky po roku 2000 Peking použil ústretovejšiu a sofistikovanejšiu taktiku, opierajúcu sa o sériu sľubne vyzerajúcich hospodárskych dohôd na podporu vzájomného obchodu, kombinovaných s návrhmi na bilaterálne bezpečnostné dohody, ktorými by mala byť prekonaná „éra studenej vojny“ (najmä v prípade Filipín). Čínska politika voči krajinám ASEAN sa ale už tiež zameriava viac na multilaterálnu rovinu prostredníctvom združenia Regionálne fórum ASEAN (ARF, Asean Regional Forum),³⁹ v rámci ktorých vystupuje ako zmierlivý partner, získavajúci silnejšie postavenie v regióne a vyvažujúci vplyv USA a Japonska (Japonsko doteraz výrazne dominantný partner krajín ASEAN, čo do objemu investícií a obchodu). Mimo rámec ARF viedla Čína mnoho rokov jednania s krajinami ASEAN prostredníctvom stretnutí ASEAN + 1 (ASEAN + ČĽR a ASEAN + 3 (ASEAN + Čína, Japonsko a Južná Kórea). Výsledkom aktívnej diplomacie Číny bola konečná dohoda s krajinami ASEAN v podobe tzv. „code of conduct“ (t.j. pravidiel správania sa) z roku 2002, ktorá bola zo čínskej strany kompromisom v zmiernení konfliktu o Spratley, zachovávajúcim doterajší stav.⁴⁰ V roku 2004 uzatvorila Čína s Vietnamom spoločné komuniké, v ktorom bola dosiahnutá dohoda vo veci teritoriálneho sporu v Tonkinskom zálive.

Čína tiež dosiahla rámcovú dohodu o vytvorení spoločnej zóny voľného obchodu s krajinami ASEAN. Rušenie obchodných bariér skôr nahráva Číne, ktorá v cenovej konkurencii ľahko získava silné pozície na trhoch v Indočíne, ktorých následkom je nevyrovnaná obchodná bilancia týchto krajín s Čínou.⁴¹

Potreby obchodu a prepravy si vynucujú budovanie železničnej a diaľničnej siete spájajúcej juhozápadnú periferiu Číny s Laosom, Kambodžou, Thajskom, Vietnamom a už zmienanou Barmou. Prudký ekonomický rast na území Číny vyvoláva tiež ekologické zmeny, ktoré vedú ku sváru so zmienenými krajinami v blízkom susedstve. Jedná sa predovšetkým o dôsledky v úprave vodného režimu riek Mekongu a Salvin, na ktorej horných tokoch Čína buduje na svojom území systémy vodných elektrární.

³⁹ Členmi sú krajiny ASEAN, ČĽR, USA, Japonsko, EÚ.

⁴⁰ Medeiros, Evan S., Fravel, Taylor, M., China's New Diplomaty, Foreign Affairs, Vol. 82, No. 6, Nov/Dec. 2003.

⁴¹ Vatikiotis, Michael, A Too Friendly Embrace, Far Eastern Economic Review, 17.6.2004.

Na platforme ASEAN existujú tiež dohody o medzinárodnej spolupráci v oblasti boja proti terorizmu a ilegálnej migrácii, a tiež v oblasti poľnohospodárstva, či spoločného postupu proti epidémiám (SARS, „vtáčia chrípka“, atď.).

Ako významný úspech čínskej politiky voči krajinám ASEAN sa javí uzatvorenie „strategického partnerstva“ so strategicky kľúčovou krajinou v regióne – Indonéziou v roku 2005. Zblíženie Indonézie s Pekingom odráža zhoršenie povesti USA v islamskom svete obecné a súčasne je tiež reakciou na usilovné vyjednávanie Číny. Čínsky záujem o Indonéziu je okrem geostrategických faktorov motivovaný najmä potrebou importov ropy a zemného plynu a snahou o skupovanie jej nálezísk. Čínska vláda sa tiež zaujíma o osud početnej čínskej menšiny, ktorej ekonomický a politický vplyv má v Indonézii svoju tradíciu, a ktorej osudy boli v tejto krajine občas dramatické. Pre Indonéziu je zblíženie s Čínou rozšírením manévrovacieho priestoru vo vzťahoch s USA, ktorých sa ale nezrieka. Návšteva prezidenta G. W. Busha v Jakarte nasledovala ešte v tom istom roku.

Za zmienku ešte stojí vzťah Singapuru a ČĽR. Hoci je singapurský model ekonomicky úspešnej a disciplinovanej čínskej spoločnosti stavaný v Číne na obdiv (v súvislosti s teóriou tzv. „ázijských hodnôt“), štát Singapur, ktorý naviazal s Čínou diplomatické styky v roku 1990, stále udržuje dvojstranné vojenské zväzky s USA a Austráliou, s ktorými tiež usporadúva vojenské cvičenia. Nový premiér Lee Hsien Long, navštívil Tchaj-wan, tak isto ako to robievali jeho predchodcovia.⁴² Singapur doteraz udržuje vojenské kontakty s Tchaj-wanom, kde tiež prebiehajú spoločné cvičenia. Oficiálne Singapur uznáva princíp jednej Číny a nesúhlasí s nezávislosťou Tchaj-wanu. Vďaka mimoriadnym vzťahom v Pekingu zohral Singapur významnú úlohu diplomatického prostredníka medzi Čínou a Číňanmi žijúcimi mimo územia ČĽR, t.j. najmä v prípade Tchaj-wanu, Hongkongu a Macaa pred zjednotením, a tiež obecné s krajauskými komunitami po celom svete.

5.3 ČÍNSKO-AMERICKÉ VZŤAHY

Americká politika voči Pekingu v prístupe k strategicko-bezpečnostným otázkam sa pohybovala od 90. rokov v prístupe engagement alebo containment (zapojenie - zadržovanie). Zatiaľ čo časť konzervatívnej pravice uprednostňovala stratégiu zadržovania, liberálna časť sa prikláňa k variantu zapojenia, umožňujúcemu

⁴² Návšteva politika na vysokom poste na Tchaj-wane z krajiny, ktorá nemá s Tchaj-wanom oficiálne styky, je v Číne považovaná za nežiadúcu.

Čína vstup do medzinárodného ekonomického prostredia, jej členstve v medzinárodných organizáciách a spolieha na možnosť jej vnútornej liberalizácie. Taktiež argumenty amerických obchodných lobby vyznievali skôr v prospech Číny v jej hospodárskom rozvoji.⁴³

Americká politika je tradične veľmi citlivá na porušovanie práv. Prezident Bill Clinton pôvodne vo svojej predvolebnej kampani sľuboval v tomto ohľade tvrdší kurz voči Pekingu v snahe odlíšiť sa od politiky svojho predchodcu Georga Busha staršieho. Clintonova administratíva nakoniec dôraz na ľudské práva pojala ako súčasť celkovej koncepcie „comprehensive engagement“, v rámci ktorej doiedla koncom 90. rokov americko-čínske vzťahy na úroveň „strategického partnerstva“. Tejto trochu nadnesene znejúcej formulke, oficiálne vyhlásenej v roku 1997, predchádzali roky tvrdých stretov v oblasti vzájomného obchodu. Američania sa nepozdávali prejavy čínskeho obchodného protekcionizmu, ktorého dôsledkom je rastúci obchodný deficit. Ďalším sporným bodom bol čínsky dumping na už tak lacné exporty a podiel práce väzňov na niektorých vývozných položkách. Americká diplomacia tiež musela brať do úvahy požiadavky odborov, poukazujúcich na dopady lacných importov z ČĽR na americkú nezamestnanosť.

Každoročné udeľovanie americkej doložky najvyšších výhod (Most Favoured Nation Status, MFN) tak bolo nástrojom nátlaku na Čínu. Pričinením Clintonovej administratívy však bolo v roku 1998 MFN zmenené na trvalú doložku obchodných výhod (Permanent Normal Trade Relations, PNTR). Tým sa Spojené štáty vzdali účinného prostriedku politického nátlaku ako obecné, tak najmä v podpore ľudských práv.

V americko-čínskych vzťahoch dochádzalo v danom období aj napriek zlepšovaniu ich atmosféry (1997 – návšteva prezidenta Ťiang Ce-mina v USA a o rok neskôr prezidenta Clintona v Číne) k množstvu ostrých výmen názorov. Napríklad v roku 1992 boli jednaná o obchodnej politike na pokraji obchodnej vojny.⁴⁴ K trvalým problémom vo vzájomných vzťahoch patria tiež opakované sťažnosti USA na nedostatočnú ochranu autorských práv a ochranných značiek v Číne.

⁴³ Shambaugh, David, Containment or Engagement of China?, Calculating Beijing's Response, International Security, Vol.21, Jeseň 1998.

⁴⁴ Keessing's Record of World Events, China 1992.

Ďalším predmetom sporu bol predaj čínskej raketovej techniky Pakistanu a Iránu. V roku 1999 vypukol špionážny škandál v amerických výskumných laboratóriách Los Alamos. Z výzvednej činnosti proti USA bol obvinený vedec čínskeho pôvodu Wen Ho Lee, ktorý údajne v prospech Číny získal utajované dáta o americkom výskume raketovej techniky, najmä miniatúrnych hlavíc pre balistické rakety. V tom istom roku bola v USA vydaná tzv. „Coxova správa“ (Cox Report), ktorá zdôraznila protičínske nálady v USA odhalením dvoch desaťročí trvajúcej systematickej špionáže ČĽR o.i. v odbore nukleárnych technológií. V Číne táto udalosť naopak podnietila vlnu kritiky za neopodstatnené podozrievanie.⁴⁵

Trvalým predmetom sváru v americko-čínskych vzťahoch je otázka Tchaj-wanu. V dobách normalizácie čínsko-amerických vzťahov v 70. rokoch existovali iné a podstatnejšie priority, ako definitívne vyriešenie čínsko-tchajwanského sporu. Politickým ziskom Peking z vtedajších dohôd bolo vylúčenie Tchaj-wanu z OSN, vypovedanie diplomatických stykov USA voči Tchaj-peju a stiahnutie amerických ozbrojených síl z ostrova. USA tiež ukončili platnosť dovtedy platnej zmluvy s Tchaj-wanom o bezpečnostnej spolupráci, ktorá platila od roku 1954. V 90. rokoch však čínska strana opäť problém ostrova otvorila, lebo zjednotenie podľa scenára Peking naďalej prekáža americkej bezpečnostnej garancii Tchaj-wanu, ktoré vyplývajú z neskoršieho a stále platného zákona potvrdeného Kongresom, z roku 1979, ktorý nahradil predchádzajúcu zmluvu. Znenie tejto dohody je veľmi vágne, nejasne stanovuje, za akých okolností armáda USA zasiahne v prípade tchajwansko-čínskeho konfliktu, dovoľuje americkej strane širokú interpretáciu. Tchaj-pej je s dovtedajšou verziou nespokojný a usiluje o jej aktualizáciu. Peking má výhrady proti rozporom, ktoré existujú v znení obidvoch uvedených dokumentov, najmä čo sa týka dodávok zbraní na Tchaj-wan.⁴⁶

Nesúlady v uvedených dokumentoch spočíva v historickom kontexte čínsko-amerických vyjednávaní. V dobe uzavretia dohody v roku 1979, ktorého aktérmi boli prezident Carter a Teng Siao-pching, bol problém Tchaj-wanu nedoriešený a čínska strana sa dočasne uspokojila s tým, že sporné body budú v budúcnosti ďalej špecifikované. Ako vyplýva z vyššie uvedeného, Čína v tej dobe dosiahla významné ústupky od USA. Problém dodávok amerických zbraní na Tchaj-wan sa riešil za

⁴⁵ http://www.fas.org/spp/starwars/congress/1999_r/cox/

⁴⁶ <http://www.fapa.org/generalinfo/shanghai1982.html>, Joint Communiqué of the United States of America and the People's Republic of China

prezidenta Reagana, ktorého politika sa v niektorých ohľadoch líšila od bývalých prezidentov Nixona a Cartera. V tej dobe (na začiatku 80. rokov) USA aj ČĽR spájali spoločný záujem na strategickom zadržiavaní Sovietskeho zväzu. USA v Spoločnom komuniké z roku 1982 podporili proces zblížovania ČĽR a Tchaj-wanu, ale ponechali si svoju úlohu vo vyvažovaní bezpečnostnej rovnováhy medzi pevninskou Čínou a Tchaj-wanom. Súčasne však tiež pristúpili na postupné obmedzovanie svojej vojenskej podpory Tchaj-wanu.

V 90. rokoch sa však situácia zmenila, prevrat v roku 1989 a posilňujúca medzinárodná pozícia Pekingu, vrátane posilnenia potenciálu armády, vyvolali posun v americkom prístupe voči Pekingu. So zlepšením čínsko-ruských vzťahov sa Spojené štáty a spoločenstvo NATO v čínskej propagande 90. rokov ocitli v úlohe svetového hegemóna, najmä v dobe intervencie v Perzskom zálive a v Kosove. Po navrátení Hongkongu (1997) a Macaa (1999) zosilnel nárok Číny na zjednotenie s Tchaj-wanom. USA ako jediný a výhradný dodávateľ zbraní na Tchaj-wan tak zastávajú politicky a mediálne nevďačnú úlohu intervenujúcej mocnosti, ktorá bráni národnému zjednoteniu Číňanov na pevnine a na Tchaj-wane. Pekingu sa medzitým v priebehu 90. rokov podarilo diplomatickou cestou odradiť významných zbrojných dodávateľov Tchaj-wanu (skôr viac ako dvadsať krajín, napríklad Francúzsko, Izrael, Nemecko), nakoniec potom jediným a významným aktérom v tejto úlohe zostali Spojené štáty.

Toto je pre USA diplomaticky nevýhodná pozícia. Napriek tomu došlo k ďalším významným dodávkam amerických zbraní na Tchaj-wan za prezidenta G. Busha (150 stíhačiek F-15) a po ňom za G. W. Busha (dodávka v roku 2001), ktoré posilnili arzenál námorných a leteckých síl Tchaj-wanu.⁴⁷

K ďalšej kríze v americko-čínskych vzťahoch ohľadne Tchaj-wanu došlo v roku 1995, kedy americké úrady poskytli tchajwanskému prezidentovi Li Teng-cheujovi vízum na „súkromnú“ návštevu Cornell University v New Yorku. Vo svojom prejave prezident Li opakovane použil termín „Čínska republika na Tchaj-wane“. Čína na protest odvolala svojho veľvyslanca v USA a došlo k prerušeniu čínsko-tchajwanských rokovaní. V tom istom roku boli uskutočnené demonštratívne vojenské manévry vo Fujiane, ktoré svojím rozsahom nemali doteraz obdobu. Trvali desať dní v termíne dvojtýždenného predstihu pred parlamentnými voľbami na

⁴⁷ Keesing's Record of World Events, China 2001.

Tchaj-wane a odohrávali sa v priestore Tchajwanskej úžiny. Cieľom cvičení bola simulácia invázie na ostrov Dongshan (blízko pobrežia pevninskej Číny) za súčinnosti pozemných, námorných a leteckých síl ČLOA. Po ukončení manévrov potom Tchajwanským prielivom demonštratívne preplávala americká lietadlová loď Nimitz, ktorá bola symbolickou odpoveďou, naznačujúcou postoj USA.

Vzťah USA k Tchaj-wanu naďalej vychádza z americko-čínskej dohody z roku 1979. Washington síce súhlasí s princípom „jedna krajina – dva systémy“, ale tiež akceptuje tchajwanské výhrady ku zjednoteniu, predovšetkým s podmienkou premeny politickej kultúry pevninskej Číny smerom k pluralitnému systému. USA súčasne však tiež odmietajú podporiť nezávislosť Tchaj-wanu, čo výslovne potvrdili ako ministerka zahraničia M. Albrightová, tak aj prezident Clinton, ktorí v roku 1998 vyjadrili stanovisko „troch nie“:

- nie podpore nezávislosti Tchaj-wanu,
- nie podpore koncepcie Tchaj-peja: „jedna Čína, jeden Tchaj-wan“,
- nie podpore členstva Tchaj-wanu v OSN.⁴⁸

K vážnej diplomatickej roztržke medzi Čínou a Spojenými štátmi došlo v roku 1999. V súvislosti s krízou v Kosove sily NATO podnikli, okrem iného, aj nálety na Belehrad a počas jedného z nich bol zbombardovaný zastupiteľský úrad ČLR. Štyri osoby boli zabití a 20 bolo zranených. Ku všeobecnému rozhorčeniu čínskej verejnosti prispeli oficiálne oznamovacie prostriedky s tvrdením, že zničenie ambasády bolo úmyselné. Americké úrady oznámili ako príčinu omylu použitie starých máp. V Číne sa vtedy odohrali najväčšie masové protesty od tragického roku 1989. Zapálené davy demonštrovali pred ambasádami Veľkej Británie a USA, čínski študenti usporadúvali protestné demonštrácie aj na zahraničných univerzitách v USA a Európe. V Číne demonštranti vyzbrojení kameňmi zaútočili na americké veľvyslanectvo v Pekingu, kde zdemolovali autá diplomatov a rozbíjali okná, napadnutý bol aj konzulát v Kantone.⁴⁹ Americká strana bola nútená sa za incident ospravedlniť a zaplatiť škody.

Ďalší vážny otras „strategického partnerstva“ sa stal 1. 4. 2001, keď nad morom blízko brehov ČLR došlo ku kolízii amerického špionážneho lietadla EP-3 s jednou z dvoch stíhačiek čínskej armády, ktoré sa k nemu priblížili. Jednalo sa

⁴⁸ Na tlačovej konferencii Billa Clintona v Pekingu v roku 1998.

⁴⁹ Keesing's Record of World Events, China 1999.

o pravidelný rutinný let amerického lietadla z vojenskej základne na Okinawe do priestoru Juhočínskeho mora vo vzdialenosti 70 námorných míľ od čínskeho brehu (t.j. v medzinárodnom vzdušnom priestore, pomyselnou hranicou teritoriálnych vôd a im zodpovedajúceho vzdušného priestoru je 12 námorných míľ). Poškodené lietadlo bolo nútené núdzovo pristáť na ostrove Hainan, jedna z čínskych stíhačiek sa zrútila do mora, po neúspešnom pátraní bol nezvestný čínsky pilot vyhlásený za národného hrdinu. Americká posádka (24 osôb) bola zadržaná a lietadlo s celým zariadením bol dočasne zabavený.

K incidentu došlo po zvolení prezidenta G. W. Busha, ktorý zvažoval schválenie, po dlhej dobe, ďalšie dodávky zbraní na Tchaj-wan (napr. tiež protiraketový systém AEGIS). Kolízia vojenských lietadiel pri Hainane bola prvou medzinárodnou krízou, ktorú musel nový prezident riešiť. Skutočné okolnosti incidentu neboli dodnes uspokojivo vysvetlené, obidve strany sa navzájom obviňujú zo zodpovednosti. Čínska strana tvrdila, že americké lietadlo sa nachádzalo v teritóriu Číny, po diplomatických jednaniach nakoniec súhlasila s jeho navrátením, posádka lietadla neutrpela škodu. Pre Čínu tento incident znamenal dvojité úspechy. Popri pokorení vojensky a technicky silnejšieho protivníka mala ČĽOA príležitosť si ukoristené lietadlo s hi-tech špiónážnym vybavením prehliadnúť a zdokumentovať.

Táto diplomatická roztržka predznamenovala ochladenie americko-čínskych vzťahov. To však nič nezmenilo na americkej podpore vstupu Číny do WTO. Spolu s ČĽR sa členom WTO (formálne následne po ČĽR) stal tiež Tchaj-wan.

Globálne ťaženie proti terorizmu od roku 2001, ako už bolo uvedené vyššie, bolo príležitosťou pre nájdenie zhody v záujmoch Číny a USA. Čínske kooperatívne vystupovanie voči svetovej supervelmoci zrejme pomohlo nejakým spôsobom upokojiť stav americko-čínskych vzťahov po nástupe administratívy prezidenta G. W. Busha, ktorá sa netajila zámerom redefinovať strategické partnerstvo s ČĽR na „strategické súperenie“.

Do akej miery sa nový americký prístup voči Pekingu osvedčí a premení do systematickejšej podoby sa ukáže v budúcnosti. Podľa náznakov v posledných rokoch Clintonovho prezidentstva a štýlu G. W. Busha budú Spojené štáty zrejme viac posilňovať svoje dvojstranné zväzky s Japonskom, Indiou, Austráliou a Južnou Kóreou a budú sa usilovať udržanie svojho vplyvu v spoločenstve ASEAN.

6 ČÍNSKA EKONOMIKA V 90. ROKOCH

V 90. rokoch pokračovali zmeny štrukturálneho profilu čínskej ekonomiky. V prvej polovici 90. rokov mal najväčší podiel na HDP sektor priemyslu – 49 %. Na druhom mieste to boli služby s podielom 31% a najmenší podiel pripadal na poľnohospodárstvo – 20 %. Postupne sa zväčšoval sektor služieb na úkor poľnohospodárstva, najviac však rástol sektor priemyslu. To svedčí o oneskorenej forme priemyselnej revolúcie, ktorá Čínou v 90. rokoch prechádzala. Pokiaľ ide o štruktúru zamestnanosti, prvé miesto si stále udržiaval primárny sektor, nasledovaný sekundárnym a terciárnym.

Ako som už spomínal, veľkým problémom súvisiacim s čínskym reformným snažením sa stala v 80. rokoch inflácia. Tú sa podarilo začiatkom 90. rokov dostať na prijateľnú úroveň. Avšak už v prvej polovici 90. rokov sa inflácia v dôsledku cenovej reformy a daňových úprav vyšplhala do dvojciferných čísel. V roku 1994 kulminovala na úrovni 24,1 %. Čínske vedenie muselo reagovať na nepriaznivý vývoj. Vláda preto vypovedala špekulatívne pôžičky, zvýšila úrokové sadzby a prehodnotila investičné projekty. Tak sa podarilo zmierniť mieru rastu HDP a miera inflácie poklesla z vyše 17 % v roku 1995 na 8,3 % v roku 1996. Koniec minulej dekády bol však v Číne spojený s celkom opačným javom - defláciou. V roku 1999 poklesli ceny výrobkov o 1,4 %. Prvoradým cieľom na rok 2000 sa teda stala stabilizácia cien.

Tento deflačný trend spomaľoval tempo rastu ekonomiky a vyvolal cenové vojny, znižoval podnikové zisky, zvyšoval nezamestnanosť. Vývoj cien nie je na celom území Číny rovnomerný a hlavne v pobrežných oblastiach deflácia ustúpila. V oblasti vidieka, kde žije okolo 900 miliónov ľudí ceny stále klesajú a znižujú už aj tak nízke príjmy tamojších obyvateľov. Istú šancu v zmene tohto trendu vidí Čína vo zvýšení cien komodít, ktoré dováža.

Hlavnou príčinou deflácie je nadmerná kapacita a ponuka tovaru, pre ktorý nie je odbyt. Tento problém je možné odstrániť len za cenu uzatvárania nevýkonných a stratových štátnych podnikov, čo zatiaľ vláda z politických dôvodov odmieta.

Ďalším významným znakom vývoja minulého desaťročia je trvalý pokles tempa rastu HDP. Už v priebehu 80-tych rokov 20. storočia dosiahol rast HDP dvojciferných čísel, avšak na prelome dekády klesol rast na úroveň „len“ štyroch percent. Potom však výkon ekonomiky strmo rástol a v rokoch 1992-1993

zaznamenal dosiaľ rekordnú výšku 14,2 %. Odvtedy HDP nepretržite klesalo až na úroveň 7,1 % v roku 1999. Avšak v roku 2000 sa už opäť zvýšilo tempo rastu HDP, keď čínska ekonomika rástla o 8 % a postupne sa ja v ďalších rokoch rast ustálil na hranici zhruba 8 % . V absolútnej hodnote celkového HDP (podľa parity kúpnej sily) bola Čína v roku 2004 už tretia na svete za EÚ a USA.

S rastom HDP rástol aj HDP na hlavu, ktorý je možné považovať za najkomplexnejší ukazovateľ, charakterizujúci obecné životný štandard. V porovnaní s okolitým svetom však ČĽR zostáva v tejto kategórii na úrovni chudobných štátov, zaujímavá postavenie zhruba okolo prvej stovky krajín.⁵⁰

Pri raste HDP má Čína prijateľnú mieru vnútorného zadlženia a vysoké finančné rezervy; inflačný výkyv z polovice 90. rokov dokázala vláda zredukovať až k hodnotám blízkym nule.

Podstatným faktorom čínskeho ekonomického rastu je jeho stabilita. Hodnotenie Svetovej banky poukazuje na nízku mieru zraniteľnosti čínskej ekonomiky zvonku, ktorá je daná dôverou investorov, stabilným rastom HDP, veľkosťou vnútorného trhu a silnou dôverou v ekonomiku – zahraničnú aj domácu.⁵¹ Čína nebola zasiahnutá tzv. ázijskou krízou (1997-1998) vďaka pretrvávajúcej regulácii kapitálového trhu a obmedzenej zmeniteľnosti meny (juan, RMB). Čínsky finančný systém bol tak uchránený pred šíriacou sa panikou investorov a vlnou menových devalvácií.

Čínske makroekonomické údaje sú v zahraničí prijímané s istou rezervou. Globálne inštitúcie, ako napríklad Svetová banka, preberajú oficiálne publikované štatistiky jednotlivých krajín. O metodike a hodnovernosti čínskych údajov, najmä HDP, však existujú pochybnosti.⁵² Čínou poskytované údaje je treba sledovať v procese priebehu a posúdiť tak prevažujúce trendy. Z vonkajšieho pohľadu je teda stav čínskej ekonomiky zatiaľ veľmi priaznivý, avšak ku kritickej analýze je potrebné zvážiť celú škálu faktorov:

V porovnaní s inými silnými ekonomikami (USA, Japonsko, krajiny EÚ) sú výhodou novo nastupujúcich krajín v Ázii pôvodne nízky počiatkový základ a nízke pracovné náklady, vrátane relatívne nízkych sociálnych výdavkov. Čína pristúpila

⁵⁰ Encyklopédia Wikipedia uvádza Čínu v roku 2005 na 87. mieste s 7 198 USD/1 obyv., viď http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_%28PPP%29_per_capita. Prepočet je podľa parity kúpnej sily.

⁵¹ www.worldbank.org, za rok 2001

⁵² Truth or Consequences: China's GDP Numbers, Special Report, China Economic Quarterly 2003, http://www.theceq.info/ceq2003q1_sec3_01gdp.pdf.

k trhovým reformám a otvorila sa svetu až po stabilizácii svojich politických pomerov po konci kultúrnej revolúcie a smrti Mao Ce-tunga. Vo svojej hospodárskej politike v podstate napodobnila už vyskúšaný a úspešný model niektorých ázijských krajín (Japonsko, Tchaj-wan, Singapur, Južná Kórea a pod.), ktoré praktikovali trhovú ekonomickú politiku so silnou pozíciou štátu, s orientáciou na príjem zahraničných investícií a s podporou exportu. Bez importovaných moderných technológií a zahraničného kapitálu by bol ekonomický rast nemysliteľný. Príklad Japonska naznačuje, že rast mzdových nákladov, sociálnych výdavkov a ďalších iných faktorov (napr. demografických) postupne vedie k spomaľovaniu ekonomického vývoja.

Čínska ekonomika je regionálne nevyvážená v dôsledku prirodzených rozdielov medzi jednotlivými provinciami. Prímorská časť ČĽR je zvýhodnená vplyvom prírodných podmienok, lepšou infraštruktúrou, tradíciou a hlavne tiež vyššou mierou atraktivity pre zahraničné investície – oproti regiónom vo vnútrozemí či v západných perifériách. Štát musí tieto prirodzené disproporcie umelo vyrovnávať.

Štátny priemyselný sektor ČĽR stále hrá významnú úlohu v ekonomike napriek tomu, že jeho technická úroveň je zastaraná (z doby industrializácie v 50. rokoch), vyžaduje si reštrukturalizáciu, tá však naráža na sociálne prekážky. Spôsob riadenia štátnych podnikov je poznamenaný zažitými stereotypmi z predreformného obdobia, t.j. byrokraciou, preferenciou osobných známostí, plytvaním prostriedkov, manipuláciami hospodárskych výsledkov (pre zaistenie dotácií a úverov) a korupciou. Veľké štátne podniky sú stále priamo úverované štátnymi bankami, deje sa tak netransparentným spôsobom a návratnosť investícií je nízka. Štátny priemyselný sektor stále dominuje v mnohých kľúčových priemyselných odvetviach a podieľa sa významnou mierou na daňových príjmoch štátu (65 % koncom 90. rokov), pritom ale celková miera zadlženosti štátnych (pomer dlhy/podnikové imanie) dosahuje znepokojivé hodnoty (cez 500 %). Stávajú sa tak záťažou pre predĺžený bankový sektor a tým aj celého finančného systému. K otvorenému pomenovaniu tohto problému pristúpila až vláda premiéra Ču Žung-ŕi. Zámer donútiť podniky k reštrukturalizácii (zlučovanie, rôzne formy privatizácie, v krajnom prípade aj konkurzné riadenie) však naráža na mnoho sociálnych a ekonomických

limitov a vyžaduje politické vyjednávania na centrálnej aj regionálnej úrovni. Stav štátneho priemyslu a jeho úzke väzby na štátne banky sú na západe pokladané za jednu z najväčších slabín ekonomiky ČĽR. Podiel štátnych podnikov na celkovej výrobe činil v 70. rokoch 75 %, na konci 90. rokov poklesol pod 30 %, aj tak ale zamestnáva 44 % mestskej populácie. Privátny sektor, ktorého prístup k úverom nie je taký ľahký, rastie veľmi dynamicky. Reforma štátneho priemyselného sektoru je významnou politickou témou už od 15. zjazdu z roku 1997 a hlavne od roku 1998, keď sa Ču Žung-ti stal predsedom vlády.⁵³ Štátna politika na konci 90. rokov podporovala zlučovanie štátnych podnikov v niektorých vybraných odvetviach do veľkých celkov. Existencia družstevného sektora je pre celkový ekonomický rozvoj krajiny menej podstatná, pokrýva priestor agrárnej a remeselnej produkcie.

Nebezpečenstvo pre čínsku ekonomiku by mohla znamenať rastúca nezamestnanosť. Predpokladá sa, že na vidieku je viac ako 100 miliónov ľudí bez práce. V mestách žije zatiaľ 16 až 18 miliónov nezamestnaných. Očakáva sa však zatváranie neproduktívnych štátnych podnikov čo by malo viesť k novej vlně prepúšťania. Podľa odhadu Svetovej banky pracuje v štátnych a komunálnych podnikoch asi 50 miliónov ľudí prebytočne. Otváranie čínskeho trhu zahraničnej konkurencii bude pravdepodobne viesť k zvýšeniu tlaku na odstránenie tejto prezamestnanosti. Výsledkom môžu byť obrovské sociálne problémy, na ktorých riešenie nie je Čína pripravená ani po stránke ekonomickej (dostatok finančných zdrojov na krytie sociálnych výdajov), ani po stránke technickej a legislatívnej. K rastúcej nezamestnanosti by sa mohli pridať ďalšie sociálne problémy, ako napríklad výrazné starnutie čínskej populácie.

Od druhej polovice 90. rokov dochádzalo k miernej deflácii, t.j. cenovej stagnácii s tendenciou k poklesu odbytu tovaru a reťazovej zadlženosti podnikov.

Vláda musí čeliť rastúcemu rozpočtovému schodku.⁵⁴ I keď sa bez väčších problémov vyrovnala s ázijskou finančnou krízou v roku 1997, ktorá zasiahla predovšetkým novoinustrializované krajiny (ku ktorým sa Čína počíta), oveľa väčší problém pre ňu môže predstavovať hroziaca fiškálna kríza. Deficitné hospodárenie je

⁵³ China's State-Owned Enterprises: The Long March, The Economist, 30. 9. 2000.

⁵⁴ Čínska vláda prvýkrát v histórii hospodári s oficiálne priznaným deficitom od polovice 90. rokov.

vo svete bežným spôsobom štátnej ekonomickej politiky, prípad Číny nie je ničím výnimočným, najviac sa zadlženie štátu doposiaľ držalo okolo prijateľných hodnôt do 3 % HDP. Tento údaj však nezahrňuje problémy verejných financií. Problémy vlády nespočívajú len v obsluhu čínskeho zadlženia, ale kvôli vyššie spomenutým problémom s nezamestnanosťou musí počítať so zvýšenými rozpočtovými výdajmi, hlavne čo sa týka sociálnej oblasti. Prekonanie týchto problémov si vyžiada reformu daňového systému a vytvorenie výkonnejších a efektívnejších kapitálových trhov. To umožní získať príjmy ako prostredníctvom daní, tak aj z financovania súkromného sektora. Odborníci ďalej navrhujú rekapitalizáciu štátnych bánk. Vláda taktiež predpokladá zlepšenie nedokončenej sociálnej siete, lekársku starostlivosť a uskutočnenie reformy správy bytového hospodárstva.

Podvratnú úlohu v ekonomickom rozvoji Číny hrajú nevídanou mierou sa rozširujúca korupcia a rôzne nezákonné praktiky ako pašovanie, falšovanie značkového tovaru a tovaru chráneného autorskými právami, daňové úniky, defraudácia, falšovanie účtovných výkazov, morálny hazard v investíciách a nezákonné transakcie s cennými papiermi. Dôsledkom toho sú nielen ekonomické straty, ale aj nedostatok štátnych prostriedkov na nutné výdavky (napr. sociálne a ekologické) a pokračujúca kompromitácia ekonomického systému. Niektorí autori pokladajú korupciu za rakovinu čínskeho politického systému a hospodársku ujmu odhadom na 4-8 % HDP.⁵⁵ Existujú aj odhady, ktoré pripočítavajú korupcii úbytok až 13-17 % HDP.⁵⁶ Ilegálne ekonomické aktivity nielenže poškodzujú hospodárske výsledky ČĽR, ale komplikujú aj jej medzinárodné vzťahy, ako nasvedčujú prípady produkcie pirátskych kópií nosičov, software a falšovaného spotrebného tovaru vo vzťahu s USA a EÚ. Vojna proti korupcii bola vyhlásená v roku 1998 s odôvodnením, že hospodárske delikty, úplatkárstvo, zneužívanie právomocí a podobné trestné činy ohrozujú vedúcu úlohu komunistickej strany Číny. Boj s korupciou sprevádzajú rozsiahle postihy. Stovky ľudí bolo zatknutých pre pašovanie a daňové podvody. Len za rok 1999 bolo potrestaných 132 tisíc skorumpovaných úradníkov vrátane 17 vysokých predstaviteľov na úrovni čelných predstaviteľov ministerstiev. Korupcia spolu s ekonomickou zločinnosťou po nástupe

⁵⁵ Pei, Minxin, Future Shock: The WTO and Political Change in China, Carnegie Endowment, Policy Brief, Vol.1, No.3, február 2001, <http://www.ceip.org/files/PDF/dem.PolBrief3.pdf>.

⁵⁶ Gilley, Bruce, People's Republic of Cheats, Far Eastern Economic Review, 21. 6. 2001.

komunistov k moci v roku 1949 boli takmer zlikvidované, ale v priebehu dvadsiatich rokov ekonomických reforiem, ktoré vytvorili možnosti pre úplatkárstvo, sa korupcia znovu objavila.

6.1 PRIAME ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE

Priame zahraničné investície (PZI) hrajú dôležitú rolu v ceste Číny k trhovo orientovanej ekonomike a sú veľmi dôležité pre jej ďalší rozmach. Pomáhajú totiž presunu manažérskych znalostí, nových obchodných praktík a zvyklostí, moderných technológií, a hlavne sú zdrojom neúprosnej konkurencie pre štátne podniky v Číne.

Príliv PZI dosahuje od 90. rokov úctyhodnej výšky. V rokoch 1985-92 bola priemerná ročná hodnota PZI v Číne 3,9 mld. USD, v rokoch 1993-2000 už 38 mld. USD.

Objem skutočne použitých zahraničných investícií rástol v posledných piatich rokoch rekordným tempom (v roku 2000 to bolo 38,4 mld. USD, v roku 2004 už 60,6 mld. USD) a Čína v hodnotenom päťročnom období súťažila s USA o prvé miesto vo svete v ich alokácii.

V roku 2003 do Číny zahraniční investori vložili 53,5 mld. USD, čím sa Čína zaradila na prvé miesto rebríčku najväčších príjemcov PZI pred Spojené štáty, ktoré dovtedy boli na prvom mieste. Príliv investícií na čínsky trh je tak silný, že sa úplne vyhol všeobecnému poklesu PZI viditeľnému takmer na celom svete už od roku 2000.

Tabuľka č. 1: Príliv PZI do Číny v r. 2000-2005

Rok	Príliv PZI	Podiel na HDP
2005	60,3	2,7
2004	60,6	3,7
2003	53,5	3,8
2002	52,7	4,0
2001	44,2	3,8
2000	38,4	3,6

Zdroj: Souhrnná teritoriální informace, ČLR 2005, www.export.cz.

V roku 2004 dosiahli PZI opäť rekordnú úroveň už spomínaných 60,6 mld. USD, keď sa ich príliv zvýšil o 13,3 % v porovnaní s rokom 2003. V roku 2005 PZI poklesli o 0,5 % na 60,3 mld. USD.

Najvýznamnejší investori sú podľa aktuálneho vkladu zahraničného kapitálu firmy z Hongkongu (17,949 mld. USD), Britských panenských ostrovov (9,022 mld.

USD), Japonska (6,35 mld. USD), Kórejskej republiky (5,168 mld. USD), USA (3,061 mld. USD), Singapuru (2,204 mld. USD), provincie Tchaj-wan (2,152 mld. USD), Kajmanských ostrovov (1,948 mld. USD), Nemecka (1,53 mld. USD) a zo Západnej Samoy (1,352 mld. USD). PZI z týchto krajín sa podieľajú 84,4 % na celkových PZI v Číne.⁵⁷

Väčšina priamych zahraničných investícií smeruje do výroby a služieb, menšia časť do nehnuteľností. Väčšinový podiel investícií od etnických Číňanov (teda väčšina PZI) sa realizuje v podobe veľkého množstva malých a stredných projektov v oblasti obchodu, služieb a výroby spotrebných výrobkov, zatiaľ čo firmy z USA a Európskej únie sa orientujú skôr na väčšie projekty v obore priemyselnej výroby, realít, verejných služieb a dopravy.⁵⁸

Najperspektívnejšie z hľadiska investícií sú odvetvia, ktoré sa len začínajú otvárať zahraničnému kapitálu, t.j. finančný sektor, telekomunikácie, domáci maloobchod, veľkoobchod a distribúcia, služby cestovných kancelárií a ďalej high-tech odbory, predovšetkým informačné technológie. Investície je možné uplatniť aj v odvetviach energetiky, poľnohospodárskych strojov, dopravy, strojárstva, petrochémie a výroby zdravotníckeho zariadenia. Zaujímavé sú projekty, ktorých realizácia sa pripravuje v súvislosti s prípravami olympijských hier v Pekingu v roku 2008, najmä v stavebnom sektore.

V minulosti väčšina PZI smerovala len do pobrežných oblastí, dôvodom bolo zakladanie zvláštnych ekonomických zón, vyššia koncentrácia obyvateľstva a jeho vyšší stupeň vzdelanosti, blízkosť na svetové trhy. Tento jednostranný príliv PZI viedol k prehĺbeniu rozdielov v ekonomike medzi pobrežnými a vnútrozemskými provinciami. Aj v súčasnosti je príliv PZI teritoriálne veľmi nerovnomerný, no vláda sa snaží podporovať investície v západných a centrálnych provinciách a oživiť rozvoj v troch severovýchodných provinciách (Liaoning, Jilin, Heilongjiang).

V roku 2004 bolo rozdelenie investícií v jednotlivých provinciách nasledovné:

⁵⁷ Souhrnná teritoriální informace, ČLR 2005, www.export.cz.

⁵⁸ Fürst, R., Čína: Zahraničních investorů ráj, Mezinárodní politika 5/2005.

Tabuľka č. 2: Rozdelenie PZI medzi jednotlivé provincie Číny v roku 2004 a ich zmena oproti predošlému roku

Región	Skutočne použité PZI (v mil. USD)	Rast oproti minulému roku v %
Peking	2.559,7	16,8
Tianjin	1.720,9	12,1
Hebei	699,5	-27,4
Shanxi	90,2	-57,8
Vnútorne Mongolsko	342,97	287,4
Liaoning	5.406,8	91,5
Jilin	192,4	0,9
Heilongjian	339,2	5,4
Šanghaj	6.310,9	15,4
Jiangsu	8.948,3	-15,3
Zhejiang	5.732,6	15,1
Anhui	428,5	16,7
Fujian	1.923,8	-26
Jiangxi	2.044,9	26,9
Shandong	8.664,2	44
Henan	422,1	-21,7
Hubei	1.744,4	11,2
Hunai	1.418	39,2
Guangdong	10.011,6	28
Guangxi	295,8	-29,3
Hainan	119,3	-71,7
Chongqing	252	-3,4
Sichuan	365	-11,5
Guizhou	62,7	38,7
Yunnan	141,5	68,8
Tibet	-	-
Shaanxi	141,3	-57,4
Gansu	35,4	51,1
Qinghai	-	-
Ningxia	67	284,6
Xinjiang	40	160,5
Spolu	60.629,9	13,3

Zdroj: Souhrnná teritoriální informace, ČLR 2005, www.export.cz.

Nie je bez zaujímavosti, že čínske firmy zahájili vlastnú expanziu zahraničného investovania. Celkové čínske investície v zahraničí dosiahli za obdobie od januára do novembra 2005 hodnotu 5,65 mld. USD. Podľa údajov Ministerstva obchodu ČLR podpísali čínski podnikatelia zmluvy na zahraničné projekty v hodnote viac ako 25 mld. USD v tomto období, čo predstavuje rast 20 % oproti

predchádzajúcemu roku. Investície nad 10 mil. USD predstavujú viac než 60 % z celkových čínskych investícií v zahraničí.

Najviac čínskych investícií smeruje do informačného, telekomunikačného, baníckeho a spracovateľského priemyslu. Ázia zostáva najdôležitejšou destináciou pre čínske investície (2/3 z celkových investícií), rýchlo rastú investície do Severnej Ameriky, Afriky a Pacifiku.

Analýza investovania v zahraničí ukazuje, že sa veľmi zvyšuje aktivita čínskych firiem na medzinárodnom poli. Počet podnikov investujúcich v zahraničí vzrástol o 62,5 % a priemerná hodnota investícií o 9,5 % oproti predošlému roku.⁵⁹

6.2 ZAHRANIČNÝ OBCHOD

Súčasťou politiky otvorených dverí boli významné zmeny v obchodnej politike Číny. Na rozdiel od predreformného obdobia rástol zahraničný obchod rýchlejšie ako domáca ekonomika a v niektorých regiónoch sa stal významným motorom rozvoja, ktorý ovplyvnil nielen rýchlosť domáceho rozvoja, ale takisto štrukturálnu a technickú transformáciu.

Podľa údajov Ministerstva zahraničných ekonomických vzťahov a obchodu (MOFERT) sa v období 1980-1991 objem zahraničného obchodu viac než zdvojnásobil a je nepochybné, že rástol rýchlejšie ako celosvetový obchod. Priemerné ročné tempo rastu čínskeho zahraničného obchodu v daných rokoch dosahovalo 9,2 %, a to je oveľa viac ako tempo rastu svetového obchodu (5,5 %), či tempo ekonomického rastu ČĽR (8,8 %).

Pre predreformné obdobie bolo charakteristické rozhodovanie na centrálnej úrovni, vývoz bol určovaný následne po identifikácii nutných dovozov, podľa vývozných a dovozných plánov. Zisky, či straty boli absorbované štátnym rozpočtom. Výrobné podniky tak boli úplne izolované od vonkajšieho sveta. K vykonávaniu zahraničnoobchodnej činnosti bolo založených dvanásť špecializovaných podnikov zahraničného obchodu, ktorých podiel bol dominujúci aj pre počiatok 80. rokov. Reformy v oblasti obchodu v polovici 80. rokov túto situáciu podstatne zmenili. Jednak začal narastať počet podnikov zahraničného obchodu a jednak klesal rozsah plánu zahraničného obchodu. Od roku 1991 začalo ďalšie kolo liberalizácie obchodu, boli odstránené vývozné subvencie podnikom zahraničného

⁵⁹ Souhrnná teritoriální informace, ČĽR 2005, www.export.cz.

obchodu, znížili sa vývozné i dovozné dane atď. V roku 1992 bola ukončená platnosť opatrení o importnej substitúcii. Toto úsilie bolo čiastočne stimulované snahou zjednotiť systém zahraničného obchodu s medzinárodne uznanými pravidlami pri znovuaktivácii svojho členstva v GATT, resp. WTO. Ďalšie reformné kroky ako transformácia cenového systému, devízového kurzu, uvoľnenie devízovej kontroly a iné vytvorili priaznivé podmienky, v ktorých sa decentralizovaný obchod mohol rozvíjať.

V súčasnosti môžeme konštatovať, že integrácia Číny v rámci svetového hospodárstva sa odráža v jej rýchlo narastajúcom význame v medzinárodnom obchode. Čínsky vývoz a dovoz rastú v porovnaní so svetovým obchodom rýchlejšie už viac ako dvadsať rokov. Od roku 1990 dosiahol rast čínskeho vývozu a dovozu v priemere viac ako 15 % ročne, čo zodpovedá nárastu viac než 700% v období 1990-2004.

6.2.1 Obchodná bilancia

Rast zahraničného obchodu a vysoké pozitívne saldo v posledných piatich rokoch predstavovalo silnú stránku čínskej ekonomiky.

Zahraničný obchod skončil vždy pozitívnym saldom, minimálne 22 mld. USD v roku 2001. Objem zahraničného obchodu vzrástol z 474 mld. USD v roku 2000 na 1 155 mld. USD v roku 2004. Podľa tohto ukazovateľa sa tak Čína zaradila na tretie miesto vo svete za USA a Nemecko. Obrat zahraničného obchodu sa zväčšil v roku 2004 oproti roku 2003 o 35,7 % a dosiahol už spomínanú hodnotu 1,15 bil. USD. Export sa zvýšil o 35,4 % na 593,4 mld. USD a import o 36 % na 561,4 mld. USD. V zrovnaní s predchádzajúcim vývojom ide o podobné percentá rastu, pretože v roku 2003 oproti roku 2002 sa obrat zvýšil o 37,1 %, export o 34,6 % a import o 39,9 %. Výsledné pozitívne saldo za rok 2004 dosiahlo 32 mld. USD, zatiaľ čo v roku 2003 to bolo 26 mld. USD.

Tabuľka č. 3: Vývoj obchodnej bilancie v Číne v r. 2000-2004 (mil. USD)

Rok	Obrat	Export	Import	Saldo
2004	1 154 792	593 369	561 423	31 946
2003	851 207	438 371	412 836	25 534
2002	620 766	325 596	295 170	30 426
2001	509 651	266 098	243 553	22 545
2000	474 297	249 203	225 094	24 109

Zdroj: Souhrnná teritoriální informace, ČLR 2005, www.export.cz.

Aj v roku 2005 sú výsledky pre ČĽR veľmi priaznivé. Obrat zahraničného obchodu ČĽR medziročne vzrástol o 23,2 % na 1,42 bil. USD, čo znamená takmer trojnásobnú hodnotu oproti roku 2001. Čína si udržiava tretiu pozíciu na svete. Čínsky vývoz dosiahol 772 mld. USD (rast o 28,4 %) a dovoz do Číny dosiahol 660,1 mld. USD (rast o 17,6 %). Dynamika vývozu preyšuje dynamiku dovozu a prispieva tak k vysokému obchodnému prebytku ČĽR. Prebytok obchodnej bilancie sa stále zvyšuje a oproti roku 2004 sa jeho hodnota strojnásobila na rekordných 102 mld. USD.

Tabuľka č. 4: Zahraničný obchod Číny z hľadiska formy vlastníctva čínskych podnikov v r. 2004

2004	Vývoz z Číny		Dovoz do Číny	
	mld. USD	%	mld. USD	%
Štátne podniky	153,6	11,4	176,5	23,9
Zahranične investované podniky	338,6	40,9	324,6	40,0
Kolektívne podniky	31,8	26,5	17,7	33,9
Ostatné	69,4	99,0	42,7	69,3
Spolu	593,4	35,4	561,4	36,0

Zdroj: Souhrnná teritoriální informace, ČĽR 2005, www.export.cz.

Čo sa týka podielu štátnych podnikov na celkovom obrate zahraničného obchodu ČĽR, pokračovala tendencia jeho znižovania. Tento podiel predstavoval v roku 2004 len 28,6 % (vo vývoze 25,9 %), zatiaľ čo v roku 2003 to bolo 33 % (vo vývoze 31,5 %), a v roku 2000 ešte 46,8 %. Podiel podnikov so zahraničnou kapitálovou účasťou vzrástol z úrovne cca 53 %, ktorú dosiahol už v rokoch 2003 a 2002, na 57,4 % v roku 2004. Jedná sa o rastový trend z úrovne 48 % v roku 2000. Na celkovom obrate zahraničného obchodu ČĽR sa obe tieto skupiny podnikov podieľali celkom 86 % (v roku 2003 to bolo 88,4 %, v roku 2002 91,4 %, v roku 2001 93,3 % a v roku 2000 cca 95 %). Úbytok súvisí s rastom sily súkromných podnikov, ktoré sú zahrnuté do kategórie „ostatné“. Medzi podniky so zahraničnou investíciou patria k najdynamickejšim tie, ktoré sú plne vlastnené zahraničnou spoločnosťou; tieto podniky zvýšili export oproti roku 2003 o 46,7 %, zatiaľ čo joint ventures s finančnou spoluúčasťou o 35,3 % a s výrobnou spoluúčasťou len o 11,5

%. Najväčší nárast exportu na takmer dvojnásobok hodnoty roku 2003 však vykazujú súkromné čínske podniky.⁶⁰

6.2.2 Teritoriálna štruktúra

Najväčšími obchodnými partnermi Číny sú EÚ, USA, Japonsko a Hongkong. Významnými partnermi sú aj krajiny združenia ASEAN, Južná Kórea, Tchaj-wan, Rusko, Austrália a Kanada. Poradie troch najdôležitejších obchodných partnerov Číny sa oproti roku 2004 zmenilo, v roku 2003 bolo nasledovné: Japonsko, USA, EÚ. Dlhoročnú vedúcu pozíciu Japonska ako najväčšieho obchodného partnera Číny teda vystriedala Európska únia. ČĽR dosahuje veľké a každoročne rýchlo rastúce kladné saldo s USA a EÚ, a síce s EÚ 70,1 mld. USD a s USA 114,2 mld. USD v roku 2005. Hodnota vývozu do Hongkongu je tiež vysoká, ale cez Hongkong výrobky ďalej prúdia do ostatných štátov, takže skutočný tok výrobkov do USA a EÚ je väčší než uvedené údaje. Zápornú bilanciu má Čína tradične s ázijskými susedmi, hlavne s Tchaj-wanom, Južnou Kóreou, Japonskom, a s Ruskom.

Tabuľka č. 5: Teritoriálna štruktúra zahraničného obchodu Číny v r. 2005

V mil. USD	Obrat	Vývoz	Dovoz	Saldo
EÚ	217 307	143 711	73 595	70 116
USA	211 625	162 899	48 726	114 173
Japonsko	184 443	83 992	100 451	-16 459
Hongkong	136 708	124 481	12 227	112 254
Južná Kórea	111 931	35 109	76 821	-41 712
Tchaj-wan	91 234	16 549	74 684	-58 135
Nemecko	63 251	32 527	30 724	1 803
Malajzia	30 703	10 606	20 096	- 9 490
Rusko	29 103	13 212	15 890	- 2 678
Holandsko	28 802	25 876	2 925	22 951
Austrália	27 248	11 061	16 186	-5 125
Veľká Británia	24 503	18 977	5 526	13 451
Thajsko	21 812	7 820	13 991	- 6 171
Francúzsko	20 649	11 640	9 009	2 631
Kanada	19 165	11 653	7 511	4 142

Zdroj: Souhrnná teritoriální informace, ČĽR 2005, www.export.cz.

EÚ s hodnotou vzájomného zahraničného obchodu 217,3 mld. USD za rok 2005 (rast o 22,6 % oproti roku 2004) je teda najväčším obchodným partnerom Číny (Čína je 2. najväčším obchodným partnerom EÚ po USA). Vývoz z Číny do EÚ činil 143,7 mld. USD (rast o 34,1 %) a dovoz z EÚ do ČĽR 73,6 mld. USD (rast o 5 %),

⁶⁰ Souhrnná teritoriální informace, ČĽR 2005, www.export.cz.

obchodný prebytok v prospech Číny dosiahol 70,1 mld. USD (v porovnaní s 37 mld. USD za rok 2004). Komoditná štruktúra zahraničného obchodu medzi Čínou a EÚ je veľmi široká od výrobkov s nízkou pridanou hodnotou (suroviny, textil, poľnohospodárske výrobky) až po elektromechanické a high-tech výrobky. Čínsky vývoz high-tech výrobkov do EÚ významne rastie (hlavné vývozné položky zahŕňujú počítače a ich časti, elektrické výrobky, telekomunikačné zariadenia a ich časti).

V rámci krajín EÚ má v obchode s Čínou dominujúcu pozíciu Nemecko, ktoré sa v roku 2004 podieľalo 44 % na celkovom exporte EÚ do Číny a cca 23 % na celkovom importe. Nemecko spolu s Veľkou Britániou, Holandskom, Francúzskom a Talianskom tvoria dohromady tri štvrtiny obratu s Čínou (76 % u exportu, 72 % u importu). Česká republika sa podieľa 0,4 % na úniom exporte do Číny a 1 % na importe. Všetky štáty s výnimkou Fínska majú zápornú bilanciu s ČLR.

USA sú druhým najväčším obchodným partnerom Číny s obratom 211,6 mld. USD, čo predstavuje rast oproti predchádzajúcemu roku o 24,8 %. Vývoz z Číny do USA vzrástol o 30,4 % na 162,9 mld. USD, dovoz z USA zaznamenal nárast o 9,1 % na 48,7 mld. USD. Prebytok obchodnej bilancie Číny s USA činí 114,2 mld. USD, hodnota je o viac ako 30 mld. USD vyššia ako v roku 2004.⁶¹

V roku 2005 boli vzájomné obchodné vzťahy Číny s EÚ a USA zaťažené predovšetkým sporom týkajúcim sa prudko rastúceho vývozu čínskeho textilu do týchto krajín. Kompromisom bola dňa 10. 6. 2005 podpísaná dohoda o textile medzi EÚ a ČLR, ktorá stanovuje tempa rastu dovozu 10 kategórií čínskych textilných výrobkov do EÚ do roku 2008. Dňa 8. 11. 2005 podpísala Čína obdobnú dohodu s USA, týkajúcu sa dovozu 21 kategórií čínskych textilných výrobkov do tejto krajiny do roku 2008.⁶²

6.2.3 Komoditná štruktúra

Základný prehľad o čínskom zahraničnom obchode podľa komodít je možné si predstaviť podľa rozdelenia do tried SITC rev. 3 ako môžeme vidieť v nasledujúcej tabuľke:

⁶¹ Souhrnná teritoriální informace, ČLR 2005, www.export.cz.

⁶² Vid' nap. World Trade Report 2006, www.wto.org.

Tabuľka č. 6: Komoditná štruktúra zahraničného obchodu Číny v r. 2005

2005	Vývoz z Číny		Dovoz do Číny	
	mld. USD	%	mld. USD	%
Potraviny a živé zvieratá	22,481	19,2	9,388	2,6
Nápoje a tabak	1,183	-2,5	0,782	42,8
Surové materiály	7,485	28,1	70,212	26,8
Nerestné palivá a mazivá	17,621	21,7	63,956	33,3
Oleje a tuky	0,267	80,8	3,370	- 20,0
Chemikálie	35,772	35,7	77,741	18,7
Trhové výrobky	129,126	28,3	81,159	9,7
Stroje, dopravné prostriedky	352,261	31,3	290,627	14,9
Rôzne výrobky	194,191	24,2	60,871	21,4
Nezaradené komodity	1,608	44,6	2,007	31,4

Zdroj: Souhrnná teritoriální informace, ČLR 2005, www.export.cz.

Pre rok 2005 rovnako ako pre ten predošlý platí, že v peňažnom vyjadrení nad vývozom prevažuje dovoz surovín, nerastných palív a chemikálií. Naďalej prevažuje vývoz trhových výrobkov, strojov a dopravných prostriedkov a rôznych výrobkov nad ich dovozom. Konkrétne v položke stroje a dopravné prostriedky došlo v roku 2004 k prevahe vývozu nad dovozom, čím sa potvrdil trend niekoľkých posledných rokov.

Všeobecne môžeme povedať, že najvýznamnejšími komoditami zahraničného obchodu Číny sú elektrické a elektronické výrobky, high-tech výrobky, strojárenské výrobky a zariadenia vrátane dopravných zariadení. Najvýznamnejšími vývoznými komoditami sú prístroje na automatické spracovanie dát a ich časti, odevy a odevné doplnky, textilné priadze a vlákna. Medzi najvýznamnejšie dovozné komodity patria elektronické integrované obvody, ropa, valcovaná oceľ.⁶³

Tabuľka č. 7: Najdôležitejšie vývozné komodity Číny podľa odborov (2004)

Oblasť	Objem v mld. USD
Mechanické a elektrické výrobky	323,404
Elektrické a elektronické výrobky	129,664
Strojárstvo	118,149
Výrobky z kovu	22,420
Dopravné zariadenia	21,001
Nástroje a zariadenia	16,221
Hi-tech výrobky	165,540
Počítače a telekomunikácie	136,374
Elektronika	18,443

Zdroj: Souhrnná teritoriální informace, ČLR 2005, www.export.cz.

⁶³ Souhrnná teritoriální informace, ČLR 2005, www.export.cz.

Tabuľka č. 8: Najdôležitejšie dovozné komodity Číny podľa odborov (2004)

Oblasť	Objem v mld. USD
Mechanické a elektrické výrobky	301,897
Elektrické a elektronické výrobky	142,074
Strojárstvo	91,632
Nástroje a zariadenia	40,155
Dopravné zariadenia	19,474
Hi-tech výrobky	161,432
Elektronika	77,195
Počítače a telekomunikácie	50,728
Počítačom integrovaná výroba	17,404

Zdroj: Souhrnná teritoriální informace, ČLR 2005, www.export.cz.

6.3 OTVORENIE ČÍNSKEHO HOSPODÁRSTVA VSTUP ČÍNY DO WTO

Čína je všeobecne považovaná za krajinu s otvorenou ekonomikou. Z hľadiska praktických skúseností (napríklad českých) sa však také tvrdenie javí ako príliš obecné a dokonca sporné. Mieru otvorenosti je možné kvantifikovať rôznymi spôsobmi, napríklad pomerom celkového objemu zahraničného obchodu k HDP, export/HDP, import/HDP, výškou zahraničných investícií (resp. priamych zahraničných investícií). V takom porovnaní je Čína vo svete priemerná, jej ekonomika je otvorenejšia viac ako napríklad indická, menej ako americká. Z hľadiska výšky colných taríf bola čínska ekonomická politika značne protekcionistická, napríklad v porovnaní s krajinami APEC (20 %) – bola v Číne 90. rokov priemerná výška ciel 37 %.

U niektorých vybraných položiek je možné colnú sadzbu považovať za obzvlášť vysokú, napríklad u automobilov – 100 %, avšak v rámci jednaní WTO šli sadzby postupne dolu, až na 15 %. ČLR obmedzuje príviv importovaného tovaru tiež formou dovozných licencií, množstvových kvót, odborných certifikátov a iných.

Čínske úrady majú iste záujem a povinnosť chrániť domácich výrobcov pred konkurenciou zo zahraničia, existujú pre to závažné sociálne dôvody, navyše regionálne a profesijné organizácie ovplyvňujú rozhodovanie rezortných ministerstiev. Preto výhrady zdola voči otváraníu ekonomiky sú v Číne pochopiteľné a oprávnené. Rastúca závislosť na vývozoč a dovozoč vedie k diferenciacii regiónov (prímorské a vnútrozemské), ich štrukturalnej premene (spotrebné tovary, elektronika) a tým aj ďalšie závislosti na vonkajšom ekonomickom prostredí.

Stúpajúci význam importov a exportov sa už nedá odvrátiť, svedčí o tom silnejúca závislosť na dovozoch energetických surovín, pohonných hmôt a potravín. Ak bola v skorších dobách strategická sebestačnosť prioritou, v súčasnej dobe je zmena orientácie na sebestačnosť už ťažko predstaviteľná. Zmenil sa životný štýl a konzumné návyky. Čínske obyvateľstvo si zvyklo na väčší sortiment druhov základných potravín, používanie individuálnych dopravných prostriedkov, kupovať spotrebný tovar nad rámec základnej potreby, na zábavu. Medzinárodná situácia umožňuje rozvoj obchodu, nehrozí uvalením embarga a investori pokladajú Čínu aj cez špecifické problémy podnikania (dané napríklad kultúrnymi faktormi) stále za veľmi atraktívnu. Tým, ako sa ukazuje výhoda politiky otvorenosti, získavali reformné sily doposiaľ prevahu nad potenciálnou konzervatívnou opozíciou.⁶⁴

Čo sa týka členstva ČĽR vo Svetovej obchodnej organizácii (World Trade Organization, WTO), už kuomintangská Čína patrila k zakladajúcim krajinám združení GATT, ktoré bolo predchodcom WTO, avšak s víťazstvom komunizmu na pevninskej Číne bolo členstvo v GATT prisúdené Tchaj-wanu. ČĽR o znovunadobudnutí členstva usilovala od 80. rokov, kedy podala prihlášku, ale po udalostiach v roku 1989 boli jednanie o prístupe sťažené. Členom WTO sa Čína stala až koncom roku 2001, spolu s Tchaj-wanom („Čínsky Tchaj-pej“, Chinese Taipei), - „Samostatné colné územie Tchaj-wan, Kinmen a Penghu“, nie ako štátny subjekt.⁶⁵

Vstup do WTO je veľkým úspechom reformnej Číny, vyjednané podmienky sú podkladané za všeobecný kompromis so všetkými zúčastnenými krajinami. K výhodám z pohľadu Pekingu možno uviesť:

- ČĽR automaticky získava všetky výhody, ktoré platia pre všetky členské krajiny WTO.
- Členstvo bude priaznivo stimulovať ekonomický rozvoj krajiny (vývozy, dovozy, investície, príliv moderných technológií, pracovné miesta), ktorý sa dá vyčíslieť rádovo v niekoľkých percentuálnych bodoch HDP.
- Právo podieľať sa na multilaterálnych jednaniach v rámci WTO – t.j. Posilnenie ekonomickej diplomacie a posunutie bilaterálnych ekonomických sporov na nadnárodnú a multilaterálnu úroveň. V tom spočíva aj značný politický zisk, napríklad vo vzťahoch s USA, kde

⁶⁴ Segal, G., China Rosiny, Routledge, UK, USA, 1997.

⁶⁵ www.wto.org.

boli obchodné jednanie americkou stranou politizované (napríklad tlakom na demokratizáciu vo vzťahu s udeľovaním doložky MFN).

- Dá sa očakávať posilnenie významu práva v hospodárskych vzťahoch a rozvoj osvetu v tomto ohľade.

Členstvo Číny vo WTO tiež významne prispeje k úpravám v jej doterajšej ekonomickej politike voči zahraničiu:

- Znížia sa importné clá z priemerných 25 % (rok 2000) na 9 % do roku 2005.
- Pre podniky typu joint-ventures (JV) sa budú rušiť obmedzenia v distribúcii výrobkov, zvýši sa podiel vlastnej distribúcie v maloobchode (v obchodných domoch), JV však obecné budú strácať svoje dočasné privilégia (daňové úľavy atď.), ich pozícia sa bude zrovnoprávňovať s ostatnými (čínskymi) subjektmi.
- Rozšíri sa možnosti predaja telekomunikačných prístrojov a zvýši sa limit pre vlastnicke podiely zahraničného kapitálu v čínskych telekomunikáciách (vo veľkých mestách, domáci monopol však bude zachovaný).
- ČĽR poskytne priestor pre zahraničný kapitál v bankovníctve a poisťovníctve (aj napriek zachovaniu domáceho monopolu) a v obchode s cennými papiermi (taktiež do určitého limitu).
- ČĽR zníži dovozné kvóty pre poľnohospodárske výrobky.⁶⁶

Vstup do WTO však tiež bude znamenať množstvo problémových dopadov. Jedná sa najmä o nasledujúce:

- Dovozy lacných potravín negatívne ovplyvnia postavenie osôb zamestnaných v čínskom poľnohospodárstve.
- Sociálne dopady pôjdu napriek všetkými spoločenskými vrstvami, ktoré v nových podmienkach budú strácať (zamestnanci štátnych podnikov, ktoré podľahnú konkurencii, drobní podnikatelia, aj skôr majetnejšie skupiny, ktoré stratia príležitosti). Obecné budú profitovať vrstvy z veľkých miest s vyšším stupňom vzdelania.

⁶⁶ Fürst, R., Čína na cestě od izolacionismu k plíživé globalizaci, Mezinárodní vztahy, 2/2002.

- Sociálne dôsledky môžu viesť k politickému napätiu aj v straníckom vedení. Vedľa prospešných vplyvov na ekonomiku sa môže prejavovať sklon režimu k utuženiu represíí u prejavov sociálnej nespokojnosti a politického disentu. Tým by paradoxne bol vyvrátený názor liberálov, že rozvoj ekonomiky vedie k pluralizácii spoločnosti.
- Existujú aj predpoklady, ktoré tlmia možnú destabilizáciu režimu (patriotizmus, záujem na udržanie daného stavu, strach z chaosu, režim úspešne získava podporu elít).⁶⁷

V obecnom hodnotení ekonomiky post-tengovskej Číny sa dá označiť toto obdobie ako mimoriadne úspešné. Súčasne sa však rysujú niektoré trendy, ktoré môžu predznamenať koniec idyllickej doby ekonomického zázraku a pozmeniť hodnotenie čínskeho ekonomického rastu už ako viac podmieneného. Vývoj japonskej ekonomiky, ktorý skončil desaťročnou stagnáciou (v 90. rokoch) a následne miernou recesiou, podobne ako nečakaný výkyv v podobe ázijskej ekonomickej krízy v rokoch 1997/1998 naznačujú, že na hodnotenie situácie ČĽR nestačí len zbežný pohľad na makroekonomické tabuľky, ktoré väčšinou uvádzajú vybrané čísla. Čínsky ekonomický rast zatiaľ pokračuje, avšak ako dlho tento stav bude trvať, je otázkou. Rast miezd, podfinancovaný sociálny systém, doposiaľ neriešené (resp. riešené skôr len verbálne) ekologické problémy, nasýtenie medzinárodného trhu, vývoj domáceho spotrebiteľského dopytu, schopnosť štátu vykonať a zaplatiť reformu finančného (najmä bankového) sektora atď., to všetko dohromady predurčí ďalší vývoj čínskeho hospodárstva.

Vzhľadom k rastúcej previazanosti čínskej ekonomiky s globálnym prostredím už nie je možné odhliadnuť od medzinárodných vplyvov, napríklad cien energetických surovín, pohybu na trhoch cenných papierov, úrokových mier a menových kurzov. Zvlášť pozoruhodná je vzájomná závislosť čínskej a americkej ekonomiky. Americký obchodný deficit s Čínou v roku 2000 prekročil 80 miliárd USD a v roku 2003 sa vyšplhal na rekordných 124 miliárd USD (navyše ešte bez započítania deficitu obchodu s Hongkongom). Vďaka svojmu enormnému záujmu o americké štátne obligácie sa stáva ČĽR významným veriteľom amerického štátneho dlhu. Podľa analytikov však paradoxne tento pomer naznačuje silu

⁶⁷ Pei, Minxin, Future Shock: The WTO and Political Change in China, Carnegie Endowment, Policy Brief, Vol.1, No.3, február 2001, <http://www.ceip.org/files/PDF/dem.PolBrief3.pdf>

americkej ekonomiky a nie čínskej. Výnosy čínskych cenných papierov navzdory robustnému rastu HDP zaostávajú za americkými a európskymi. Investície čínskej vlády do amerických dlhopisov sú preto výhodné a bezpečné. Do USA sa vyváža čínsky tovar za dumpingové ceny dané štátnymi, prakticky nevratnými úvermi, a nízkou cenou pracovných nákladov.⁶⁸

Ďalším sporným bodom vzájomných obchodných vzťahov je otázka kurzu čínskej meny, ktorú v USA považujú za podhodnotenú. Čínska mena bola dlhodobo viazaná na americký dolár zhruba celé desaťročie v kurzu 8,28 RMB/1 USD. K symbolickému uvoľneniu kurzu sa čínska vláda odhodlala v lete roku 2005, kedy prvýkrát vyhlásila posilnenie meny voči americkému doláru o dve percentá a oznámila prechod kurzového mechanizmu na režim tzv. riadeného floatingu. Môže to znamenať trend k čiastočnému odpútaniu sa od USD a prihliadnutiu k ostatným menám, najmä euru, japonskému jenu a ďalším.

Čínska ekonomika vo svojom robustnom raste zatiaľ ešte nebola schopná expandovať do zahraničia. Čo do objemu HDP patrí už ČĽR k predným svetovým veľmociam, avšak popri veľkosti je treba rozlišovať tiež efektivitu, ako naznačuje príklad súčasných ťažkostí omnoho ekonomicky vyspelejšieho Japonska.

Nedostačujúci inštitucionálny a legislatívny rámec a profesionálna úroveň štátnej byrokracie predstavujú zatiaľ slabiny čínskeho ekonomického systému. Dosiaľ relatívne otvorená ekonomická politika Pekinga a členstvo vo WTO sú pre modernizáciu prínosom.

7 VPLYV REFORIEM ZO SPOLOČENSKÉHO HĽADISKA

Čínsky reformný proces je z ekonomického hľadiska viac-menej úspešný. Netreba ale zabúdať aj na dopady, čo sa týka sociálnej oblasti.

Reformy v ČĽR znamenali enormný nárast materiálnej životnej úrovne. V raste HDP na hlavu je Čína už od polovice 80. rokov na prvom mieste v Ázii, HDP na hlavu (podľa parity kúpnej sily) v r. 2000 však bolo len 3 600 USD. V súčasnosti je už takmer dvojnásobný, avšak stav životnej úrovne nie je v priemere príliš uspokojivý, ale prejavuje sa tu trend k výraznému rastu.

⁶⁸ Kohout, Pavel, Čína, investice a růst ekonomiky, Mezinárodní politika, 9/2004.

K úspechom ekonomického rozvoja v Číne možno prirátat' výrazný pokles počtu obyvateľov žijúcich pod hranicou chudoby. Podľa údajov Svetovej banky v Číne žije pod hranicou chudoby 5 % populácie , priemerná dĺžka života je 70 rokov, miera negramotnosti je 11 % (obyvateľstvo nad 16 rokov). V chudobných oblastiach ČĽR však až doteraz žije až 200 miliónov obyvateľov na úrovni osobného príjmu 1 USD/1 deň, s obmedzeným prístupom k čistej vode, ornej pôde a odbornej lekárskej starostlivosti.⁶⁹

Tabuľka č. 9: Chudoba v Ázii

Krajina	Počet obyv. žijúcich v chudobe (mil.)		Percento	
	1975	1995	1975	1995
Čína	569	269	60	22
Indonézia	87	21	64	11
Filipíny	15	18	36	26
Thajsko	3	0,5	8	1
Východná Ázia celkovo	717	346	58	21

Zdroj: www.worldbank.org, 2002

Reformný proces výrazne zmenil sociálnu klímu v krajine. V porovnaní s predreformným obdobím, kedy boli obyvatelia vystavení značnej administratívnej kontrole zhora, sa dnešný stav výrazne odlišuje v týchto aspektoch:

Dochádza k samovoľnej dekollektivizácii vidieka. Ako už bolo spomenuté vyššie, organizácia farmárov do komún a nemožnosť ich premiestnenia mimo územia bydliska, sa stali neúnosnými. Farmári tak uzatvárajú kontrakty o prenájme štátnej pôdy a vedú individuálne hospodárenie v rámci podmienok daných kontraktom. Na individuálnu pridruženú výrobu nemá štát žiadny priamy dosah. Takto sa vidiek depolitizuje a úrady tak nie sú schopné brániť sociálne motivovanému pohybu obyvateľstva.

Dochádza k rozširovaniu mestskej ekonomiky. Dochádza k špecializácii regiónov na určitý typ výroby (hlavne tie odbory, ktoré majú vyššiu pridanú hodnotu) a v spojení s tým dochádza aj k diferenciacii príjmov obyvateľstva.

⁶⁹ www.worldbank.org.

Rovnosť, či skôr nerovnosť príjmov je v štatistikách OSN hodnotená napr. Giniho koeficientom. Podľa tohto ukazovateľa je Čína s indexom 44,7 na 92. mieste na svete (čím vyššie číslo indexu, tým väčšia nerovnosť) a radí sa tak skôr medzi rozvojové krajiny.⁷⁰ Čínska spoločnosť je teda typická skôr nerovnosťou v životnej úrovni a stáva sa opakom spoločnosti rovnostárskej. Jedná sa teda o opak maoistického modelu.

Otvoril sa priestor pre migráciu, vnútroštátnu ako aj zahraničnú. Všeobecne sa udáva ako hrubý odhad migrujúceho vidieckeho obyvateľstva do mestských oblastí okolo 100 miliónov ľudí, od zavádzania trhových reforiem.

Reformný proces otriasol dožívajúcim sociálnym systémom zaisťujúcim sociálne minimum, predovšetkým v štátnom priemyselnom sektore odbúraním výsad priemyselných zamestnancov. Presun organizácie sociálneho zabezpečenia z podnikov na miestnu úroveň vedenia je nedoriešený a naráža na nedostatok finančných zdrojov. Vidiecke obyvateľstvo, čo je vlastne väčšina obyvateľstva krajiny, je odkázané na vlastné finančné zdroje v starobnom dôchodku, v nezamestnanosti a zdravotnej starostlivosti. Základné sociálne funkcie na vidieku zaisťuje, podobne ako v minulosti, rodina.

Narastá miera nezamestnanosti, oficiálnej aj skrytej, ktorá sa koncentruje hlavne v mestských aglomeráciách (desiatky miliónov ľudí). Údaje sú strohé, a mnohokrát sa navzájom líšia.

Od druhej polovice 90. rokov minulého storočia sa čoraz častejšie objavujú masové sociálne protesty, je to narastajúci trend. Stávk sa účastní aj niekoľko tisíc ľudí (často kvôli prepúšťaniu zamestnancov štátnych podnikov).

Rastú individuálne životné náklady (školné, nájomné, spotreba energií, zdravotná starostlivosť), dochádza k liberalizácii cien spotrebného tovaru, rastú nároky na spotrebu (konzumný životný štýl – turistika, zábava a pod., teda veci nad rámec nevyhnutnej osobnej spotreby).

Psychologické faktory: zánik rovnostárstva, frustrácia tých menej úspešných, obavy zo straty zamestnania, mravná kríza systému – úpadok hodnôt, ktoré boli ľuďom vštípené v dobách maoizmu.

Nárast kriminality (čo je všeobecný fenomén všetkých postkomunistických krajín) a organizovaného zločinu, drogy, podcenenie epidémie AIDS.

⁷⁰ Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_income_equality.

Zhoršenie životného prostredia ako dôsledok industrializácie a podcenenia ekológie všeobecne, exhalácie, toxické odpady, úbytok poľnohospodárskej pôdy, odlesňovanie, úbytok zdrojov pitnej vody.

8 NAJBLIŽŠIA BUDÚCNOSŤ

Na výročnom zasadnutí parlamentu v dňoch 5. – 14. marca 2006 premiér Wen Ťia-pao načrtol najdôležitejšie úlohy pre 11. päťročnicu (2006-2010). Ako hlavné úlohy v roku 2006 uviedol: rast HDP 8%, vytvoriť 9 miliónov nových pracovných miest pre mestské obyvateľstvo, udržať nezamestnanosť mestského obyvateľstva do úrovne 4,6 % a rast indexu spotrebných cien (CPI), čiže infláciu do 3% (v roku 2004 bola nezamestnanosť 4,2% a CPI 3,9%). Zároveň uviedol, že je nevyhnutné stanoviť si reálne a dosiahnuteľné ciele a sústrediť sa na taký vývoj, ktorý je v silách spoločnosti.

STRATEGICKÉ PRIORITY A HLAVNÉ ÚLOHY JEDENÁSTEHO PÄŤROČNÉHO PLÁNU:

1. Vybudovanie nového socialistického vidieka

Tomuto cieľu je daná hlavná priorita. Plán kladie veľký dôraz na vyvážený rozvoj mestských a vidieckych oblastí. Budú vytvorené veľké produkčné oblasti obilnín (kvalitných obilných odrôd), bavlny, apod. V popredí záujmu je aj zaistenie kvalitných zdrojov pitnej vody, budovanie infraštruktúry a celková poľnohospodárska reforma. Konkrétne ciele sú, okrem iného,: spojenie všetkých miest asfaltovými komunikáciami, zaistiť telefónne pripojenie všetkých dedín a internetové pripojenie všetkých miest, zaistiť povinnú deväťročnú školskú dochádzku vidieckeho obyvateľstva pri súčasnom obmedzení školských poplatkov.

2. Urýchlenie ekonomickej reštrukturalizácie a zmena ekonomických modelov rastu

Mnoho problémov, ktoré ohrozujú ekonomický rast Číny vychádza z nevyváženej ekonomickej štruktúry a extenzívneho modelu rastu. Je potrebné sa zamerať na celkovú výkonnosť priemyslu a podporu IT aplikácií, budovanie high-tech odborov, revitalizáciu a modernizáciu tradičného priemyslu; urýchliť rozvoj oblužného sektoru, predovšetkým informatiky, finančného sektoru, poisťovníctva, distribúcie, turistiky a verejných služieb. V rámci zlepšení oblužnej sféry koncept

stanovuje vybudovanie 17 000 km železníc (z čoho spojenie pre osobnú dopravu predstavuje 7 000 km), nárast celkovej dĺžky ciest na 2,3 mil. km, vybudovanie vodnej cesty Jang-ce a vysokokvalitnej navigačnej siete v delte Perlovej rieky a rieky Jang-ce, vybudovanie medzinárodných dopravných centier v Šanghaji, Tianjine a Daliane.

3. Vyvážený rozvoj medzi regiónmi

Koncept vyzýva k zlepšeniu trhového mechanizmu, vzájomnej spolupráce, pomoci a interakcie medzi regiónmi. Na základe rozvojového potenciálu rozlišuje 4 základní typy regiónov a stanoví politiky ich rozvoja.

4. Zvýšenie kapacity pre nezávislé inovácie

Čína sa musí zamerať na vedecko-technické oblasti, ktoré vedú k novým technológiám a pôvodným inováciám, na integráciu a asimiláciu pokročilých technológií a ich ďalšie zlepšovanie. V priebehu nasledujúcich rokov bude zahájené množstvo nových projektov v strategických priemyselných odboroch (napr. informačné technológie, biotechnológie, apod.) a projekty riešiace hlavné problémy ČLR (napr. zdroje energie, ochrana životného prostredia, ochrana zdravia obyvateľstva apod.). Výdavky na výskum a vývoj by mali dosiahnuť 2 % HDP.

5. Prehlbovanie reforiem a ďalšie otváranie sa okolitému svetu

Čína musí urýchliť skvalitnenie socialistického systému trhovej ekonomiky, vytvoriť systémy a mechanizmy vedúce k zmene modelu ekonomického rastu a k zvýšeniu konkurencieschopnosti. Reformy, stabilita a rozvoj musia byť náležite vyvážené. V procese ďalšieho otvárania sa okolitému svetu musí byť kladený dôraz na ochranu čínskej ekonomiky.

6. Budovanie harmonickej spoločnosti

Čína sa zameria na vytváranie nových pracovných príležitostí (predpokladá sa vytvorenie 45 miliónov nových pracovných miest v mestách a rovnaký počet vidieckeho obyvateľstva by mal byť vyškolený pre zamestnanie v priemysle), zaistenie systému sociálneho zabezpečenia, zlepšenie celkovej kvality života, zdravia obyvateľov, kultúrneho rozvoja a zlepšenie systému sociálneho managementu.

V závere svojho prejavu premiér Wen prehlásil, že je potrebné separovať vládne funkcie od podnikového managementu, obmedziť počet záležitostí, ktoré by vyžadovali súhlas správy a štandardizovať s tým spojené procedúry. Zodpovednosť by v značnej miere mala byť presunutá na jednotlivé podniky a organizácie.⁷¹

⁷¹ Souhrnná teritoriální informace, ČLR 2005, www.export.cz.

9 ZÁVER

Čína bola po druhej svetovej vojne v kríze. V štáte súperili o moc Kuomitang a Komunistická strana. Po odchode Kuomitangu na Tchaj-wan, zostala jedinou stranou v štáte tá komunistická. Jej líder Mao Ce-tung a jeho reformy (Veľký skok, Kultúrna revolúcia) priviedli čínsku ekonomiku a jej obyvateľov na pokraj kolapsu, nehovoriac o úplnej medzinárodnej izolácii krajiny.

Koncom 70. rokov, po nastúpení reformátora Teng Siao-pchinga k moci, sa Číne podarilo uskutočniť už nevyhnutne potrebné trhové reformy, ktoré v nasledujúcich rokoch výrazne vzpružili hospodárstvo krajiny.

Čína po zavedení súkromného vlastníctva a otvorení ekonomiky zaznamenala výrazný ekonomický rast hlavne v 80. rokoch. Medziročné nárasty HDP boli dvojciferné. Zároveň sa Číne otvorením ekonomiky svetu podarilo vymaniť z medzinárodnej izolácie a nadviazať pozitívne kontakty so Západom. Po udalostiach na námestí Tchien-an-men sa došlo na určitý čas k ochladeniu medzinárodných diplomatických stykov, ale už od prvej polovice 90. rokov má Čína opäť dobré vzťahy so zvyškom demokratického sveta. Je členom mnohých významných medzinárodných organizácií a regionálnych združení, medzi najväčšie úspechy patrí nepochybne členstvo vo WTO.

Najmä v ázijskom regióne je Čína významným hráčom v politickej aj ekonomickej oblasti. Dochádza tu však k diplomatickým roztržkám najmä s krajinami združenia ASEAN o súostrovie Spratley, či sporom v Juhočínskom mori o dôležité náleziská energetických surovín.

Aj s USA má Čína nadštandardne dobré vzťahy, aj keď aj tu je predmetom sporu otázka Tchaj-wanu a podpory jeho nezávislosti vojenskou technikou so strany Spojených štátov.

Čo sa týka ekonomickej oblasti, HDP Číny rastie aj naďalej každoročne ohromnými tempami, Čína je štvrtou najväčšou ekonomikou na svete. Ak by sa udržalo súčasné tempo rastu, ČĽR by sa mohla už o niekoľko desaťročí dostať na prvé miesto.

K rastu významne prispievajú ja priame zahraničné investície a zahraničný obchod. Predovšetkým v zahraničnom obchode Čína zaznamenáva obrovské nárasty,

najmä vďaka tomu, že sa stala, tzv. „továrňou sveta“ a mnoho zahraničných spoločností tam kvôli lacnej pracovnej sile presúva svoju produkciu.

Aj vďaka otvoreniu trhu pre zahraničné investície zaznamenal zahraničný obchod Číny od počiatku reforiem nárast rádovo v stovkách percent. To, že je Čína výrobnou sveta potvrdzuje aj fakt, že Čína má s väčšinou svojich obchodných partnerov (a najmä priamych susedov) aktívne saldo obchodnej bilancie.

Napriek tomu, že ČĽR má jednu z najväčších ekonomík sveta, je aj najľudnatejšou krajinou sveta s 1,3 miliardami obyvateľov, a to paradoxne prispieva k tomu, že s HDP na obyvateľa sa Čína radí skôr medzi rozvojové krajiny. Sociálna situácia je celkovo neuspokojivá, prevažne u ľudí na vidieku a v odľahlejších provinciách. V prímorských provinciách a Zvláštnych ekonomických zónach, ktoré sa ako prvé otvorili zahraničnému kapitálu je životná úroveň ľudí takmer na úrovni Západných kapitalistických krajín. Toto ešte viac podtrhuje rozdiely medzi mestom a vidiekom.

Závažným fenoménom od je aj korupcia, ktorá sa rozmohla hlavne po začatí reforiem. Vláda sa snaží s týmto problémom bojovať a aj napriek čiastočným úspechom a exemplárnym trestom pre vysokých štátnych úradníkov, sa korupciu nedarí odstrániť. V polovici roku 2006 sa znovu na verejnosť dostali správy o úplatkárstve v najvyšších štátnych kruhoch.

Aj keď sa Čína dá z ekonomického hľadiska považovať za trhovú ekonomiku (s určitými čínskymi špecifikami), v politickej oblasti je ešte stále neslobodnou krajinou. Režim sa dôsledne pridržiava socialistickej doktríny. Aj keď sa môže zdať, že tu existuje relatívna osobná sloboda, stále tu existuje porušovanie ľudských práv, diskriminácia menšín, náboženstiev, dochádza k násilnému potlačovaniu demonštrácií a uväzňovaniu disidentov. Zároveň tu panuje cenzúra oznamovacích prostriedkov, štát reguluje prístup k internetu (napr. prípad Googlu a pod.)

V Číne existuje mnoho problémom ktoré čakajú na vyriešenie. Musí dôjsť k premene vidieka, jeho modernizácii, vybudovaniu infraštruktúry. S tým súvisí aj odstránenie priepastných rozdielov medzi pobrežnými a vnútrozemskými provinciami. Čo sa týka výroby, musí sa Čína začať sústreďovať na oblasti priemyslu s vyššou pridanou hodnotou (hi-tech a pod.) a vytvoriť podmienky na výskum, ktorý s modernizáciou úzko súvisí. Veľkým problémom je aj narastajúca miera nezamestnanosti v mestách, čo súvisí s migráciou chudobných obyvateľov z vidieka, ktorí si v meste nevedia nájsť prácu. Musí preto dôjsť k ďalším reformám

ekonomiky. Ústredná vláda vyhlásila vojnu na všetkých poliach socialistickej ekonomiky, no stále trvá na pridržiavaní sa socialistickej cesty. Tento boj sa prejavuje odlúčením podnikania od vlády, zbavovaním sa malých štátnych podnikov a ich spájaním s inými podnikmi. To si však vyžiada vytvorenie finančných trhov, ich prepojenie s chatrným štátnym bankovým sektorom a umožnenie akumulácie kapitálu. Vláda súčasne povzbudzuje nové zdroje domáceho dopytu privatizáciou socialistického bytového sektora. Ďalšou iniciatívou je vytvorenie fungujúceho daňového systému, kde sa vláda snaží využívaním modernej informačnej technológie monitorovať a postupne zničiť korupciu na lokálnej úrovni. V neposlednom rade ide o snahu podchytiť každoročný rast nezamestnaných o 5 miliónov ľudí, ktorí prichádzajú o prácu v dôsledku prepúšťania v štátnom sektore, zjednocovaním súboru sociálnych podpôr. Nevyhnutná je aj potreba zmeny systému sociálnych podpôr, ktorý po krachu mnohých štátnych podnikov skolaboval.

To ako Čína využije svoju veľkosť a relatívne bohatstvo, ukáže najbližšie budúcnosť.

10 LITERATÚRA

Publikácie

- Cihelková, E., a kol., Světová ekonomika: regiony a integrace, Grada Publishing, 2002
- Dreyer, June Teufel, China's Political System, Modernization and Tradition, Macmillan Press, 2002
- Fairbank, John F., Dějiny Číny, nakladatelství Lidové noviny, 1998
- Fishman, Ted C., China, Inc.: How the Rise of the Next Superpower Challenges America and the World, Scribner Book Company, 2006
- Kynge, James, China Shakes the World: The Rise of a Hungry Nation, Weidenfeld & Nicolson, 2006
- Tennissen, Jan Joost, China's Role in Asia and the World Economy, 2003
- Znamenáček, M.: Čínská ekonomika – hlavní změny a perspektiva, 1996

Články a periodiká

- Anderson, Jonathan, China's True Growth: No Myth or Miracle, Far Eastern Economic Review, September 2006
- DeWoskin, Kenneth, J. and Stones, Ian, J., Facing the China Corruption Challenge, Far Eastern Economic Review, September 2006
- Fürst, R., Čína: Zahraničních investorů ráj, Mezinárodní politika 5/2005
- Green, Stephen, Reforming China's Economy: A Rough Guide, The China Project, The Royal Institute of International Affairs, Cambridge University, Január 2003
- Kohout, P., Čína, investice a růst ekonomiky, Mezinárodní politika 9/2004
- Pei, Minxin, Is China Democratizing?, Foreign Affairs, Vol. 77, No. 1, Jan/Feb 1998
- Wing Thye Woo a kol., China: Case study on Human Development Progress towards the Millennium Developmental Goals at the Sub-National Level, Background Paper, Human Development Report 2003, Január 2003
- Whalley, John, China in the World Trading System, CESifo Economic Studies, Vol.52, Jún 2006
- Asian Survey

- The Economist
- Far Eastern Economic Review
- Keesing's Record of World Events, China

Internetové zdroje

- Mejstřík, M., Merkner, T., a kol., Hospodářský vývoj Číny: Příležitost?, EEIP, 2005, http://www.eeip.cz/cz/docs/Hospodarsky_vyvoj_Ciny.pdf
- Pei, Minxin, Future Shock: The WTO and Political Change in China, Carnegie Endowment, Policy Brief, Vol.1, No.3, februar 2001, <http://www.ceip.org/files/PDF/dem.PolBrief3.pdf>
- Truth or Consequences: China's GDP Numbers, Special Report, China Economic Quarterly 2003, http://www.theceq.info/ceq2003q1_sec3_01gdp.pdf
- Wei, Yingqi, Foreign Direct Investment in China: A Survey, Lancaster University Management School Working Paper 2003/002, <http://www.lums.co.uk/publications>
- <http://www.wikipedia.org>
- <http://www.chinatoday.com>
- <http://www.businessinfo.cz>
- <http://www.export.cz>
- <http://www.mzv.cz>
- <http://www.mpo.cz>
- <http://www.china.org.cn>
- <http://www.worldbank.org>
- <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ch.html>
- <http://www.sme.sk>
- <http://www.wto.org>
- <http://www.stats.gov.cn/english/>